

Pravo u svakodnevici

o poučavanju temeljne pravne pismenosti u školama

LAW
in everyday life

Mario Bajkuša, Sanja Barić, Sandra Debeljak,
Maja Gligora Marković, Matija Miloš, Iva Tuhtan Grgić

Pravo u svakodnevicu:
o poučavanju temeljne pravne
pismenosti u školama

Pravo u svakodnevici: o poučavanju temeljne pravne pismenosti u školama

Izdavač: Forum za slobodu odgoja, Đorđićeva 8, 10 000 Zagreb

Za izdavača: Mario Bajkuša

Autori: Mario Bajkuša, Sanja Barić, Sandra Debeljak, Maja Gligora Marković, Matija Miloš, Iva Tuhtan Grgić

Grafičko oblikovanje: Mario Bajkuša

Zagreb, 2022.

ISBN 978-953-6958-69-6 | CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001152487.

Dokument je nastao u okviru Erasmus+ projekta “Pravo u svakodnevici” (broj ugovora: 2021-1-HR01-KA220-SCH-000031584). Ova publikacija financirana je sredstvima programa Erasmus+ Europske unije. Njezin sadržaj isključiva je odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

Sufinancirano sredstvima
programa Europske unije
Erasmus+

pistes solidaires

INOVA+
RESEARCH &
TECHNOLOGY

Predgovor

Ova publikacija sastavljena je od dva dijela.

Prvi dio publikacije je istraživački izvještaj o provedenom mapiranju kompetencija koje bi trebale činiti temeljnu pravnu pismenost. Točnije, istraživanjem su mapirana pravna znanja, vještine i vrijednosti koje bi svaki učenik trebao imati na kraju osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Izvještaj donosi rezultate koji se odnose na Hrvatsku, a koji su prikupljeni od učenika, učitelja i pravnih stručnjaka i praktičara.

Drugi dio publikacije sadrži metodologiju istraživanja koje je provedeno u sklopu projekta u četirima državama koje sudjeluju u projektu. Radi se o Portugalu, Francuskoj, Italiji i Hrvatskoj. Uz teorijski okvir istraživanja, ovaj dio publikacije sadrži i sve popratne materijale koji su korišteni u provedbi istraživanja.

Informacije o provedbi projekta i rezultatima istraživanja u drugim državama sudionicama projekta možete saznati na mrežnoj stranici projekta – <https://thelawproject.eu/>.

Sadržaj

ISTRAŽIVAČKI IZVJEŠTAJ

1. Uvod	11
2. Zašto pravna pismenost?	12
3. Pravni sustav Republike Hrvatske	13
4. Istraživanje	14
4.1. Cilj	14
4.2. Metodologija	14
4.3. Fokusne skupine	14
4.4. Upitnik	15
4.5. Ograničenja istraživanja	16
4.6. Opseg izvještaja	16
5. Nalazi fokusnih skupina	17
5.1. Prepoznavanje prava	17
5.2. Potrebne temeljne pravne kompetencije	22
5.3. Podučavanje prava	26
6. Neverbalna komunikacija sudionika fokusnih skupina	33
7. Nalazi upitnika za pravne stručnjake i praktičare	36
7.1. Osnove pravnog poretka i državne organizacije	36
7.2. Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi	37
7.3. Odnosi u obitelji	38
7.4. Osnove građanskog prava	38
7.5. Poduzetništvo i rad	39
7.6. Virtualna stvarnost	39
7.7. Privatni život i zabava	40
7.8. Dodatni komentari	40
8. Analiza rezultata	42
8.1. Prepoznavanje prava	42
8.2. Temeljne pravne kompetencije	42
8.3. Podučavanje prava	48
9. Zaključak	50
10. Literatura	50

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Opis istraživanja	55
2. Pravna pismenost	55
3. Fokus grupe	57
3.1. Upute za moderatore fokus grupa	59
3.2. Fokus grupa s nastavnicima	61
3.3. Fokus grupa s učenicima	64
3.4. Analiza podataka dobivenih fokus grupama	66
3.5. Dokumenti za organizaciju i provedbu fokus grupa	70
4. Upitnik	90
4.1. Upute za korištenje upitnika za ispitivače	90
4.2. Tekst upitnika	91
4.3. Obrazac za obradu rezultata ispitivanja	97
5. Literatura	105

ISTRAŽIVAČKI IZVJEŠTAJ

Mario Bajkuša

1. Uvod

„Ako zakonski zastupnik ovlasti maloljetnika s petnaest godina i starijeg od petnaest godina za sklapanje određenog ugovora o radu, osim maloljetnika koji pohađa obvezno osnovno obrazovanje, **maloljetnik je poslovno sposoban za sklapanje i raskidanje toga ugovora te za poduzimanje svih pravnih radnji u vezi s ispunjenjem prava i obveza iz toga ugovora ili u vezi s tim ugovorom**“ (Zakon o radu, čl. 20).

Jedno od pitanja koje nameće citirani članak Zakona o radu jest: „Razumije li petnaestogodišnjak ili petnaestogodišnjakinja što piše u ugovoru o radu?“

Ovo je samo jedno od pitanja koje ilustrira motivaciju za projekt „Pravo u svakodnevici“ koji ima za cilj **promovirati temeljnu pravnu pismenost** kako bi mlade osobe bile funkcionalno pismene ne samo razumjeti svoja prava i pravne norme, već kako utječu i oblikuju naše živote te osvijestiti zaštitnu moć prava kada su u pitanju ljudska, građanska i politička prava.

Projekt „Pravo u svakodnevici“ ili „Law in Everyday Life“ provodi se u razdoblju od studenog 2021. do listopada 2024. Nositelj projekta je Forum za slobodu odgoja (HR), a projektni partneri su Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci (HR), *Centro per lo Sviluppo Creativo Danilo Dolci* (IT), *Pistes-solidaires* (FR), *Inova+ – Innovation Services* (PT) i *Agrupamento de escolas de Vilela* (PT). Projekt sufinancira Europska unija iz programa „Erasmus+“.

Kako bi doprinijeli ostvarenju općeg cilja projekta, projektni partneri će izraditi kompetencijski okvir temeljne pravne pismenosti za četrnaestogodišnjake i osamnaestogodišnjake koji će biti temelj za izradu kurikuluma programa stručnog usavršavanja za odgojno-obrazovne radnike i radnice, udžbenika za učenike i učenice, priručnika za učitelje i učiteljice te sustava za e-učenje za mlade osobe o pravnoj pismenosti.

Da bi svi navedeni materijali što je više moguće odgovarali na stvarne potrebe ciljnih skupina, provedeno je mapiranje kompetencija koje bi trebale činiti temeljnu pravnu pismenost. Odnosno, mapirana su pravna znanja, vještine i vrijednosti koje bi svaki učenik trebao imati na kraju osnovnog ili srednjeg obrazovanja.

Rezultati mapiranja predstavljeni su u ovoj publikaciji.

2. Zašto pravna pismenost?

Rad i radne odnose uređuje Zakon o radu. No to nije jedino područje našeg života uređeno zakonima i pravilima. Gotovo da nema segmenta naših života koje nije uređeno nekom pravnom normom.

Naše buđenje uvjetovano je pravilima o početku nastave u školi ili na fakultetu ili pravilima o radnom vremenu. Na naše obroke odnosi se niz pravila vezanih za poljoprivredu, proizvodnju, trgovinu, promet i/ili sigurnost hrane. Naše poslovne odnose uređuje Zakon o obveznim odnosima i ugovori koje smo sklopili. Obiteljski odnosi određeni su (bračnim) ugovorom i pravilima u Obiteljskom zakonu ili Zakonu o istospolnim zajednicama i s njima povezanim podzakonskim aktima (pravilnici i sl.). Ukratko, zakoni i pravilnici sadrže vrlo bitna pravila koja organiziraju, uređuju i određuju naše živote i odnose.

Kao građani i građanke „demokratske (...) države“ (čl. 1. st. 1. Ustava RH) imamo ljudska, građanska i politička prava i slobode, ali i obveze koji su definirani zakonima i drugim pravnim dokumentima kako domaćim tako i međunarodnim. Na ovom mjestu ne smijemo zaboraviti kako niz ljudskih, građanskih i političkih prava – koja danas uzimamo „zdravo za gotovo“ – ne bi bilo da u prošlosti određeni ljudi i skupine nisu ulagali nadljudske napore u borbu da ta prava budu priznata i poštovana, a neki su za ta prava možda dali i svoje živote. I danas smo svjedoci sličnih borbi poput zagovaranja da se pravo na čist okoliš ili pravo na pitku vodu uključe u popise temeljnih ljudskih prava.

Ovo možemo usporediti s pravilima u sportu. U rukometu ili gimnastici postoje pravila prema kojima se odvija taj sport, održavaju natjecanja i po kojima se taj sport razlikuje od drugih. I kao što očekujemo od rukometašice ili gimnastičara da znaju pravila svog sporta, tako bi trebali očekivati i od građana demokratske države da poznaju temeljna pravila po kojima se odvija život u zajednici.

Zato pravnu pismenost treba smatrati dijelom aktivnog građanstva i jezgrom građanskog odgoja i obrazovanja jer poznavanje pravila „igre“ u demokratskoj zajednici preduvjet je da građani stvarno i mogu biti aktivni građani.

U kurikulumima koji su objavljeni 2019. godine nalazimo neke teme koje se mogu podvesti pod temeljnu pravnu pismenost poput vladavine prava, izbora i izbornih postupaka, ljudskih prava, organizacije lokalne i državne vlasti i sl. Ono što se može uočiti kao nedostatak u sustavnom i kvalitetnom razvoju pravne pismenosti kod mladih je to što su te teme najvećim dijelom sadržane u međupredmetnoj temi „Građanski odgoj i obrazovanje“ i kao takve rijetko prisutne u nastavi jer u najvećem dijelu ovise o spremnosti odgojno-obrazovnih radnika da ih povežu sa sadržajem nastavnog predmeta kao i o prilikama da se to povezivanje dogodi. Još jedan od izazova za kvalitetnu provedbu spomenutih tema je činjenica da odgojno-obrazovni radnici i radnice nisu u cijelosti pripremljeni za kvalitetnu provedbu nastave o ovim temama te činjenica

da nema prikladnih nastavnih materijala koje bi koristili. Posljednje su potvrdili i sami odgojno-obrazovni radnici u ovom istraživanju¹.

Sve do sada opisano ukazuje na veliku potrebu da se s djecom i mladima radi na razvoju njihove temeljne pravne pismenosti kao sastavnog dijela funkcionalne i građanske pismenosti.

3. Pravni sustav Republike Hrvatske

U ovom poglavlju ukratko će biti predstavljen pravni sustav Republike Hrvatske te jedna bitna značajka tog sustava koju treba imati na umu prilikom rasprava i planiranja rada na temeljnoj pravnoj pismenosti u Hrvatskoj.

Pravni sustav Republike Hrvatske² pripada skupini kontinentalnih (civilnih) pravnih sustava, a nastao je i razvijao se pod utjecajem njemačkog i austrijskog pravnog sustava. Najsnažniji utjecaj na razvoj hrvatskog pravnog sustava imao je Opći građanski zakonik Habsburške monarhije (njem. *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) koji je uveden u pojedine dijelove Carstva od 1811. U Kraljevini Hrvatskoj i Kraljevini Slavoniji stupio je na snagu 1853. i vrijedio je sve do 1946. Te je godine nova jugoslavenska vlast proglasila ovaj Zakonik, ali i niz drugih, nevažećim. Nakon Drugog svjetskog rata, pa sve do osamostaljenja, pravni sustav je bio pod utjecajem socijalističkog pravnog sustava. Nakon osamostaljenja, novi pravni sustav ponovno je oblikovan po uzoru na njemački i austrijski sustav, a ulaskom u punopravno članstvo Europske unije, pravnom sustavu Republike Hrvatske dodani su i elementi *acquis communautaire* odnosno pravne stečevine Europske unije.

Ono što je važno znati o pravnom sustavu Republike Hrvatske u kontekstu ovog istraživanja jest vrlo visoka razina nepovjerenja građana u taj isti sustav. Od 1999. možemo pratiti kako temeljne institucije pravne države gube povjerenje građana. Tako 90,3% ispitanika nema povjerenja u Sabor, 86,2% u vlast i državnu upravu, a 82,5% u pravosudni sustav. Nepovjerenje u institucije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti iskazuju i mladi (Gvozdanović et al., 2019).

Grafikon 1 - Nepovjerenje građana u državne institucije i institucije javnog sektora (Ježovita 2019; zajednički prikaz odgovora „ne baš velik [povjerenje]“ i „nikakvo [povjerenje]“).

Opisani kontekst bitan je jer nepovjerenje koje je prisutno u istraživanjima prisutno i u ovom istraživanju, osobito u fokusnim skupinama s učiteljima. Takav stav prema pravnom sustavu je veliki izazov ne samo za opće stanje demokracije i pravne države već može biti otežavajući čimbenik i prepreka kod podučavanja pravne pismenosti s obzirom na to da su djeca i mladi osobito osjetljivi na nedosljednost onoga što se podučava i onoga što odrasli rade i što se oko njih događa.

¹ Navedeno je vidljivo iz odgovora učitelja u fokusnoj grupi na pitanje „Koje prepreke vidite u podučavanju prava?“.

² Odlomak se temelji na: Opći građanski zakonik. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45220>>.

4. Istraživanje

4.1. Cilj

Cilj istraživanja provedenog u sklopu projekta „Pravo u svakodnevici“ je „istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti“ (Barić i sur., 2022). Točnije, ovim se istraživanjem željela mapirati temeljna pravna znanja, vještine i vrijednosti koji bi trebali imati učenici na završetku osnovnog (14-godišnjaci) i srednjeg obrazovanja (18-godišnjaci).

Mapiranje je provedeno korištenjem dviju metoda: (a) raspravama u fokusnim skupinama s učiteljima i učenicima i (b) provedbom upitnika za pravne stručnjake i praktičare.

Nalazi mapiranja bit će temelj za izradu kompetencijskog okvira temeljne pravne pismenosti za spomenute dvije dobne skupine.

Korištene metode detaljnije su prikazane u sljedećem poglavlju.

4.2. Metodologija

Istraživanje je provedeno sukladno metodologiji koju je izradio tim sastavljen od nastavnica i nastavnika Sveučilišta u Rijeci te Veleučilišta u Rijeci, u sastavu prof. dr. sc. Sanja Barić (Pravni fakultet u Rijeci), dr. sc. Sandra Debeljak (Veleučilište u Rijeci), dr. sc. Maja Gligora Marković (Medicinski fakultet u Rijeci), izv. prof. dr. sc. Iva Tuhtan Grgić (Pravni fakultet u Rijeci) i doc. dr. sc. Matija Miloš (Pravni fakultet u Rijeci).

U sklopu ovog istraživanja, fokusne skupine provela je Maja Šarić (Forum za slobodu odgoja), a projektni tim Sveučilišta u Rijeci i Veleučilišta u Rijeci proveo je upitnik s pravnim stručnjacima i praktičarima.

4.3. Fokusne skupine

Za potrebe provedbe fokusne skupine s učiteljima izrađen je Katalog pitanja koji se sastoji od 12 pitanja podijeljenih u tri područja: prepoznavanje i primjena prava, podučavanje prava i savladavanje prava.

Katalog pitanja za provedbu fokusne skupine s učenicima sastoji se od 14 pitanja koja su također podijeljena u tri područja: prepoznavanje prava, koristi od učenja prava te učenje i svladavanje prava.

Katalozi pitanja za fokusne skupine s učiteljima i učenicima nalaze se u prilogu izvještaja.

Uzorak učitelja koji su sudjelovali u fokusnim skupinama bio je prigodan i organiziran je temeljem prijave na poziv za sudjelovanje u fokusnim skupinama koji je objavljen 28. veljače 2022. na mrežnim stranicama Forum za slobodu odgoja. Fokusne skupine održane su preko virtualne platforme „ZOOM“ 22. i 23. ožujka. Sudjelovalo je devet učiteljica srednjih škola iz Požege, Vukovara, Vinkovaca, Krka, Osijeka, Slavenskog Broda, Zaprešića i Splita. Uz iznimku jedne

stručne suradnice, učiteljice predaju društveno-humanističke i jezične predmete.

U suradnji s učiteljicama koje su sudjelovale u fokusnim skupinama organiziran je uzorak učenika na način da su učiteljice osigurale sudjelovanje najmanje dvoje učenika svojih škola. Fokusne skupine održane su 30. i 31. ožujka preko virtualne platforme „ZOOM“. U njima je sudjelovalo ukupno 19 učenika odnosno šest učenika i 13 učenica.

Svi sudionici fokusnih skupina potpisali su Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju te pripadajuću Izjavu o povjerljivosti podataka.

Fokusne skupine su bile snimane, potom transkribirane, a kodiranje je provedeno korištenjem programa „MAXQDA“.

4.4. Upitnik

Kako bi se dobio uvid o temeljnim pravnim znanjima, vještinama i vrijednostima od strane pravnih stručnjaka i praktičara, izrađen je Upitnik sa 68 pitanja od čega je 61 zatvoreno i sedam otvorenih pitanja. Pitanja su pokrivala sedam pravnih područja: osnove pravnog poretka i državne organizacije, osnovna prava i obveze vezane za život u državi, odnosi u obitelji, osnove građanskog prava, poduzetništvo i rad, virtualna stvarnost i privatni život i zabava. U svakom od zatvorenih pitanja ispitanici su trebali odrediti je li konkretna tema važna za 14-godišnjake ili 18-godišnjake. Ispitanici su mogli odabrati i odgovor „ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost“.

Upitnik je proveden korištenjem digitalne platforme „LimeSurvey“ u razdoblju od 25. travnja do 6. svibnja 2022. Projektni tim Sveučilišta u Rijeci i Veleučilišta u Rijeci dostavio je upitnik relevantnim kontaktima pravnih stručnjaka i praktičara.

Nakon razdoblja ispunjavanja upitnika, podaci su preuzeti s platforme te su analizirani korištenjem programa „MS Excel“.

Prikupljeno je 49 odgovora, a raspored ispitanika prema njihovom radnom mjestu predstavljen je u Tablici 1. Najviše ispitanika radi u odvjetništvu, centrima socijalne skrbi, pravobraniteljstvu te državnom odvjetništvu i drugim radnim mjestima³.

mjesto rada	broj
odvjetništvo	23
sudstvo	2
državno odvjetništvo	5
centar za socijalnu skrb	7
pravobraniteljska institucija	6
pravni fakultet	1
ostalo	5
ukupno	49

Tablica 1 - Ispitanici prema radnom mjestu

³ Ostala radna mjesta obuhvaćaju: pravnik u ministarstvu, nastavnik pravne grupe predmeta u srednjoškolskom obrazovanju, rad u odgojno obrazovnoj ustanovi, rad u srednjoj školi.

4.5. Ograničenja istraživanja

Ovo istraživanje pripada kategoriji akcijskih istraživanja i na njega se primjenjuju standardna ograničenja vezana za akcijska istraživanja koja treba uzeti u obzir prilikom zaključivanja i poopćavanja.

4.6. Opseg izvještaja

Iako katalozi pitanja za učitelje i učenike sadrže niz pitanja vezanih za pravnu pismenost, ovaj izvještaj se usredotočuje samo na one aspekte koji doprinose promišljanju i raspravi o temeljnim znanjima, vještinama i vrijednostima pravne pismenosti.

5. Nalazi fokusnih skupina

Odgovori učitelja i učenika na pitanja u fokusnim skupinama su kodirana širokim tumačenjem navedenih koncepata, znanja, vještina i vrijednosti. Kodiranje nije imalo za cilj identificirati točno poznavanje koncepata, pojmova i definicija već mapirati što učitelji i učenici smatraju da je bitno u kontekstu konkretnog pitanja.

5.1. Prepoznavanje prava

5.1.1. Učitelji

U odgovorima učitelja na pitanje „Kako prepoznajete pravo?“ identificirano je 12 različitih odgovora koji su predstavljeni u Tablici 2.

načini prepoznavanja i primjene prava	broj
u području radnih odnosa	8
kroz nastavu i rad s učenicima	5
korištenjem bankarskih usluga	3
kao potrošač	2
korištenjem servisa „e-savjetovanje“	2
kroz sudske postupke	1
kod ostvarivanja prava zdravstvene zaštite (bolest bližnjih)	1
kad nešto ne funkcionira	1
kada ne znaš što drugo napraviti	1
kroz nepravdu	1
kod ishoda dokumenta	1
ne prepoznajem	1

Tablica 2 - Odgovori učitelja o načinima prepoznavanja prava

Pravo i pravne norme učitelji najviše prepoznaju na svom radnom mjestu odnosno kroz pravne norme vezane za radne odnose u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Ispitanice tako navode pisanje žalbi i podnesaka, tužbe zbog povrede radnog odnosa, pravila vezana za satnicu (normu), poznavanja pravilnika koji uređuju rad u odgojno-obrazovnoj ustanovi kao sastavnice prepoznavanja pravnih normi na radnim mjestu.

„(...) naravno, i neka svoja prava koja smo kao nastavnici, nažalost morali u posljednjih 3-4 godina ostvarivati preko pravnih tužbi.“ (Vlasta)

„No, privatno mislim privatno je često povezano s ovim poslovnim, jer pitanje, pitanje satnice na primjer, moja satnica je tu umanjena, ja radim i u drugoj školi i onda zapravo svake godine trebam uštimaovati koliko sati imam ovdje...“ (Jasna)

„Znači, mimo ovoga što je vezano za školu u pravilnicima kojih se mi moramo pridržavati.“ (Klaudija)

„Pa nekako, uopće, mislim, ja nisam zagovornik toga da se nekoga treba otpustiti ili nešto slično, ali mi se čini da

ne postoje nikakve pravne posljedice za neadekvatan rad na svom radnom mjestu.“ (Lejla)

Drugi najčešće spomenuti način prepoznavanja prava je kroz nastavu i rad s učenicima koji uključuje poznavanje skupine zakona i pravilnika vezanih za učenike, organizaciju nastave i drugih aktivnosti u školi te poznavanje kurikuluma koji isto spadaju u podzakonske akte. Neke od ispitanica susreću se s pravom i pravnim normama zbog predmeta koji predaju (povijest) ili projektnih aktivnosti u kojima sudjeluju (npr. simulacija rada Hrvatskog sabora). Posebno je istaknut slučaj gdje škola provodi Erasmus+ ili slične projekte gdje je „dosta toga regulirano i ne može se izlaziti izvan tih okvira“.

„Evo ja se znam susresti, u samoj nastavi, kad učenici, kad nešto radim s učenicima. Onda znaju pitati, a zašto je ovo ovako, zašto nije ovako. Onda znaju pitati do te mjere da ja više ne znam odgovoriti jer nisam pravnik po struci, pa onda ovaj, evo, na taj način možda nekim momentima dolazimo u doticaj s ti nekim pravnim normama, pravilima i zakonom i tako.“ (Jelena)

„Pa ja se susrećem s pravom, mislim, kao povjesničar. (...) Proučavala sam određene međunarodne pravne dokumente, kao razrednik, najčešće sam podučavala učenike o pravima djeteta, ljudskim pravima.“ (Vlasta)

„Evo moje susretanje s pravom u školi je svakako kad se i učenici susreću kad trebamo prijaviti neko sudjelovanje ili osobito smo se s tim suočavali sada kad je Erasmus u pitanju kad smo počeli raditi europske projekte. Tu je dosta, dosta toga baš regulirano i ne može se izlaziti izvan tih okvira. Zna se određeni protokol zna se tko, što potpisuje, kad potpisuje, tko odgovara, tko može ići i pod kojim uvjetima može ići na Erasmus. Recimo to tu mi je bila ovaj baš ono, jedna realnost pravna s kojima smo se morali suočavati i mi nastavnici koji smo sudjelovali i naravno onda i učenici i njihovi roditelji pa i sama ravnateljica koja je u početku isto uhodavala u sve to i gledala što ona zapravo treba potpisati, (...).“ (Jasna)

„Gdje se susrećem? Susrećem se vezano uz razred i uz pravilnike školske, o ekskurziji i pravilnike o normi. Imamo dakle te neke normative kojima reguliramo školski život (...).“ (Josipa)

„Pa, evo, već godinama potičemo učenike i sudjelujemo u simulaciji rada Hrvatskog sabora. I sada, zašto je to bitno? Zato što se oni tako susretnu s konkretno zakonima i dobiju priliku iščitati ih i konkretno predlagati neke izmjene i nadopune i pisati svoje amandmane i govore. (...) i vidjela sam koliko im je zapravo teško i odbojno. S druge strane, mislim da sam jedina u školi koja ih obavijesti to kada radimo, kako sam povjesničarka, razdoblje Hrvatskog narodnog preporoda. Konkretno pričamo o 'Novinama horvatskim' i onda uvijek od naše pravnice koja je tajnica tražim primjerke Narodnih novina i oni tek tada prvi put

u životu vide i doznaju kako uopće izgleda službeni list Republike Hrvatske. (...)“ (Zora)

Iz dosada iznijetog vidljivo je kako učiteljice pravo najviše prepoznaju u svom radnom okruženju. Treći i četvrti najčešće spomenuti načini prepoznavanja prava odnose se na situacije iz privatnog života gdje ispitanice zakone i pravo prepoznaju u korištenju bankarskih usluga (potpisivanje ugovora, problemi vezani za slučaj „franak“) te kao potrošači kada je potrebno poznavanje zakona kako bi se zaštitila svoja potrošačka prava.

» **kao korisnik bankarskih usluga**

„U banci potpisujete nešto i želite prvo pročitati pa vas službenica u banci čudno gleda i smije vam se i kaže ‘je l’ to vas ne opterećuje u životu što sve čitate?’“ (Lovorka)

„Zaboravila si kredite u francima i ganjanje prava ili to ne spada u to?“ (Zora)

„Isto tako mislim da, ovo što je kolegica rekla, kada smo u bankama i na radnim mjestima mi se susrećemo sa svim tim nekim problemima, a mi u biti uopće ne možemo biti u to upućene.“ (Lejla)

» **kao potrošač**

„Prvenstveno nekako zaštita potrošača. Znači, ako imamo neku robu za povrat i reklamaciju, koja su nam tu prava?“ (Klaudija)

Još jedna situacija iz radnog okruženja u kojoj ispitanice prepoznaju pravo je sudjelovanje u javnim savjetovanjima korištenjem virtualne platforme za komentiranje prijedloga zakona i podzakonskih akata (platforma „e-savjetovanje“). U odgovorima ispitanica može se uočiti rezignacija ovim demokratskim postupkom s obzirom na to da komentari redovito bivaju odbijeni.

„U svakom slučaju vjerujem da smo se sve četiri susrele, ako ništa, s e-savjetovanjima...“ (Zora)

„Hvala (...) što je spomenula e-savjetovanje. Ja mislim da je to tipičan primjer kako donošenje nekih pravnih akata kod nas funkcionira. Znači, mi smo bili jedno vrijeme po Pravilniku o napredovanju dužni sudjelovati na e-savjetovanjima, ali vi realno gledajući ono što su oni u Ministarstvu zamislili, koliko god da smo mi njih savjetovali oni to ništa nisu prihvaćali.“ (Klaudija)

Najmanje spomenute situacije prepoznavanja prava odnose se na sudjelovanje u sudskim postupcima, prilikom ostvarivanja prava iz zdravstvenog osiguranja ili u postupcima ishoda osobnih dokumenata. Treba izdvojiti i niz osobnih situacija gdje su ispitanice identificirale pravo poput situacija kada osjetiš ili vidiš nepravdu, kada nešto ne funkcionira ili kada ne znaš što trebaš napraviti da bi ostvario neko svoje pravo.

» **sudski postupci**

„...sad sam se sjetila (...) jednog svog slučaja kada sam bila svjedokinja na sudu.“ (Josipa)

» **kod ostvarivanja zdravstvene zaštite**

„...uglavnom, učimo u hodu, provjeravamo, nismo informirani i plaćate članstvo u nekim udrugama, a onda nakon osamnaest godina od kada je bila amputacija saznate za neke stvari na koje ste imali pravo.“ (Lovorka)

» **kada nešto ne funkcionira**

„To je isto jedna pravna problematika koju treba poznavati, ali naravno s pravom se zapravo suočimo tek kad nešto ne štima i kad vam je neko pravo ugroženo i kad morate onda kopati ili ste obratit' odujetniku. Da vidite da li vam je to pravo uskraćeno i na koji način ga možete, ne možete ostvariti. I naravno u privatnom životu kad se dogodi ta neka situacija onda zaista uvidite da u sustavu stvarno nešto ne štima i da vi zapravo nijednu stvar koju želite riješiti nekakvim redovnim, regularnim putem uputivši se u neku instituciju, za koju smatrate, kao obrazovan čovjek i koji je intelektualac, koji poznaje nekakva pravila, i tako, shvatite da zapravo da ste jedan očajan mali čovjek, da udara glavu na neka vrata koja vam se nikako ne otvaraju i da zapravo ne razgovarate istim jezikom kao i osoba koja se nalazi s druge strane vrata i koja po meni ono što me što mene kao čovjeka uvijek najviše dira i zbunjuje je ta pila naopako.“ (Jasna)

» **kada ne znaš što drugo napraviti**

„Mom mužu se isto neki dan dogodila jedna situacija, pa onda raspravljamo doma o tome. Pa ne znaš kome se obratiti pa kud te usmjeravaju. Tako onda vidiš da nešto ne štima u sustavu.“ (Josipa)

» **kroz nepravdu**

„Imam osjećaj da ga najčešće prepoznam kada je nepravda ili kada nije pravo iskorišteno.“ (Lana)

» **kod ishoda dokumenta**

„Ne znam, kad rješavamo neke privatne stvari možda nekakve dokumente pa kome se obratiti, kud otić'. Pa... ne znam.“ (Jelena)

5.1.2. Učenici

Učenicima je postavljeno pitanje kako oni vide zakone u usporedbi s pravilima koja vrijede u obitelji odnosno pravilima koja postavljaju roditelji. Kao glavnu karakteristiku zakona učenici su istaknuli njihovu nefleksibilnost u odnosu na obiteljska (neformalna) pravila. Prema učenicima, zakoni i pravne norme vrijede za sve, uspostavljeni su da štite pojedinca i zajednicu, a njihovo kršenje ima ozbiljne posljedice za prekršitelja zakona. Također, učenici vide zakone kao pravila koja su zapisana i koja se teško mijenjaju.

način prepoznavanja prava	broj
zakoni nisu fleksibilni	3
zakoni su tu da nas štite	2
zakoni vrijede za sve	2
kršenje zakona ima ozbiljne posljedice	2
zakoni se teško mijenjaju	1
zakoni su zapisani	1

Tablica 3 - Odgovori učenika o načinima prepoznavanja prava

U nastavku su prikazani reprezentativni citati vezani za svaki od načina učeničkog prepoznavanja zakona i pravnih normi:

» **zakoni nisu fleksibilni**

„Pa, u situacijama s roditeljima nam oni mogu popustiti i uvijek znamo da će nam roditelji oprostiti u takvim situacijama. No, kada se radi o zakonu, to je nešto što nam nitko ne može progledati kroz prste. Jednostavno je zapisano kako to mora biti i koje su naše kazne.“ (Avokado)

» **zakoni su tu da nas štite**

„A ovo za prelaženje preko pješačkog, složiti ću se sa svim prisutnima da je to nekako pravilo koje oduvijek znamo da bi trebalo poštivati da ne bi ugrozili nekoga drugoga u prometu ili općenito blizu nas ako slučajno pređemo i da se ne bi ozlijedili.“ (Ankica)

» **zakoni vrijede za sve**

„Pa ovo pravilo za crveno, to je općenito vrijedi, za sve ljude. Država ga je izdala, znači za sve vrijedi, a ovo vrijedi samo za nas zato što nam roditelji ne daju, a nekom drugom daju.“ (Maja)

» **kršenje zakona ima ozbiljne posljedice**

„Pa, sve ovo što su već drugi rekli, a i to da kazna kod roditelja neće biti nešto veliko nego možda nećemo smjeti ići vani par dana ili, ne znam, neka drugačija kazna, ali ovo možemo dobiti ili novčano ili možemo završiti u zatvoru. Ovisi sada koliko veliku posljedicu napravimo.“ (Petra)

» **zakoni se teško mijenjaju**

„Pa, evo, mogu možda reći da kod roditelja kada nam postave neka pravila uvijek možemo doći do nekakvog kompromisa. Oni mogu malo popustiti. Mi možemo njih malo više saslušati, isto tako popustiti i ostati malo kraće u gradu. Oni mogu isto zažmiriti na jedno oko, na primjer, i onda ćemo doći do nekakvog rješenja. A na pješačkom, naravno, da je to propisano zato što je već uređen sustav prijevoza i mislim da ono... ne bi dobro završilo kada se ne bi pridržavali pravila prometa.“ (Remi)

» **zakoni su pisani**

„Razlika je u tome tipa ovo 5 sati ujutro to je neko njihovo pravilo kaj ne piše u zakoniku nego morate biti doma iz nekog razloga. Ovisi kojeg. A sad ovo na semaforu, to na semaforu, je pravilo, odnosno zakon, uvedeno kako bi nas zaštitilo da ne bi bilo više gubitaka života ili tjelesnih

ozljeda. I to je uglavnom glavna razlika između toga dvoje.“ (Ambrozije)

5.2. Potrebne temeljne pravne kompetencije

5.2.1. Učitelji

Kompetencija za koju ispitanice smatraju da je vrlo bitna i da pripada u kompetencije temeljne pravne pismenosti je čitanje i razumijevanje ugovora. Ostala znanja, vještine i stavovi spomenuti su jedanput. Od znanja navedeno je poznavanje pružatelja (pravne) pomoći i kome se obratiti kada su zakoni prekršeni, poznavanje sudskog postupka, natječajnog postupka, postupka dizanja kredita, poznavanje sustava općenito, kao i poznavanje prava učenika i potrošača. Od vještina ispitanice su istaknule informatičku pismenost i kritičko mišljenje, a od stavova prkos, ozbiljnost i ustrajnost.

potrebne kompetencije	broj
čitanje i razumijevanje ugovora	3
poznavanje pružatelja pomoći	1
dizanje kredita	1
prkos	1
ozbiljnost	1
informatička pismenost	1
poznavanje sudskog procesa	1
natječaji	1
kritičko razmišljanje	1
ustrajnost	1
poznavanje sustava	1
prava potrošača	1
prava učenika	1
kome se obratiti	1

Tablica 4 - Odgovori učitelja o potrebnim pravnim kompetencijama

U nastavku su prikazani neki od odgovora koji ilustriraju identificirane temeljne pravne kompetencije:

- » **čitanje i razumijevanje ugovora**
„Drugo, što je Lejla spominjala je iščitavanje ugovora.“ (Klaudija)
„A krenuli smo od čitanja s razumijevanjem.“ (Zora)
- » **poznavanje pružatelja pomoći**
„I po meni, ne znam, te razne udruge za zaštitu potrošača, pružanja pravne pomoći ili odvjetnici koji su preskupi, a udruge većinom rade pro-bono, volonterski.“ (Klaudija)
- » **dizanje kredita**
„Evo, ja ću se opet nadovezati na dizanje kredita, za kuću, za bilo što.“ (Klaudija)

- » **prkos, ozbiljnost, ustrajnost**
 „Ma htjela sam samo reći tri stvari - ustrajnost, ozbiljnost, što znači da se ne potpisuje olako bilo što i, donekle, prkos. Znači, ne odustajte nego prkos i volja da se izgura do kraja kada nešto trebate.“ (Lovorka)
- » **informatička pismenost**
 „Krenuli smo od informatičke pismenosti.“ (Zora)
- » **poznavanje sudskog procesa**
 „Znači, kod nas otići na sud. Vremenski, koliko to traje? Koliko se brzo ti postupci rješavaju? Ja sada ne znam što može otići u zastaru, što ne može, ali baš zbog tog odugovlačenja neki predmeti završe u zastari, a neki traju godinama, godinama, godinama i godinama. Znači, cijeli taj, u biti, što je rekla Europska unija kada je Hrvatska pristupala i danas što kaže? Što je rak rana našeg društva? Pravni sustav i mislim da nam je tu sve jasno.“ (Klaudija)
- » **natječaji**
 „Ovaj kod pitanja, ja znam da to rade moje kolegice iz hrvatskog jezika. One se stvarno jako trude. One rade s njima i životopis pišu. I tako ja iz marketinga radim ono predstavljanje sebe poslodavcu i to, ali i tu fali ta, ta dimenzija prava; da znaju na natječaj kako će se javiti, baš ono još neke bazične životne situacije koje ih čekaju i na tržištu rada.“ (Jasna)
- » **kritičko razmišljanje**
 „Neko kritičko razmišljanje.“ (Jasna)
- » **poznavanje sustava**
 „Pa poznavanje sustava, u svakom slučaju. Poznavanje sustava i možda u usporedbi sa sustavima u drugim državama, da bi mogli imati više primjera dobre prakse. Kod nas je malo primjera dobre prakse, kao što vidimo.“ (Vlasta)
- » **prava potrošača**
 „Što je rekla Klaudija, zaštita potrošača.“ (Lovorka)
- » **prava učenika**
 „Evo, recimo, naši maturanti. Kada završe srednju školu, period od 1.9. do 1.10., ako su upisali fakultet nemaju zdravstveno, nemaju dopunsko zdravstveno osiguranje i navodno ga ne mogu nikako ni ostvariti. Znači, oni su kao sada ostali bez osiguranja i mjesec dana mogu koristiti zdravstvene usluge bez problema. Ako završe u bolnici, znači rečeno je, ako se nešto ne daj Bože dogodi, platit ćete bolnicu pa ćete doći nama pa ćete se žaliti pa će taj novac biti refundiran. (...) A većina zapravo maturanata i bruceša žive u uvjerenju da imaju zdravstveno osiguranje tih mjesec dana, a zapravo su ono, ako se nešto ne daj Bože dogodi, u velikom problemu. Znači, jednostavno ne odustati. Ako smatrate, ako osjetite da nešto nije u redu, da to tako ne može biti - biti uporan. Evo, ja kažem, ja lupam glavom o zid. Razbit će se ili moja glava ili zid.“

Evo, tako je s našim pravnim sustavom i s bilo kakvim sustavom s upravnim postupcima i slično.“ (Lovorka)

» **kome se obratiti**

„Pa znati kome se obratiti da imate dostupnost i ljudi koji će vas uputiti. A ne da vam svi okreću leđa; ja to ne znam, nemam pojma i tak dalje.“ (Jelena)

5.2.2. Učenici

Pregled odgovora učenika o potrebnim pravnim kompetencijama dan je u Tablici 5.

potrebne kompetencije	broj
znati osobna prava	5
znati kako koristiti pravo u određenim situacijama	4
znati prava kod zapošljavanja	3
znati prava kao učenici	2
znati prava oko upisa na fakultet	1
znati prava kao žrtve nasilja	1
znati gdje potražiti informacije	1
znati što je prihvatljivo, a što ne	1

Tablica 5 - Odgovori učenika o potrebnim pravnim kompetencijama

Učenici su kao temeljnu kompetenciju pravne pismenosti spomenuli poznavanje osobnih prava odnosno poznavanje prava djeteta.

„Pa, možda, pošto smo školarci da imamo, kao, pravo na slobodno vrijeme. Da ne samo da učimo i da smo doma. Mislim, to se uvijek pričalo da imamo pravo na to. Tako da za to sada nisam sigurna. I to isto, kao, za ispite. Da ne smijemo pisati više od tri ili četiri ispita tjedno ili, kao, odgovaranja i te neke stvari. Mislim, ne znam da li to svi znaju. Ono, možda mlađi razredi, ali to bi trebalo biti kao neko općenito znanje.“ (Petra)

„Da, složila bih se. Možda osim prava djece da možda znamo više nekakva prava koja se tiču za taj prijelaz između baš djeteta i odrasle osobe. Taj, kao, dio prava za mladež nekakvu.“ (Filopeza)

Druga najčešće spominjana kompetencija je vještina korištenja svojih prava u određenim situacijama.

„Najvažnije je znat' o pravu je koliko mi zapravo imamo, ajmo reć', ono, koliko mi zapravo možemo napraviti u raznim situacijama. Tipa da kupujemo, na primjer, u trgovini ili u kafiću, negdje, jer ak'.... mislim u trgovinama i frizerskim salonima i tako dalje baš piše, ajmo reć', koja su naša prava kao kupca i tako dalje. Mislim da bi to bilo najkorisnije znati u tom trenu, ali i općenito ovak' u neki drugim situacijama koji se ne mogu sjetit'.“ (Ambrozije)

“...znati i svoja osobna prava da bi kasnije mogli iskoristiti u određenim situacijama i da to naravno nama ide u korist. Pa ne znam... svoja prava eto.” (Pantera)

“Općenito, ovako, u bilo kojem. Bilo to u prometu, ono tipa, voziš auto i netko te zaustavi i što se smatra prihvatljivim? Npr. da znamo onako, kao, na brzini većima od 80 kilometara na sat ti kao dopušta da ideš i deset kilometara iznad dopuštene brzine i takve stvari, mislim, ali može biti i neki drugi primjer. Sada mi ne pada na pamet.” (Banana)

Poznavanja prava vezanih za zapošljavanje i radne odnose je treća kompetencija koju su učenici najčešće spominjali.

„Možda nam sada nije to bitno, ali u budućnosti će nam biti bitno da znamo svoja prava kod zapošljavanja. Jer, na primjer, u mnogim državama žene imaju manje mogućnosti. I kod iznosa plaće da imaju jednaku plaću kao i muškarci i da se zapošljavaju na određenim prostorima.“ Pa eto. (Avokado)

„Ja mislim da je jako bitno znati prava za zapošljavanje preko ljeta. I da jako puno učenika ne zna na koliko sati imaju pravo raditi i takve stvari mi padaju na pamet. Neke tvrtke iskorištavaju na neki način zbog neznanja koje imamo.“ (Gogi)

Četvrta kompetencija koju su učenici spomenuli je poznavanje učeničkih prava koja imaju tijekom svog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja.

„...ali trenutno mislim da se nas najviše tiče ova prava u školi. Prava koliko ispita, koliko odgovaranja i to što nam je trenutno aktualno.“ (Avkodako)

„A u našim godinama sada najvažnije nam je škola u prvom razredu tako da s tim pravima trebamo biti najbolje upoznati, a ovo ostalo će doći s vremenom.“ (Gogi)

Ostale kompetencija spomenute su samo jedanput. Učenici smatraju da je važno da znaju svoja studentska prava tijekom višeg i visokog obrazovanja, da znaju gdje potražiti informacije te što je prihvatljivo, a što nije. Spomenuta je i važnost poznavanja prava u slučaju da postanu žrtve nasilja.

„Pa, tipa, koja su naša prava ako smo žrtve nekog nasilja. Jer većina žrtava se uplaši i neće reći što se dogodilo, tj. ne žele prijaviti problem i onda se pravda ne istjera na kraju.“ (Filopeza)

5.3. Podučavanje prava

5.3.1. Učitelji

Analiza odgovora učitelja na pitanje „Na koje se načine pravo može podučiti?“ prikazana je u Tablici 6.

načini savladavanja prava	broj
životne situacije	6
konkretna područja	5
studije slučaja	4
opće procedure	3
osnažiti za traženje pomoći	1
institucionalni okvir	1
organiziranje za zaštitu prava	1
građanska participacija	1
izvori informacija	1
poznavanje zakonodavnog postupka	1
simulacije suđenja	1
osnaživanje za samozauzimanje	1
uključivanje pravnika/bivših učenika	1
razvoj svijesti za borbu za svoja prava	1
kritičko mišljenje	1

Tablica 6 - Odgovori učitelja o načinima savladavanja prava

Učitelji su najčešće navodili da su stvarne životne situacije najbolji način savladavanja temeljne pravne pismenosti. Ovome se mogu pridodati i odgovori koji smatraju da su studije slučaja također kvalitetan način približavanja prava i pravnih normi učenicima. Tako učitelji kažu:

*„Mislim na nekim primjerima, dati primjer nekog sudskog procesa od jednostavnijeg ka složenijem i onda raspravljati s njima. Jer ako im dajete teoriju to će ih samo odbiti, taj administrativni jezik ih već odbija. I stručnih termina treba biti što manje, znači spustiti to koliko god se može na neku njima dostupnu razinu. Ali primjeri...“
(Josipa)*

*„Možda s učenicima neke životne situacije i primjeri. Znači, kada vam učenik dođe na sat i kaže da je ispred trgovine ili ispred, ne znam gdje, ga je netko zaustavio i ponudio novi ugovor za mobitel, za pretplatu, a ta osoba je zapravo maloljetna i potpisala je ugovor, a ne smije sama potpisati pa vi kažete da odmah zove roditelje, da odreagira. Znači, možda na te neke... krenuti od tih nekih situacija koje su njima bliske, s kojima se možda oni... pa naručivanje preko interneta.“
(Lovorka)*

„Znači za učenike najbolji su neki primjeri iz njihovog svakodnevnog života, ono što je njima blisko i što je njima važno. Na taj način... mobiteli, evo što je Lovorka navela,

primjer broj jedan. Od potpisivanja ugovora, raznoraznih tarifa itd.“ (Klaudija)

Prema odgovorima učitelja, studije slučaja otvaraju posebno područje za kvalitetnije i životnije podučavanje i proučavanje zakona, pravila i pravnih normi.

„Ili zadnji put smo radili jednu zanimljivu vježbicu; slučaj gradskegimnazije u kojemu su oni isto tako trebali odgovoriti na neka pitanja da li, da li je ponašanje Vijeće učenika bilo transparentno i da li su oni postupili sukladno volji učenika koji su ih izabrali jer su samoinicijativno donijeli neku odluku koja je zapravo pogodovala menadžmentu škole, a ne učenicima. I tu su oni stvarno ono, ja bi čak rekla zakrve, koliko oni to osobno dožive i koliko uđu u raspravu, ali u konačnici shvate i funkcioniranje Vijeća učenika i pravnu proceduru koju je nužno provući da bi neka odluka bila transparentna i tako je i na takvoj studiji slučaja koji je vezan na neki direktan ili indirektan način za njihov život ovaj se zainteresiraju i onda to, ja bi rekla, prouče. I onda iz toga izvuku neko, neka znanja usput.“ (Jasna)

„Da, da. Ovo su odlični primjeri po meni koje ste naveli. Dakle oni, oni stvarno vole te studije slučaja.“ (Jasna)

„Inače, ovo što su kolegice rekle, ja mislim da bi bilo najbolje preko studija slučaja. Znači, da se točno zna i da se točno vidi kako se može ponašati u pojedinim situacijama i da bi ti protokoli u određenim situacijama bili njima najkorisniji, isto tako i nama.“ (Lejla)

Nadalje, ispitanice su se u svojim odgovorima osvrnule i na konkretna područja za koja smatraju da se trebaju podučavati poput autorskih prava, korištenja intelektualnog vlasništva, pravila vezanih za stipendije, prava učenika i studentskih prava. Spomenuta je i mogućnost razgovora o trajnoj temi odnosa pravde i prava:

„Mislim to mi raspravljamo kad radimo književna djela onda mi ubacujemo Antigonu recimo ili proces Kafkin, onda ubacuje ta neka pitanja možda više pravde jel.“ (Josipa)

Posljednja tema koja je spomenuta više puta je tema poznavanja postupaka (protokola) odnosno poznavanje načela po kojima se postupci provode.

„Sve ovo što smo do sada pričali - ili neće dići slušalicu ili vam neće odgovoriti na pitanje i ono što je Lejla rekla smatram da je to iznimno bitno. Ja sam to zadnjih godina počela raditi u praksi i unutar škole i prema svim raznim institucijama. Pisati službeni mail. Nemojte odgovoriti, ali onda imam dokaz da na dotični nije odgovoren ili je odgovoreno to, to i to što je isto zapravo zastrašujuće koliko smo isfrustrirani i oprezni. Mislim, baš ono, nezahvalno je. Niz nekih baš napornih situacija koje zapravo ne bi

trebale biti takve jer su stvari jednostavne. Mene je recimo ovo izludilo.“ (Zora)

„Pa možda da znamo da postoje određeni protokoli i da mi razumijemo koji su to protokoli s primjenom u pojedinim situacijama. Nekako, mislim, da znamo reagirati u nekoj situaciji, da se znamo izboriti za nekakva svoja prava i da možemo...“ (Lejla)

„Znači prvo, da zapravo i mi i učenici ili bilo koja osoba shvati koja je težina rokova koji su zadani. Jer kada vam prođe rok za nešto, onda je prekasno. Znači, shvaćanje roka kao nečeg što je svetinja i što se ne bi smjelo prekoračiti ako išta mislite poduzeti. Mislim da dosta ljudi ležerno tome pristupaju. To je prva stvar.“ (Lovorka)

Ostali odgovori vezani za načine podučavanja prava odnose se konkretna znanja i vještine ali i ciljeve podučavanja prava.

Kao ciljeve podučavanja prava ispitanice su navele razvijanje svijesti za borbu za svoja prava, osnaživanje učenika za traženje pomoći, prijavu nepravilnosti i samozauzimanje.

„Mlade se treba naučiti da se bore za svoja prava, da nemaju pognutu glavu. Moraju ustrajati sami za sebe, ne očekivati od nekog drugog, od odraslih itd. Moraju osvijestiti da sami moraju napraviti nešto i tek tada može doći do nekih pozitivnih promjena.“ (Klaudija)

„Ma definitivno ih osnažiti da traže pomoć, da se, kako bih rekla, ne pognu glavu.“ (Zora)

Od znanja ispitanice su izdvojile poznavanje institucionalnog okvira, zakonodavnog postupka kao i sudskog postupka s kojim se učenici mogu upoznati kroz simulaciju suđenja. Spomenuta je i potreba poznavanja vjerodostojnih izvora o zakonima i pravnim dokumentima.

Vještine koje su ispitanice navele odnose se na kritičko mišljenje i sudjelovanje u oblikovanju pravnih normi kroz građansku participaciju.

„Ja se sjetih treće stvari. Znači, treća stvar da treba, znači, svaka osoba treba sudjelovati u formiranju zakona i da bi trebalo zapravo osvijestiti potrebu izlaženja na izbore, pokretanja referendumskih inicijativa. Znači, svi mehanizmi koji nam stoje na raspolaganju, a na koje ljudi zapravo, razočarani s njima, uopće više ne reagiraju i sjede kod kuće. To bi trebalo biti isto temelj pravne pismenosti svakog čovjeka. Ne znam, možda nije povezano, ali je jako važno.“ (Lovorka)

U odgovorima na ovo pitanje dana je i metodička napomena kako se u nastavi temeljne pravne pismenosti trebaju uključiti pravni stručnjaci i stručnjakinje, praktičari i praktičarke u čemu se učitelji mogu osloniti na bivše učenike škole.

5.3.2. Učenici

Identificirani odgovori učenika na pitanje „Na koje sve načine možete učiti o pravu?“ prikazani su u Tablici 7. U svojim odgovorima, učenici su spominjali načine učenja o pravu i konkretne sadržaje koje bi to učenje trebalo uključivati.

način učenja prava	broj
zanimljivi izvori na Internetu	8
iskustva drugih	4
kazneno pravo	4
javna događanja	2
zanimljivi materijali	2
sudjelovanje	2
konkretni primjeri	2
obiteljsko pravo	1
građansko pravo	1
slikovnice	1
samostalno istraživanje	1
nastavni predmet	1

Tablica 7 - Odgovori učenika o načinima učenja prava

Kao najbolje načine približavanja pravne pismenosti mladima, učenice i učenici su naveli zanimljive izvore na Internetu te učenje na temelju iskustva drugih.

» **zanimljivi izvori**

„Pa, mislim da bi bilo isto super da se, ono, stvori neka platforma. Ne mora biti nužno predmet u školi. Može biti neka platforma na Internetu gdje mi možemo, eto, saznati o našim pravima. Pogotovo, kao, prava učenika, prava djece itd. Ne mora biti ni neka, ono, službena stranica baš kao na Googleu, nego može biti, npr. na nekoj društvenoj mreži. Imamo sto, onako, meme stranica koje stalno posjećujemo jer su nam zabavne i smiješne. Tako isto može biti, npr. neki Instagram profil gdje svaki dan, ono, objavljuju nova neka prava.“ (Vito Frankopan)

„Pa, evo, ovako osobno najviše preko Interneta mislim da mogu saznati o pravu i tako.“ (Banana)

„(...) ali, ono, na Internetu imamo dovoljno sredstava i materijala iz kojih bi se mogli obrazovati u tom smjeru. Tako da, mislim, da najviše možemo na Internetu trenutno naučiti.“ (Avokado)

„Pa, ono što je Vito rekao, da je neka platforma koja bi bila, onako, user friendly. Jer postoje na Internetu postoje, može se naći, ali to je jako komplicirano i za nas, onako, koji nismo obrazovani o pravu, teško nam je shvatiti te neke pojmove i što piše.“ (Gogi)

„Pa, kako puno nas koristi te društvene mreže. Tipa neka stranica na Instagramu ne bi bila loša možda.“ (Filopeza)

» **iskustva drugih**

„Pa da ja se slažem s time i da općenito iz međusobnih iskustava...“ (Ankica)

„Lakše bi nam bilo učiti iz prve ruke nekako.“ (Lavanda_1)

„Pa, može biti u razgovoru s nekim ostalim ljudima koji su imali, koji imaju nekakve svoje osobne primjere i nekakve situacije s kojima su se oni susretali i da nas upute u to. Ako bismo se mi ikada susreli s isto tako sličnim ili čak i ako ne, ili čak ako se ne bismo susreli s tim, čisto da znamo.“ (Ofelija)

„Puno toga možemo naučiti, zapravo, i od roditelja. Bio je sada tu jedan primjer gdje se djed valjda za zemlju zalagao, ne znam, ali da od njih također možemo dosta toga naučiti.“ (Filopeza)

Sudjelovanje u javnim događanjima i projektima, drugi zanimljivi materijali, sudjelovanje na posebnim događanjima te učenje na temelju konkretnih primjera također su načini za koje učenici smatraju da pomažu u učenju prava. Učenici su još spomenuli slikovnice, samostalno istraživanje i nastavni predmet kao način da se učenicima približe zakoni i pravo.

» **javna događanja**

„...nekakvih javnih događanja zapravo crpimo to pravo i da sudjelujemo u nekim projektima. Da ne bude to samo suhoparno pričanje, već i neko prakticiranje u kojem ćemo mi zapravo sudjelovati i prakticirati taj zakon o kojem govorimo.“ (Ankica)

» **zanimljivi materijali**

„Dobro bi nam došlo u učenju prava, tipa, postoje par videa na YouTubeu koji zapravo pričaju o svemu tome. Na primjer sad kaj mi je palo na pamet je o jednom sada čovjeku koji je nepravedno završio u zatvoru zbog, ajmo reć', ubojstva. To nije bilo kod nas, već vani. Pa onda kao, ne može se poništiti ta sudska odluka u Americi, a sad da bi to bilo, ajmo reć', ovak' nešto i za Hrvatsku napravljeno (mислеći na emisiju). To bi bilo jako super, odlično i iz tog bi se zapravo moglo naučiti.“ (Ambrozije)

„Znači, prvenstveno kroz školu, a i kroz filmove, serije, knjige.“ (Gogi)

» **sudjelovanje**

„...da sudjelujemo na nečemu, odlazak na debate ili tako nešto.“ (Lavanda_1)

„Pa, ne znam, možda neka zanimljiva predavanja u školi da privuku djecu koja bi se možda priključila na neke radionice ili debate u školi ili negdje.“ (Avokado)

» **konkretni primjeri**

„Definitivno kroz primjere, ne bi' si mogao zamislit' sad da imam knjigu i sad iščitavati i proučavati zakone. Ali

kroz nekakve zanimljive primjere iz privatnog života, ono nekakve javne afere na primjer.“ (Danijel)

„Da vidimo iz pravog primjera. Lakše bi zapamtili.“ (Lavanda_1)

» **slikovnice**

„Evo, ovako. Mislim, to zvuči malo glupo, ali bilo bi zanimljivo da se kroz slikovnice, onako, da već djeca uče priču o nekim pravima iako oni sada to ne shvaćaju ozbiljno, ali kasnije bi se mogli u životu, kao, prisjetiti tih slikovnica jer meni... ja se ovako dosta sjećam iz djetinjstva kada sam čitao takve stvari. Ostalo mi je zanimljivo pa bi bio zanimljiv princip da se sjete tako iz neke slikovnice.“ (Banana)

» **samostalno istraživanje**

„Tako da mislim da je najbolje sam istraživati.“ (Banana)

» **nastavni predmet**

„A, ne znam. Meni iskreno... želim jedino komentirati da fali nekakav takav predmet u školi. Ne samo da bi bilo pravo, nego i neke druge stvari. Jer mi u školi učimo samo, ne znam, što će biti nešto povezano za, ne znam, povijest ili geografiju, ali ništa ne učimo što će nama pomoći jednog dana u životu. Hajmo biti realni. Tako da, možda fali tako nekakav predmet koji ili nešto dodatno ili barem da na satu razrednika da pričamo o tome.“ (Petra)

U svojim odgovorima, učenici su spomenuli tri konkretna područja prava za koja smatraju da ih treba podučavati.

» **kazneno pravo**

„A moguće da bi mi bilo interesantno, ono, u kriminalistici tipa npr. uhvatiti nekog, kaj ja znam, ubojicu ili napadača ili nešto i onda što mi zapravo možemo napraviti, a da njega, ajmo reć', da mu damo neku kaznu. Ili koliko on ima zapravo prava.“ (Ambrozije)

„Mene bi najviše zanimalo kazneno pravo.“ (Danijel)

„Evo ja bih se složila. Također kazneno prava,...“ (Pantera)

» **obiteljsko pravo**

„...a možda čak i obiteljsko pravo jer možda se dosta životnih situacija ili možda u našoj okolini, što se veže tu, što se tiče podjele imovine, ili u međuobiteljskim odnosima... pa možda to.“ (Pantera)

» **građansko pravo**

„Pa ja bi osobno se bavila nekakvim građanskim pravima i zanima me ta i kriminalistika, ali i kao prioriteto građansko pravo da mogu nekome pomoći.“ (Ankica)

Uz pitanje o tome kako se može učiti o pravu, učenike smo pitali i koje bi bile koristi učenja prava u školama.

koristi od učenja prava	broj
molgi bi bolje zaštititi svoja prava općenito	6
neke stvari bi brže rješavali	3
ne bismo trebali odvjetnika za neke manje slućajeve	3
bolje bi zaštitili svoja prava kao pacijenti	2
bolje bi zaštitili svoja radna prava	2
znali bi kome se obratiti	1
izbjegli bi neke manje kazne	1
donosili bi bolje odluke	1
molgi bismo bolje iskoristiti svoja prava u prometu	1
bolje bi zaštitili svoja potrošaćka prava	1

Tablica 8 - Odgovori ućenika o koristi od ućenja prava

Kao što je vidljivo u Tablica 8, ućenici smatraju kako bi najveća koristi od ućenja prava u školi bilo to da bi molgi bolje zaštititi svoja prava općenito. Potom ućenici smatraju da bi im temeljne pravne kompetencije omogućile da brže rješavaju stvari i da manje slućajeve rješavaju bez kontaktiranja odvjetnika. Zaštita radnićkih prava i prava kao pacijenata se takoaer vidi kao važna korist od ućenja prava.

Koristi koje su spomenute samo jednom se odnose na to da bi ućenjem o pravu u školi ućenici znali kome se obratiti, molgi bi izbjeci određene kazne, donositi bolje odluke, te zaštititi svoja prava u prometu i kao potrošaći.

6. Neverbalna komunikacija sudionika fokusnih skupina

Tijekom razgovora u fokusnim grupama, voditelji su pratili i neverbalnu komunikaciju ispitanika. U nastavku će biti dan kratki pregled neverbalne komunikacije učitelja i učenika.

Najčešći elementi neverbalne komunikacije kod učitelja bili su potvrdno kimanje glavom, podsmjehivanje i ubacivanje u riječ.

Iz perspektive voditeljice fokusne skupine može se reći kako su elementi potvrdnog kimanja glavom i ubacivanja u riječ znakovi opuštenosti ispitanica tijekom razgovora i visokog slaganja te nadopunjavanja jedni drugih sa svojim mišljenjem ili iskustvom.

Podsmjehivanje kao neverbalna komunikacija najviše je bilo prisutno tijekom rasprave o prvom pitanju o prepoznavanju prava. Podsmjehivanje je bilo uočeno tijekom rasprave o ishodu osobnih dokumenata, ostvarivanja prava zdravstvenog osiguranja i korištenja bankarskih usluga. Ovaj element neformalne komunikacije može se povezati s općim nepovjerenjem u navedene sustave kao i u pravni sustav općenito odnosno nepovjerenje da će pravni sustav zaštititi građane u slučaju nedjelovanje drugih sustava.

Ostali elementi neverbalne komunikacije učitelja tijekom rasprava u fokusnoj skupini prikazani su u Tablici 9.

Najčešći elementi neverbalne komunikacije kod učenika (Tablica 10.) bili su podsmjehivanje, potvrdno klimanje glavom i smijanje.

Kao i u slučaju učitelja, potvrdno klimanje glavom i smijanje se može, iz perspektive voditeljice skupine, pripisati ugodnoj atmosferi koja je stvorena i u kojoj su učenici slobodno razgovarali o pitanjima, a donekle se i zabavljali.

Kada je u pitanju podsmjehivanje kao element neverbalne komunikacije, on se pojavljuje u raspravama o sva tri pitanja i to kod sljedećih tema:

Pitanje	Tema uz koji se javlja podsmjehivanje
prepoznavanje prava	<ul style="list-style-type: none">zakoni nisu fleksibilni
koristi učenja prava	<ul style="list-style-type: none">mogli bi bolje zaštititi svoja prava općenitoneke stvari bi brže rješavali
načini učenja prava	<ul style="list-style-type: none">zanimljivi izvori na Internetu

Tablica 11 - Pitanja i teme uz koje se javlja podsmjehivanje kao element neverbalne komunikacije

Element neverbalne komunikacije	Prepoznavanje prava	Podučavanje prava	Svladavanje prava	Ukupno
blaga ljutitost u govoru	2			2
blaga uznemirenost	1	1		2
frustriranost	4	1	1	6
gestikulacija rukama			1	1
hvatanje za glavu		1	1	2
iritabilnost	2			2
ironija	1			1
iscrpljenost			2	2
izdisaji – napor			1	1
ljutnja			6	6
mrštenje	1		1	2
mrštenje i fokusiranje	2			2
nezadovoljstvo i razočaranje	4			4
odlučnost u odgovaranju			3	3
odmahivanje rukom	1			1
ozbiljnost			3	3
podizanje obrva	5	1		6
podizanje obrva i kolatanje očima		1		1
podsmjehivanje	11	5		16
potvrдно klimanje glavom	24	7	9	40
povišen ton	2			2
povišen ton glasa – odlučan			1	1
smijeh			1	1
smirenost	2			2
smirenost i nezadovoljstvo	4			4
ubacivanje u riječ	8	3	4	15
uzdah	1			1
zbunjenost			4	4

Tablica 9 - Identificirani elementi neverbalne komunikacije učitelja tijekom razgovora u fokusnoj skupini

Element neverbalne komunikacije	Prepoznavanje prava	Koristi učenja prava	Načini učenja prava	Ukupno
blaga ljutnja		1		1
blaga uznemirenost		1		1
blaga zbunjenost i zamuckivanje		1		1
blagi osmijeh	2			2
blago podsmjehivanje		4		4
blago zamuckivanje, promišljanje dok se govori		1		1
dodirivanje lica		2	6	8
gestikulacija rukama	2	2		4
imitacija situacije		1		1
mrštenje			2	2
nesigurnost u odgovaranju		1		1
nezadovoljstvo i okretanje očima		1		1
opuštenost			2	2
osmijeh			2	2
osmijeh i blago sarkastičan ton		1		1
ozbiljnost		1		1
ozbiljnost u govoru i blago mrštenje	1			1
ozbiljnost u govoru i podizanje obrva		1		1
podizanje obrva	2	1	2	5
podizanje ramena	1			1
podizanje tona u nekim riječima		1		1
podsmjehivanje	7	5	4	16
potvrдно klimanje glavom	8	4	5	17
smijanje		3	10	13
smirenost i odrješitost u govoru		3		3
sramežljivost u govoru		2		2
stiskanje usana i blaga uznemirenost kod opisivanja situacije		1		1
ubrzan govor			1	1
zainteresiranost za temu			6	6
zamuckivanje i sramežljivost		2		2

Tablica 10 - Identificirani elementi neverbalne komunikacije učenika tijekom razgovora u fokusnoj skupini

7. Nalazi upitnika za pravne stručnjake i praktičare

Upitnik za pravne stručnjake i praktičare sastojao se od 68 pitanja od čega je 61 zatvoreno i sedam otvorenih. Pitanja su obuhvaćala sedam pravnih područja i pripadajuće teme za svako područje. U svakom od zatvorenih pitanja ispitanici su trebali odrediti je li konkretna tema bitna za pravnu pismenost 14-godišnjaka ili 18-godišnjaka. Ispitanici su također mogli odabrati i odgovor da određenu temu „ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost“.

U nastavku će biti predstavljeni nalazi upitnika prema područjima prava.

7.1. Osnove pravnog poretka i državne organizacije

U području osnova pravnog poretka i državne organizacije postavljeno je šest pitanja. Većina pravnih stručnjaka i praktičara smatra kako teme razlikovanja prava, morala i običaja te tema diobe vlasti čine temeljnu pravnu pismenost za 14-godišnjake, a da su ostale četiri teme prikladnije za viši uzrast (Tablica 12).

Pitanje	14 g.	18 g.	NB ⁴
Hijerarhija pravnih propisa	24%	71%	4%
Odnos domaćeg i nadnacionalnog prava (npr. prava Europske unije, Vijeća Europe, UN-a)	20%	71%	8%
Osnove organizacijske strukture i nadležnosti tijela Europske unije	12%	71%	16%
Pojam i osnove funkcioniranja državnog proračuna	18%	63%	18%
Razlika između prava, morala i običaja	69%	20%	10%
Dioba vlasti	55%	43%	2%

Tablica 12 - Pregled odgovora na pitanja u području „Osnove pravnog poretka i državne organizacije“

U otvorenom pitanju, ispitanici su naveli konkretne teme koje smatraju bitnima za temeljnu pravnu pismenost:

- poznavanje osnovnih ovlasti državnih tijela (npr. Predsjednika, Vlade i Sabora),
- pravila vezana za izborni sustav,
- osnovne pojmove kaznene odgovornosti i druge odgovornosti svakodnevnog života,
- prava žrtava kaznenih djela,
- prava svjedoka,
- ljudska prava i mehanizmi ostvarenja i zaštite ljudskih prava,
- poznavanje prava koja ove dobne skupine koriste u svakodnevnom životu.

⁴ NB = „ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost“.

Potrebno je izdvojiti i metodičku napomenu kako treba izbjegavati pravnu teoriju i usredotočiti se na praktičnu stranu jer „od pravne teorije djece nemaju nikakve koristi“.

7.2. Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi

Ispitanicima je postavljeno devet pitanja u području „Osnovna prava i obveze vezane za život u državi“. Dvije teme su većinski označene kao teme važne za 14-godišnjake, a odnose se na razlikovanje prava, dužnosti i obveza te na poznavanje uvjeta kada je moguće obratiti se pravobraniteljskim institucijama. Jednaki broj ispitanika označio je tri teme kao bitne i za 14-godišnjake i za 18-godišnjake. Te teme odnose se na slobodu javnog okupljanja, mirnog prosvjedovanja i udruživanja, slobodan pristup informacijama te teme vezane za dobra od općeg i javnog interesa. Ostale četiri teme označene su kao prikladnije za viši uzrast.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Sadržaj i ograničenja političke slobode govora	39%	57%	4%
Sadržaj sloboda javnog okupljanja i mirnog prosvjeda te udruživanja	49%	49%	2%
Pojam i ograničenja prava na slobodan pristup informacijama	49%	47%	4%
Značenje presumpcije nedužnosti i prava koja iz nje proizlaze	43%	53%	4%
Putevi pravne zaštite pred sudovima i upravnim tijelima (uključujući njihovu nadležnost i relevantne pravne lijekove)	16%	69%	14%
Dobra od općeg interesa i javnog interesa	45%	45%	10%
Osnove lokalne samouprave i diferencijacija između njezinih jedinica, uključujući bilo koji federalni ili sličan oblik teritorijalne autonomije koji može biti prisutan u pojedinim jurisdikcijama	16%	59%	24%
Razlika između prava, dužnosti i obveza	76%	20%	4%
Uvjeti pod kojima je moguće obratiti se pučkom pravobranitelju/pravobraniteljici ili specijaliziranim pravobraniteljima/pravobraniteljicama	51%	41%	8%

Tablica 13 - Pregled odgovora na pitanja u području „Osnovna prava i obveze vezane uz život u državi“

U otvorenom pitanju dobivena su dva odgovora od kojih jedan naglašava potrebu poznavanja osnova obiteljskog prava i prava djece kao i poznavanje načina kako potražiti pomoć i zaštitu. Drugi odgovor ponavlja potrebu da sve informacije trebaju biti predstavljene na *child-friendly* način.

7.3. Odnosi u obitelji

Većina ispitanika smatra da temu „Odnosi u obitelji“ treba približiti mladima do 14. godine života. Od šest tema ponuđenih u ovom području prava za njih pet većina ispitanika smatra da su sastavni dio temeljne pravne pismenosti već s 14 godina. Jedino za temu bračne sposobnosti nešto malo više od polovice ispitanika smatra da je važnija za stariji uzrast.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Ograničenje kretanja izvan doma bez pratnje	84%	14%	2%
Bračna sposobnost	45%	51%	4%
Prava i obveze djeteta u odnosu na roditelje	76%	22%	2%
Prava djeteta priznata međunarodnim pravom	73%	18%	8%
Roditeljska skrb i posvojenje	53%	43%	4%
Pojmovi očinstva i majčinstva (utvrđivanje i dokazivanje)	51%	35%	14%

Tablica 14 - Pregled odgovora na pitanja u području „Odnosi u obitelji“

7.4. Osnove građanskog prava

Za razliku od teme odnosa u obitelji za koju ispitanici smatraju da bi trebala biti „obrađena“ do 14. godine, za temu „Osnove građanskog prava“ ispitanici smatraju da je prikladnija za stariju dobnu skupinu. Naime, od 12 ponuđenih pitanja u ovom području za samo jedno pitanje većina ispitanika smatra da treba biti „pokriveno“ do 14. godine života, a sve ostale teme da su prikladnije za stariji uzrast. Tema za koju ispitanici smatraju da treba biti pokrivena tijekom osnovnoškolskog obrazovanja odnosi se na kupovinu ili prodaju korištenjem mrežnih (online) alata.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Temeljna načela građanskog prava (načelo dispozitivnosti, stranačke ravnopravnosti, prometnosti prava, savjesnosti i poštenja)	18%	59%	22%
Pravna i poslovna sposobnost	37%	57%	6%
Pojam i vrste pravnih poslova	18%	73%	8%
Osnovno o najčešće zaključivanim ugovorima (ugovor o kupoprodaji, posudbi, zamjeni, darovanju)	14%	78%	8%
Osnove ugovora o najmu stana	8%	82%	10%
Ugovori o osiguranju, ugovori o štednji-osnove	20%	67%	12%
Temeljno o zaštiti potrošača i mogućnosti prigovora na kvalitetu usluge/proizvoda	39%	53%	8%
Adhezijski/tipski ugovori (pretplate za telekomunikacijske usluge)	31%	61%	8%
Odgovornost za štetu – temeljni pojmovi	33%	61%	6%
Temeljno o vlasništvu i posjedu	14%	78%	8%
Temeljno o nasljeđivanju (oporučno i zakonsko nasljeđivanje)	14%	82%	4%
Osnove online kupoprodaje	53%	43%	4%

Tablica 15 - Pregled odgovora na pitanja u području „Osnove građanskog prava“

7.5. Poduzetništvo i rad

Devet je tema koje čine područje „poduzetništvo i rad“. Kako je vidljivo iz Tablice 16, pravni stručnjaci i praktičari smatraju kako su dvije teme značajne za mlade osobe do 14. godine života (rad maloljetnika i zaštita maloljetnika na radu). Za pet tema većina ispitanika smatra da su bitne za stariji uzrast, a za dvije teme (Creative Commons i nestandardni oblici rada) nema natpolovične većine ispitanika. Ipak 49% ispitanika smatra da je tema nestandardnih oblika rada bitnija za 14-godišnjake, a tema Creative Commons za 18-godišnjake. U otvorenom pitanju nije bilo značajnijih komentara.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Rad maloljetnika	86%	10%	4%
Zaštita maloljetnika na radu	82%	12%	6%
Osnove trgovačkih društava (posebno d.o.o.)	8%	59%	33%
Obiteljsko poduzetništvo	14%	61%	24%
Osnovno o obrtu	12%	67%	20%
Temeljno o autorskom pravu i intelektualnom vlasništvu	14%	73%	12%
Creative Commons	16%	49%	35%
Osnovne informacije o pravima iz radnog odnosa i pravima povezanim s radnim odnosima (radna prava, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje)	39%	57%	4%
Nestandardni oblici rada (tj. zapošljavanje putem agencija ili platformi kao što su Uber ili Wolt, uključujući zapošljavanje na temelju ugovora na određeno vrijeme, projekta ili zadatka)	47%	43%	10%

Tablica 16 - Pregled odgovora na pitanja u području „Poduzetništvo i rad“

7.6. Virtualna stvarnost

Odgovori na pitanja postavljena u području „Virtualna stvarnost“ održava činjenicu kako su informacijsko-komunikacijske tehnologije važne mladim ljudima i kako su tome izloženi od najranije dobi te bi zato trebali biti podučavani o pravnoj strani virtualne stvarnosti.

Od šest pitanja u ovom području, za njih pet pravni stručnjaci i praktičari smatraju da su bitan aspekt pravne pismenosti 14-godišnjaka dok je poznavanje pojmova i osnova uređenja kriptovaluta ipak prikladnije za stariji uzrast.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Zabrana neovlaštenog snimanja i/ili distribucije audio, video ili drugog sadržaja, kao i modaliteti zaštite privatnosti od takvih postupanja	88%	10%	2%
Zabrana krađe identiteta, uključujući predstavljanje pod tuđim imenom na internetu i kupovinu s ukradenom kreditnom karticom ili podacima o plaćanju	84%	14%	2%
Zabrana klevete, uvrede, <i>bullyinga</i> i sličnog protupravnog govora na internetu, kao i modaliteti zaštite osobne časti i ugleda od takvih postupanja	84%	14%	2%
Instrumenti pravne zaštite osobnih podataka na internetu	82%	14%	4%
Mogućnosti i izazovi pri upražnjavanju političkih prava na internetu i posebno na društvenim mrežama, kao što su sloboda govora i prava na pristup informacijama	63%	29%	8%

Pojam i osnove uređenja kriptovaluta (npr. <i>Bitcoin</i>)	41%	49%	10%
---	-----	-----	-----

Tablica 17 - Pregled odgovora na pitanja u području „Virtualna stvarnost“

7.7. Privatni život i zabava

Od iznimne važnosti za mlade osobe je područje privatnog života, slobodnog vremena i zabave. U ovom području, pravni stručnjaci i praktičari smatraju da su gotovo sve ponuđene teme dio temeljne pravne pismenosti do 14. godine života i da bi mlade osobe trebale imati znanja, vještine i stavove vezane za navedene teme. Jedina tema za koju ispitanici smatraju da je bitnija za stariji uzrast je vezana za pravila polaganja vozačkog ispita i upravljanja vozilom. U otvorenom pitanju nije bilo značajnijih komentara.

Pitanje	14 g.	18 g.	NB
Gradacija kaznene odgovornosti u odnosu na dob	67%	24%	8%
Pravne granice seksualnosti maloljetnika, posebice u odnosu na značaj seksualnog pristanka	80%	18%	2%
Različiti oblici seksualne delikvencije, uključujući teže oblike (npr. prisilne spolne radnje, silovanje) i seksualno uznemiravanje	76%	22%	2%
Kaznenopravne granice povrede privatnosti	67%	29%	4%
Zabrana uporabe i distribucije droga	92%	8%	0%
Temeljna pravna pravila ponašanja u prometu (primjerice, odgovornost za krivo parkiranje, pravila povezana s korištenjem bicikala i romobila, postupanje prema sudionicima u prometu s invaliditetom)	80%	20%	0%
Pravno uređenje remećenja javnog reda i mira, uključujući vandalizam i grafite, navijačko nasilje i preglasno slušanje glazbe.	84%	16%	0%
Ograničenje klađenja, uključujući, ali ne i ograničeno na dobne zahtjeve	80%	16%	4%
Zabrana neovlaštenog snimanja pojedinih manifestacija i okupljanja, kao što su kazališne predstave, koncerti i predavanja	76%	18%	6%
Prava sudionika u putničkom prijevozu	63%	29%	8%
Uređenje polaganja vozačkog ispita	31%	63%	6%

Tablica 18 - Pregled odgovora na pitanja u području „Privatni život i zabava“

7.8. Dodatni komentari

Na kraju upitnika, pravni stručnjaci i praktičari imali su priliku dati dodatni komentar. S obzirom na to da su dana samo tri odgovora, u ovom izvještaju ih donosimo u cijelosti:

„Sve navedene teme trebalo bi voditi računa da budu popraćene primjerima prilagođenim uzrastu djece i mladih te pojednostavnjenog izričaja, budući da udžbenici koji trenutno obrađuju neku od navedenih tema sadržajno ne obrađuju teme na navedeni način.“

„Edukaciju o osnovama pravne pismenosti svesti na bazu na kojoj bi se na konkretnim primjerima kršenja prava iz raznih oblasti gradilo učenje o načinima efikasnog

ostvarenja zaštite povrijeđenih prava i time pokušalo odgojiti generacije koje ne prihvaćaju da se njima manipulira, da ih se zlostavlja, da šute, već da u raznim svakodnevnim životnim situacijama znaju put i način kako se izboriti za sebe i druge.“

„Pravo djeteta, osobe do 18 godina je da bude informirano o svojim pravima na jednostavan i njemu dostupan način. Posebno je važno da dijete zna i ima mogućnosti saznati kome se obratiti kada je ozlijeđeno, iskorišteno ili se nalazi u nepravilici. Dužnost je države da to omogući putem javnih glasila, edukacijama u školskom sustavu i kroz edukacije od strane zdravstva, liječnika opće prakse ili liječnika školske medicine. Također socijalna skrb treba prepoznati djecu u riziku i posebno takvu djecu informirati o njihovim pravima.“

8. Analiza rezultata

Pravna pismenost je, između ostalog, „onaj stupanj vladanja pravnim jezikom potreban za smislen i aktivan život“ u kulturi koju obilježava određeno poimanje prava (White, 1983 prema Barić i sur., 2022)

U ovom izvještaju usredotočili smo se na tri aspekta pravne pismenosti: prepoznavanje prava, temeljne pravne kompetencije i moguće načine kvalitetnog podučavanja pravne pismenosti.

Izloženi nalazi bit će razmatrani u kontekstu razvoja kompetencijskog okvira, ali i smjernica za podučavanja pravne pismenosti u osnovnim i srednjim školama. Upravo bi kompetencijski okvir trebao osigurati okvir za dostizanje adekvatnog „stupnja vladanja pravnim jezikom“.

8.1. Prepoznavanje prava

Učiteljice i učenici koji su sudjelovali u fokusnim skupinama naveli su četiri načina prepoznavanja prava:

- 1. na radnom mjestu** – radni odnos, građanska participacija, rad s učenicima, provedba nastave
- 2. u privatnom životu** – kao potrošači, korištenjem raznih usluga (bankarske usluge), kroz sudske postupke, osiguravanje zdravstvene zaštite, ishođenje dokumenata
- 3. kroz formalna obilježja prava** – pravo je zapisano, zbog potrebnog postupka teško se mijenja i nije fleksibilno, vrijedi za sve, štiti pojedinac i zajednicu, kršenje zakona i pravnih normi ima ozbiljne posljedice
- 4. kod osjećaja nepravde** – nepravda, bezizlazne situacije, nedjelovanje sustava

Prva tri načina prepoznavanja prava mogu se svrstati u uobičajene perspektive prepoznavanja prava jer pravo najčešće i možemo „osjetiti“ na svom radnom mjestu, u različitim aspektima privatnog života, a i za očekivati je da poznajemo minimalna formalna obilježja pravnih normi. Posljednji identificirani način je na neki način odraz nepovjerenja u sustav općenito, a osobito u pravni sustav o čemu je bilo riječi u uvodnom poglavlju o pravnom sustavu Republike Hrvatske. U prilog ovome govore citati ispitanika, ali i to da je podsmjehivanje bila druga najčešća neverbalna reakcija tijekom fokusne skupine s učiteljima.

8.2. Temeljne pravne kompetencije

Na temelju analize odgovora pravnih stručnjaka i praktičara identificirana su dominantna područja prava i pripadajuće teme za dvije dobne ciljne skupine projekta.

Iz analize vidljivo je da bi se podučavanje 14-godišnjaka u temeljnoj pravnoj pismenosti trebalo usredotočiti na teme privatnog života i zabave, virtualne stvarnosti i odnosa u obitelji. U tim područjima prava pravni stručnjaci i praktičari su većinu ponuđenih tema označili važnima za ovu dobnu skupinu. Neke teme iz ostalih područja prava su također spomenute kao bitne za ovu dobnu skupnu dok je samo jedna

tema iz područja „Osnove građanskog prava“ označena prikladnom za ovu dobnu skupinu.

Kada se odgovori učitelja i učenika rasporede prema područjima prava iz upitnika za pravne stručnjake i praktičare može se vidjeti da ti odgovori, u širem tumačenju, pokrivaju skoro sva pravna područja iz upitnika. Jedini izuzetak je područje osnova pravnog poretka i državne organizacije koje učenici nisu naveli te područje virtualne stvarnosti koje nije bilo spomenuto u razgovoru s učiteljima. U Tablici 15 prikazana su područja temeljne pravne pismenosti 14-godišnjaka prema odgovorima pravnih stručnjaka i praktičara, učitelja i učenika.

stručnjaci i praktičari	učitelji	učenici
Osnove pravnog poretka i državne organizacije		
Razlika između prava, morala i običaja Dioba vlasti	Poznavanje sustava	
Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi		
Razlika između prava, dužnosti i obveza Sadržaj sloboda javnog okupljanja i mirnog prosvjeda te udruživanja Pojam i ograničenja prava na slobodan pristup informacijama Dobra od općeg interesa i javnog interesa Uvjeti pod kojima je moguće obratiti se pučkom pravobranitelju/ pravobraniteljici ili specijaliziranim pravobraniteljima/ pravobraniteljicama	Poznavanje pružatelja pomoći Kome se obratiti	Znati osobna prava Znati kako koristiti pravo u određenoj situaciji
Odnosi u obitelji		
Ograničenje kretanja izvan doma bez pratnje Prava i obveze djeteta u odnosu na roditelje Prava djeteta priznata međunarodnim pravom Roditeljska skrb i posvojenje Pojmovi očinstva i majčinstva (utvrđivanje i dokazivanje)	Prava učenika	Znati osobna prava Znati prava kao učenici Znati prava kao žrtve nasilja Znati što je prihvatljivo, a što ne
Osnove građanskog prava		
Osnove online kupoprodaje	Čitanje i razumijevanje ugovora Prava potrošača	Znati osobna prava Znati što je prihvatljivo, a što ne

Poduzetništvo i rad		
<p>Rad maloljetnika</p> <p>Zaštita maloljetnika na radu</p> <p>Nestandardni oblici rada (tj. zapošljavanje putem agencija ili platformi kao što su Uber ili Wolt, uključujući zapošljavanje na temelju ugovora na određeno vrijeme, projekta ili zadatka)</p>	Prava učenika	<p>Znati prava kao učenici</p> <p>Znati kako koristiti pravo u određenoj situaciji</p> <p>Znati prava kod zapošljavanja</p>
Virtualna stvarnost		
<p>Zabrana neovlaštenog snimanja i/ili distribucije audio, video ili drugog sadržaja, kao i modaliteti zaštite privatnosti od takvih postupanja</p> <p>Zabrana krađe identiteta, uključujući predstavljanje pod tuđim imenom na internetu i kupovinu s ukradenom kreditnom karticom ili podacima o plaćanju</p> <p>Zabrana klevete, uvrede, bullyinga i sličnog protupravnog govora na internetu, kao i modaliteti zaštite osobne časti i ugleda od takvih postupanja</p> <p>Instrumenti pravne zaštite osobnih podataka na internetu</p> <p>Mogućnosti i izazovi pri upražnjavanju političkih prava na internetu i posebno na društvenim mrežama, kao što su sloboda govora i prava na pristup informacijama</p>		<p>Znati što je prihvatljivo, a što ne</p>

Privatni život i zabava		
<p>Gradacija kaznene odgovornosti u odnosu na dob</p> <p>Pravne granice seksualnosti maloljetnika, posebice u odnosu na značaj seksualnog pristanka</p> <p>Različiti oblici seksualne delikvencije, uključujući teže oblike (npr. prisilne spolne radnje, silovanje) i seksualno uznemiravanje</p> <p>Kaznenopravne granice povrede privatnosti</p> <p>Zabrana uporabe i distribucije droga</p> <p>Temeljna pravna pravila ponašanja u prometu (primjerice, odgovornost za krivo parkiranje, pravila povezana s korištenjem bicikala i romobila, postupanje prema sudionicima u prometu s invaliditetom)</p> <p>Pravno uređenje remećenja javnog reda i mira, uključujući vandalizam i grafite, navijačko nasilje i preglasno slušanje glazbe.</p> <p>Ograničenje kladjenja, uključujući, ali ne i ograničeno na dobne zahtjeve</p> <p>Zabrana neovlaštenog snimanja pojedinih manifestacija i okupljanja, kao što su kazališne predstave, koncerti i predavanja</p> <p>Prava sudionika u putničkom prijevozu</p>	Prava učenika	<p>Znati osobna prava</p> <p>Znati što je prihvatljivo, a što ne</p> <p>Znati prava kao žrtve nasilja</p>

Tablica 19 - Pregled područja temeljne pravne pismenosti za 14-godišnjake

Prema mišljenju pravnih stručnjaka i praktičara, podučavanje temeljne pravne pismenosti 18-godišnjaka trebala bi se usredotočiti na osnove građanskog prava, osnove pravnog poretka i državne organizacije te poduzetništvo i rad, a manje bi trebalo imati u fokusu teme iz privatnog života i zabave te virtualne stvarnosti.

Kada se odgovorima pravnih stručnjaka i praktičara dodaju odgovori učitelja može se vidjeti poklapanje u tri područja: osnove pravnog poretka i državne organizacije, osnovna prava i obveze vezana uz život u državi i osnove građanskog prava. Odgovori učenika se u većem dijelu mogu pronaći u područjima prava iz upitnika osim u tri područja: osnove pravnog poretka i državne organizacije, virtualna stvarnost i

privatni život i zabava. Pregled područja temeljne pravne pismenosti za 18-godišnjake prikazan je u Tablici 20.

stručnjaci i praktičari	učitelji	učenici
Osnove pravnog poretka i državne organizacije		
Hijerarhija pravnih propisa Odnos domaćeg i nadnacionalnog prava (npr. prava Europske unije, Vijeća Europe, UN-a) Osnove organizacijske strukture i nadležnosti tijela Europske unije Pojam i osnove funkcioniranja državnog proračuna	Poznavanje sustava	
Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi		
Sadržaj i ograničenja političke slobode govora Sadržaj sloboda javnog okupljanja i mirnog prosvjeda te udruživanja Pojam i ograničenja prava na slobodan pristup informacijama Značenje presumpcije nedužnosti i prava koja iz nje proizlaze Putevi pravne zaštite pred sudovima i upravnim tijelima (uključujući njihovu nadležnost i relevantne pravne lijekove) Dobra od općeg interesa i javnog interesa Osnove lokalne samouprave i diferencijacija između njezinih jedinica, uključujući bilo koji federalni ili sličan oblik teritorijalne autonomije koji može biti prisutan u pojedinim jurisdikcijama	Poznavanje pružatelja pomoći Poznavanje sudskog procesa Prava učenika	Znati osobna prava Znati kako koristiti prava u određenim situacijama Znati prava kao učenici Znati prava kao žrtve nasilja
Odnosi u obitelji		
Bračna sposobnost		Znati osobna prava Znati što je prihvatljivo, a što ne

Osnove građanskog prava		
<p>Temeljna načela građanskog prava (načelo dispozitivnosti, stranačke ravnopravnosti, prometnosti prava, savjesnosti i poštenja)</p> <p>Pravna i poslovna sposobnost</p> <p>Pojam i vrste pravnih poslova</p> <p>Osnovno o najčešće zaključivanim ugovorima (ugovor o kupoprodaji, posudbi, zamjeni, darovanju)*</p> <p>Osnove ugovora o najmu stana*</p> <p>Ugovori o osiguranju, ugovori o štednji-osnove</p> <p>Temeljno o zaštiti potrošača i mogućnosti prigovora na kvalitetu usluge/proizvoda</p> <p>Adhezijski/tipski ugovori (pretplate za telekomunikacijske usluge)</p> <p>Odgovornost za štetu – temeljni pojmovi</p> <p>Temeljno o vlasništvu i posjedu</p> <p>Temeljno o nasljeđivanju (oporučno i zakonsko nasljeđivanje)</p>	<p>Čitanje i razumijevanje ugovora</p> <p>Dizanje kredita</p> <p>Prava potrošača</p>	<p>Znati kako koristiti pravo u određenim situacijama</p>
Poduzetništvo i rad		
<p>Osnove trgovačkih društava (posebno d.o.o.)</p> <p>Obiteljsko poduzetništvo</p> <p>Osnovno o obrtu</p> <p>Temeljno o autorskom pravu i intelektualnom vlasništvu</p> <p>Creative Commons</p> <p>Osnovne informacije o pravima iz radnog odnosa i pravima povezanim s radnim odnosima (radna prava, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje)</p>		<p>Znati prava kod zapošljavanja</p>
Virtualna stvarnost		
<p>Pojam i osnove uređenja kriptovaluta (npr. Bitcoin)</p>		

Privatni život i zabava		
Uređenje polaganja vozačkog ispita		

Tablica 20 - Pregled područja temeljne pravne pismenosti za 18-godišnjake

Uz sve do sada navedeno vezano za temeljne pravne kompetencije, potrebno je spomenuti znanja, vještine i vrijednosti koje su spomenuti u odgovorima učitelja i učenika, a koje se nisu našle u upitniku za pravne stručnjake i praktičare.

Tako su učitelji naveli kao potrebno znanje poznavanje natječajnog postupka, od vještina informatičku pismenost i kritičko mišljenje, a od vrijednosti prkos, ozbiljnost i ustrajnost.

Učenici su pak dodatno naveli poznavanje studentskih prava kao znanje koje im je potrebno, a kao potrebnu vještinu pronalazak relevantnih i vjerodostojnih informacija.

8.3. Podučavanje prava

Kada je u pitanju podučavanje prava, ovdje valja istaknuti napomenu iz upitnika za pravne stručnjake i praktičare koja podsjeća da je zadaća države da poštuje pravo djeteta „da bude informirano o svojim pravima na jednostavan i njemu dostupan način“ i u poštivanju tog prava država treba koristiti sva raspoloživa sredstva, osobito obrazovanje.

Analizom odgovora pravnih stručnjaka i praktičara, učitelja i učenika identificirane su smjernice vezane za podučavanje temeljne pravne pismenosti koje se odnose na ciljeve tog podučavanja, metode, znanja i vještine.

Ciljevi podučavanja temeljne pravne pismenosti prema mišljenju stručnjaka i praktičare te učitelja treba biti izgradnja generacija koje će „u raznim svakodnevnim životnim situacijama znaju put i način kako se izboriti za sebe i druge“. To znači da ih nastava temeljne pravne pismenosti treba osnažiti za borbu za svoja prava, traženje pomoći i samozauzimanje. Isto tako, nastava ih treba osvijestiti o važnosti organiziranih napora i brige za svoja i tuđa prava posebno kroz različite oblike građanske participacije.

Metodički, nastava temeljne pravne pismenosti treba biti životna i treba obilno koristiti konkretne, stvarne situacije i analize tih situacija. Srž podučavanja treba biti popraćen kvalitetnim i zanimljivim materijalima, interaktivnim i participativnim metodama te omogućavanjem sudjelovanja učenika.

Uz temeljne kompetencije pravne pismenosti o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju, ovdje se može ponoviti kako bi se podučavanja temeljne pravne pismenosti tematski trebalo usredotočiti na konkretna pravna područja od interesa za djecu i mlade, upoznavanjem načela na

kojima pravni sustav djeluje s naglaskom na mehanizme zaštite prava i zaštite povrijeđenih prava.

Također, analiza je pokazala kako je naglasak dan na dvije vještine za koje se smatra da su bitne u podučavanju prava, a to su kritičko mišljenje i pronalazak vjerodostojnih izvora informacija.

Pravni stručnjaci i praktičari	Učitelji	Učenici
Ciljevi		
Temeljna pravna pismenost treba ići u smjeru izgradnje generacija koje će „u raznim svakodnevnim životnim situacijama znaju put i način kako se izboriti za sebe i druge“	Osnažiti za traženje pomoći Poticati na građansku participaciju Razviti svijest za borbu za svoja prava Osnažiti za samozauzimanje Osvijestiti važnost organiziranja za zaštitu prava	
Metode		
Temeljna pravna pismenost treba biti predstavljena i podučavana na jednostavan način, prikladan djeci i mladima prikladan. Podučavanje pravne pismenosti treba se posebno usmjeriti na konkretne životne primjere s kojima se djeca i mladi mogu poistovjetiti	Obrađivati životne situacije Analizirati konkretne slučajeve Uključiti pravnike (bivše učenike) Simulacije suđenja	Zanimljivi izvori na Internetu Iskustva drugih Sudjelovanje u javnim događanjima Zanimljivi materijali Slikovnice Samostalno istraživanje Nastavni predmet
Znanja		
Područje na kojem treba osobito inzistirati je podučavanje o načinima i mehanizmima zaštite prava, učinkovitog ostvarenja zaštite povrijeđenih prava.	Konkretna pravna područja Poznavati postupke/procedure Poznavati institucionalni okvir Poznavati zakonodavni postupak	Kazneno pravo Obiteljsko pravo Građansko pravo
Vještine		
	Pronalaziti izvore informacija Kritičko mišljenje	

9. Zaključak

Ovo istraživanje je prije svega pokazalo kako postoji određeni stupanj slaganja između pravnih stručnjaka i praktičara, učitelja i učenika da je potrebno uvesti u odgojno-obrazovni sustav teme i sadržaje kojima bi se osiguralo da buduće generacije dosegnu određeni „stupanj vladanja pravnim jezikom“.

Poznavanje temeljnih pravnih koncepata i ovladavanje pravnim jezikom zasigurno će donijeti niz koristi za učenike što i oni sami prepoznaju.

Ostaje na odgojno-obrazovnim vlastima da osiguraju okvir za sustavno i kvalitetno poučavanje temeljne pravne pismenosti kao sastavnice aktivnog građanstva i jezgrom građanskog odgoja i obrazovanja.

10. Literatura

Barić, S., Debeljak, S., Gligora Marković, M., Miloš, M. i Tuhtan Grgić, I. (2022). Metodologija istraživanja. U M. Bajkuša, S. Barić, S. Debeljak, M. Gligora Marković, M. Miloš i I. Tuhtan Grgić, *Pravo u svakodnevici: o poučavanju temeljne pravne pismenosti u školama*. Forum za slobodu odgoja.

Gvozdanić, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N., i Kovačić, M. (2019). *Youth Study Croatia 2018/2019*. Friedrich-Ebert-Stiftung e. V. Referat Mittel- und Osteuropa.

Ježovita, J. (2009). Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) – 1999., 2008. i 2017. *Bogoslovska smotra*, 89(2), 225–329.

White, J. B. (1983). The Invisible Discourse of the Law: Reflections on Legal Literacy and General Education. *University of Colorado Law Review*, 54(2), 143–159.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

**Sanja Barić, Sandra Debeljak, Maja Gligora
Marković, Matija Miloš, Iva Tuhtan Grgić**

1. Opis istraživanja

Ovaj je vodič namijenjen istraživanju organiziranom u sklopu projekta *Pravo u svakodnevici* (dalje: Projekt), financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – Cooperation partnership in school education). Svrha je Projekta istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti. Svrha je prvog dijela ovog vodiča u najkraćim crtama prikazati pojam pravne pismenosti (1.1.), a zatim istaknuti ulogu fokus grupa kao instrumenta za kvalitativno istraživanje njezinog poželjnog stupnja (1.2.).

2. Pravna pismenost

Pravnu pismenost može se smatrati jednim bitnim dijelom aktivnog građanstva. Očito je to ukoliko se smatra da je aktivno građanstvo usko vezano za demokraciju. (Crick 2000, str. 59.) Ako polazimo od toga, znamo da su kičma demokracije izbori, a izborni postupak uređen pravom. Već u tom minimalnom smislu od aktivnog bi se građanina očekivalo da bude u nekoj mjeri „pravno pismen“, da razumije makar osnovna pravila koja uređuju izborni postupak. Primjerice, morali bismo znati da je biračko pravo tajno i što to konkretno znači. Naravno, aktivni bi građani morali znati i više od toga. Očekivalo bi se da znaju kako imaju pravo na pristup informaciji, da raspoložu slobodom govora, da smiju prosvjedovati, ali i da su njihova prava u određenim situacijama ograničena.

U svim navedenim primjerima postoji snažno preklapanje između pravne pismenosti i građanskog odgoja. Zato se čini da je poznavanje prava samo sredstvo da bi se ostvarilo djelovanje puka u političkim zbivanjima. Međutim, pravna pismenost ne može se u cijelosti svesti na građanski odgoj i političku pismenost koju se njime potiče, iako je nedvojbeno njihov bitan dio. Pravom se u konačnici ne uređuje samo politiku i njezine procese, već i druge, poprilično svakodobne situacije. Već je samo kretanje javnim prostorom moguće i zbog prava, baš kao što na kraju radnog dana možemo otići u svoj dom, računajući da će i pravo povući razliku između njega i javnog prostora te time zakloniti našu privatnost.

Imajući ovu sveprisutnost prava u vidu, pravnu pismenost možemo razumjeti kao „onaj stupanj vladanja pravnim jezikom potreban za smislen i aktivan život“ u kulturi koju obilježava određeno poimanje prava. (Boyd White 1983, str. 144.) Iako izvorno izrečena u Sjedinjenim Američkim Državama, ova ocjena može se primijeniti i preko američkih granica. Pravna pismenost koju ona obuhvaća nije tek odraz poznavanja pravila ponašanja koja zovemo „pravo“, već omogućava snalaženje u pravnim dimenzijama društvenih odnosa. Ona nam daje sposobnost da prije svega zapazimo pravo u našim interakcijama s drugima, ne samo u političkim ili javnim kontroverzama. Nadalje, pravna bi nam pismenost trebala omogućiti da možemo tu pravnu dimenziju naših odnosa u nekom osnovnom obliku „pročitati“, odnosno na elementarnoj razini razumjeti te se u njoj znati snaći. Od laika se ne bi trebalo očekivati

da raspolaže znanjem pravnik, ali i takav bi se pojedinac trebao moći snaći u pravu te znati i moći zatražiti pravnu pomoć kada je potrebna.

Ovakvo viđenje pravne pismenosti je uvjet za puno uživanje praktički čitavog spektra temeljnih prava. Jedan je osnovni prigovor koji se upućuje jamstvima privatnosti, slobode govora, prava na rad, prava na dom i svih drugih temeljnih prava njihova izvučenost iz stvarnog životnog konteksta. Usvajanje dokumenata poput Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. pred nas je postavilo visoko apstraktni jezik temeljnih prava koji je bio nadahnut pokušajem da se pronađe zajednički nazivnik ljudskosti barem naizgled u cijelosti uništen u Drugom svjetskom ratu. (Morsink 2019, str. 5.) Međutim, uspjeh tog apstraktnog jezika ovisi o njegovoj mogućnosti da ga se pretoči u praktično djelovanje, a sama univerzalna proklamacija neke zajedničke ljudskosti nije za to dovoljna. (Goodale 2009, str. 98.) Da bi se temeljna prava mogla oživotvoriti, potrebno je razviti sposobnost njihovih pojedinačnih nositelja da razumiju osnovne zakonitosti pravnog sustava u kojem žive te da ih mogu kritički suprotstaviti vlastitim, prethodno postojećim idejama o pravima i obvezama u društvenim odnosima koji čine njihov život.

Na ovom je tragu i projekt u sklopu kojega se provodi ovo istraživanje. Njime se hoće postići dva temeljna cilja. S jedne se strane želi razviti kompetencijski okvir za učenice i učenike završnih razreda osnovnih i srednjih škola. Njime bi se trebalo definirati razinu pravne pismenosti koju bi navedene skupine trebale razviti. Budući da postizanje tog stupnja vladanja pravom nije moguće bez adekvatnog poučavanja, drugi je ishod projekta osnaženje nastavnica i nastavnika od kojih se poučavanje očekuje. To osnaženje uključuje njihovu obuku, ali i razvoj nastavnih materijala. Upravo su nastavnici središnja ciljna skupina Projekta.

Da bi mogao biti značajan, program pravnog opismenjivanja učenika ne bi trebao svesti poučavanje elementarnog poznavanja prava na učenje pravnih normi napamet. Tome je tako iz dva razloga. Svođenje razumijevanja prava na probrane isječke iz nacionalnih ustava i zakona pretvorit će projekt pravne pismenosti u tek još jedan faktografski dodatak postojećem obrazovnom sustavu, izlažući i učenike i nastavnike površnom zahvaćanju u teme koje su njime zahvaćene baš kao i površnom poimanju prava. Nadalje, takvim bi se pristupom propustilo i nastavnicima i učenicima istaknuti ono što pravo čini posebnim. To nije samo jezik kojim je pravo izraženo, jer ovaj u osnovnom smislu odražava jezik koji se koristi u svakodnevnim situacijama. (Visković 1989, str. 25.) Pravo je specifično zbog toga što ustrojstvo i djelovanje njegovog jezika ovisi o određenom „nevidljivom diskursu“, odnosno „očekivanjima koja nisu nigdje izrijekom izražena, ali čine dio pravne kulture“. (Boyd White 1983, str. 146.) Pravni jezik funkcionira tako kako funkcionira zbog toga što sudionici u njemu imaju ta neizrečena očekivanja na umu i djeluju sukladno njima. Program elementarne pravne pismenosti za svoj osnovni cilj treba imati upravo upoznavanje učenika i nastavnika s ovim očekivanjima, s faktorima koji od njih odudaraju, i s načinima na kojima se može i treba inzistirati na pravu u takvim okolnostima.

Ovaj „nevidljivi diskurs“ koji čini pravo posebnim možda se može jednim dijelom poopćiti. Pravo će tako redovito birati jedno od mogućih značenja pojma koji bi inače mogao biti bogatiji. Primjerice, pravo je dugo svodilo rod na binarnost muško-žensko, neovisno o

tome što stvarnost može biti neurednija. U kaznenom i odštetnom pravu možemo psa vidjeti kao opasnu stvar neovisno o tome što ih se u svakodnevnom životu može vidjeti kao ljubimce ili članove obitelji. U slučaju kada nas napadne buldog ili doga, za pravo je manje odlučno što psa u njegovom domu smatraju bezopasnom „bebom“.

Usprkos ovim elementarnim zakonitostima prava kao sustava pravila, ostaje činjenica da su pravni sustavi pojedinih država različiti te da je njihovo djelovanje u praksi drukčije. Štoviše, katkada pojedine pravne norme mogu imati radikalno različito značenje unutar iste države. U Watsonovom primjeru, zabrana posjedovanja opojne droge za različite adresate te norme može imati drukčiji značaj. Tako će ona „imati jedno značenje sitnom dileru kojemu zabrana utječe na njegovu sposobnost da pobjegne iz svojeg geta, netko tko droge rekreativno uzima imat će drugo poimanje, obični građanin koji dijeli ulicu s kakvom bandom treće, a policija četvrto“. (Watson 2000, str. 2.) Imajući u vidu složenost smisla prava nužno je istraživanje koje će se usmjeriti upravo na idiosinkronosti zajednica u kojima se program pravne pismenosti planira uvesti. Upravo se stoga Projekt temelji na istraživanju koje treba osigurati izradu kompetencijskog okvira pravne pismenosti i resursa za podučavanje koji će voditi računa o potrebama građana u različitim europskim državama. Naša je polazišna točka u tome samo najšire moguće shvaćen i ovdje definiran pojava pravne pismenosti, koji će se suziti upravo istraživanjem. Fokus grupa je osnovni instrument namijenjen tome.

3. Fokus grupe

Fokus grupe predstavljaju metodu kvalitativnog istraživanja. U sklopu njih se „raspravlja određeni sklop problema s predodređenom skupinom sudionika“. (Hennink 2007, str. 4.) Na taj se način stavlja naglasak na perspektivu sudionika i sudionika, a format rasprave potiče ih da svoje perspektive izraze u okruženju koje treba čim više približiti razgovor svakodnevnoj situaciji i odmaknuti ga od rigidne strukture intervjua. (Hennink 2007, str. 5.) Poanta je u stvaranju ambijenta pogodnog za široku raspravu i slobodno izražavanje stavova vezanih za teme diskusije. Zbog toga je upravo ova metoda posebno primjerena za istraživanje pravne pismenosti, jer omogućuje nam da ispitamo ukorijenjene stavove koje sudionici imaju o pravu te time pruža presudne informacije o kontekstu za koji treba pripremiti program pravne pismenosti.

Fokus grupa u ovom slučaju predstavlja dio istraživanja utemeljenog na miješanim metodama. U tom se smislu njezine rezultate planira koristiti kao intervenciju u poboljšanju upitnika kao instrumenta kvantitativnog istraživanja. (Fetters et al. 2013, str. 2135 i 2138; Galliot 2016, str. 568.) Njime bi se trebali prikupiti detaljni kvantitativni podaci o potrebnim elementima pravne pismenosti u pojedinim državama. Zbog toga su pitanja u fokus grupi postavljena tako da ispituju upravo one čimbenike koji su neprovidni kvantitativnim metodama, a to je zatečeno poimanje prava i pravne pismenosti, njihove uloge i vrijednosti, kao i mogućih razloga koji bi motivirali pravno opismenjavanje i stajali mu kao prepreka. Ovo nužno traži široku raspravu i pitanja koja nisu usmjerena na detalje, već traže kontekstualizaciju pravne pismenosti kao što smo je opisali u prethodnom dijelu Vodiča. Izbor pitanja koja su navedena u nastavku pruža opću strukturu raspravi, ali u njihovom

se oblikovanju htjelo ostaviti čim više prostora da sudionici rasprave istaknu probleme kojih se istraživači možda nisu dosjetili.

Jedna bitna sastavnica svake fokus grupe je izbor sudionica i sudionika. Fokus grupe se razlikuju od intervjua po tome što obuhvaćaju veći broj istovremenih sugovornika od pojedinačnih intervjua, ali taj broj opet ne smije toliko velik da rasprava između sudionika bude u bitnome otežana ili onemogućena. (Hennink 2007, str. 6.) Dvije su skupine na koje je fokus grupa u Projektu usmjerena: nastavnici i učenici. Bitno je pri izboru sudionica i sudionika imati u vidu strukturu iz koje ih se regrutira, jer, primjerice, socio-ekonomske ili obrazovne razlike između pojedinaca mogu se odraziti u raspravi. (Litosseliti 2003, str. 16.) Zbog toga dostatno promišljeni izbor sudionica i sudionika može obogatiti raspravu drukčijim perspektivama. U našem slučaju učenice i učenici trebaju biti homogene/i po dobi. Načelno je preporučljivo da se radi o članovima istog kolektiva (za učenike će to u pravilu biti isti razredni odjel) stoga što to omogućava reprodukciju dinamike unutar grupe koja već postoji, uslijed čega je moguće doći do više relevantnih informacija. (Hennink 2007, p. 117.) U ovom slučaju, istraživač će na taj način dobiti dublji uvid u obrazovno iskustvo unutar jednog vrlo konkretnog i prethodno postojećeg konteksta.

Ishod fokus grupa nisu pojedinačne reakcije na pitanja, već „mreža odgovora i način na koje se ove prati, opravdava i bistri u grupnoj interakciji“. (Litosseliti 2003, str. 6.) Zbog toga je presudna uloga moderatorice odnosno moderatora. Njezina/njegova svrha jest podržati razmjenu mišljenja i spriječiti odmicanje od teme rasprave, kao i omogućiti svim sudionicama i sudionicima ravnopravno sudjelovanje. Osoba koja moderira raspravu nipošto ne bi smjela nastojati njome dominirati. (Hennink 2007, str. 5.)

Pitanja sadržana u ovom vodiču trebala bi moderatorici odnosno moderatoru pružiti okvire u kojima treba voditi raspravu fokus grupe. Presudno je čim više prostora i vremena prepustiti spontanom razvoju interakcije između sudionica i sudionika. Vidljivo je da su pitanja u ovom vodiču podijeljena u tri skupine. Ona su strukturirana tako da se sudionice i sudionike postupno uvodi u svaku od tema kojima pitanja pripadaju. Zadnja dionica rasprave o svakoj od tema posvećena je ključnom pitanju, u vezi kojega moderator može aktivnije učiti u interakciji sa sudionicama i sudionicima, a sukladno preporukama u postojećoj literaturi. (Breen 2006., str. 468.)

Za fokus grupe je važno i postupanje moderatorice odnosno moderatora, ali i ambijent u kojem se rasprava odvija. Uvijek imajte u vidu da je cilj rasprave slobodno i svestrano iznošenje gledišta, što ujedno mora voditi izbor fizičke lokacije susreta, ali i pravila ponašanja za trajanja fokus grupe. Kao što naglašava Hennink, bitno je da prostor bude pristupačan, da bude ugodan i lišen suvišnih distrakcija, da ne bude izložen suvišnoj buci te da omogućuje privatnost grupe. (Hennink 2007, str. 154.) Jednom kada je takva lokacija izabrana i kada se grupa okupi, presudno je da moderator uvede pravila ponašanja te da osigura njihovu provedbu.

Iako se fokus grupe u pravilu održavaju uživo, u iznimnim ih je slučajevima moguće organizirati i u virtualnom okruženju (*online* sudjelovanje), posebno kada je riječ o otežanim uvjetima rada (primjerice, pandemija COVID-19). No, i u takvom slučaju projektni

tim, moderator i pomoćnik moderatora moraju striktno voditi računa o svim uputama danim u nastavku ovog Vodiča.

3.1. Upute za moderatore fokus grupa

3.1.1. Opće upute za rad s fokusom grupama

Fokus grupu vodi moderator. U provođenju istraživanja putem fokus grupa sudjeluje i druga osoba – pomoćnik moderatora. Pomoćnik moderatora skrbi o odgovarajućoj tehničkoj opremi i snimanju (zvučni i/ili video zapis) te posebice prati neverbalnu komunikaciju tijekom trajanja razgovora. Po završetku fokus grupe, snimljeni zapisi se moraju transkribirati, a pomoćnik moderatora treba izraditi što detaljnije izvješće o zapaženoj neverbalnoj komunikaciji.

Prilikom provođenja istraživanja putem fokus grupe korisno je i poželjno koristiti lažna imena već u fazi samog razgovora u grupi. Primjeri dobre prakse uključuju pripremu naljepnica (*stickers*) ili savnutih papira koje sudionici razgovora prilikom dolaska u prostoriju preuzimaju. Na njima već mogu biti upisana izmišljena imena ili sudionici sami upisuju ime. Cijeli razgovor se tada vodi uz obraćanje svakom sudioniku uporabom izmišljenog imena. Ovakvi postupci olakšavaju anonimizaciju budući da zvučni i/ili video zapis, pa onda i transkripti, već sadrže samo izmišljena, a ne i prava imena sudionika.

Moderator treba imati na umu osnovne karakteristike istraživačke metode fokus grupa kao što je to objašnjeno ranije u *Opisu istraživanja*.

Uloga moderatora je da na minimalan način usmjerava razgovor među sudionicima fokus grupe, koncentrirajući se na povjerljivost i ugodu atmosfere, na stvaranje povjerenja i protočnost razgovora te na slušanje mišljenja sudionika uz što manje vlastitog upliva. Pri tome je njegova uloga usmjeravajuća isključivo u smislu ravnopravnog sudjelovanja svih sudionika te prelaska na sljedeću predviđenu temu ili pitanje, ali vodeći računa o mogućim potpitanjima koja se pokažu bitnima tijekom samog razgovora.

Konkretno to znači da:

- sudionici moraju dati informirani i slobodan pristanak na sudjelovanje,
- upute sudionicima fokus grupe moraju biti jasne i razumljive,
- posebno je važno imati na umu obvezu povjerljivosti informacija saznatih tijekom istraživanja, a koja povjerljivost se odnosi kako na moderatora, tako i na sve sudionike grupe,
- upravljanje interakcijom u grupi mora osigurati sudjelovanje svih sudionika,
- tijek interakcije mora u što većoj mjeri nalikovati slobodnom razgovoru na određene teme,
- moderator mora osigurati slobodno iznošenje i razmjenu mišljenja, uključujući i raspravu na pojedinu temu,
- moderator ne smije utjecati na sadržaj iznošenih mišljenja, navoditi ili sugerirati zaključke,
- potrebno je voditi računa o vremenskom trajanju grupe te obradi svih predviđenih pitanja (poželjno je da fokus grupa traje najviše ih te da se svakoj tematskoj cjelini pitanja, odnosno pitanju posveti okvirno jednako vrijeme),

- na kraju fokus grupe potrebno je omogućiti slobodne komentare ili dodatno iznošenje mišljenja kao reakcija na cjelokupni prethodnog razgovora.

3.1.2. Posebne upute vezane za moderiranje fokus grupe u kojoj sudjeluju djeca ili mlađi punoljetnici

Kada su sudionici fokus grupe djeca ili mlađi punoljetnici, istraživački tim u cjelini mora voditi računa o dosljednoj provedbi načela *Konvencije o pravima djece UN-a*, kao i o odredbama eventualnih nacionalnih etičkih kodeksa koji reguliraju djelatnost istraživanja u kojima sudjeluju djeca. U Republici Hrvatskoj radi se o *Etičkom kodeksu istraživanja s djecom u RH*.

Temeljna pitanja koja proizlaze iz *Konvencije* i relevantnog *Kodeksa* su pitanja statusa djece sudionika kvantitativnih, kvalitativnih, intervencijskih i *online* istraživanja u području društvenih i humanističkih znanosti (psihologije, sociologije, pedagogije, edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, socijalnih djelatnosti, sigurnosnih i obrambenih znanosti, prava, ekonomije, politologije, informacijsko-komunikacijske znanosti, filozofije, filologije, antropologije, etnologije te interdisciplinarnih društvenih i interdisciplinarnih humanističkih znanosti), a koja na neposredan ili posredan način mogu utjecati na integritet djece kao cjelovitih osoba. Riječ je o potrebi primjene zahtjeva iz *Konvencije o pravima djeteta* te osiguranja odgovarajuće promocije i zaštite sljedećih prava djeteta u kontekstu njihova sudjelovanja u znanstvenim istraživanjima:

- zaštita djeteta od svih oblika diskriminacije (čl. 2.),
- zaštita najboljeg interesa djeteta (čl. 3.),
- pravo djeteta na izražavanje vlastita mišljenja o činjenicama koje ga se tiču te njegovo uzimanje u obzir u skladu s dobi i zrelosti djeteta (čl. 12.),
- pravo djeteta na slobodu izražavanja, koje uključuje slobodu traženja, primanja i davanja obavijesti i ideja, bilo usmeno, pismeno ili tiskano (čl. 13.),
- pravo na slobodu misli i savjesti (čl. 14.),
- pravo na zaštitu privatnosti, prepiske te ugleda i časti (čl. 16.),
- pravo na pristup obavijestima i materijalima iz različitih izvora radi promicanja djetetove dobrobiti i zdravlja (čl. 17.).

Opća načela iz *Etičkog kodeksa u RH* uključuju (točka 1):

- načelo zaštite dobrobiti djeteta i njegova prava na tjelesni, duševni i emocionalni integritet odnosno integritet cjelovite osobe;
- načelo poštovanja ljudskih prava, vrijednosti i dostojanstva osobe;
- načelo poštovanja privatnosti i anonimnosti sudionika;
- pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja;
- načelo poštovanja prava djeteta na samoodređenje;
- načelo odgovornosti u slučaju etičkih dvojbi;
- načelo zaštite integriteta znanosti i znanstvenika;
- načelo objektivnosti, točnosti i poštenja u radu.

Prilikom provođenja istraživanja u obliku fokus grupa s djecom istraživački tim, a posebice moderator, mora imati na umu sljedeća pitanja. Prije svega, istraživanje mora biti provedeno u okolnostima koje osiguravaju potpunu tjelesnu, emocionalnu i opću psihološku sigurnost sudionika. To uključuje stvaranje ugodnog fizičkog okruženja

za provođenje fokus grupe (obilježja prostorije, isključivanje svake vrste nelagode, raspored sjedenja koji sugerira ravnopravnost svih sudionika i sl.). Sudionicima valja na njima razumljiv i jednostavan način objasniti o čemu je riječ u istraživanju. Valja se uvjeriti da su i sudionici, i roditelji razumjeli prirodu i sadržaj istraživanja te da su prethodno dali slobodan i informirani pristanak. Osim toga, sudionicima i roditeljima mora biti jasno da u svakom trenutku mogu odustati od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju, a sudionicima mora biti jasno da mogu ne odgovarati na pojedina pitanja ili čak napustiti fokus grupu bez ikakvih negativnih posljedica. Sudjelovanje je u svakom trenutku potpuno dobrovoljno. Sudionicima pri tome mora biti omogućeno postavljanje pitanja o svim eventualnim nejasnoćama i njima bitnim detaljima, a svi dani im odgovori moraju biti njima lako razumljivi. Ni u kojem slučaju se sudionike i roditelje ne smije dovesti u zabludu, odnosno na bilo koji način prikriti točnu i potpunu svrhu istraživanja. Prilikom istraživanja putem fokus grupe ne smiju se postavljati pitanja privatne naravi koja mogu ugroziti intimu djeteta. Moderator takve fokus grupe mora posebno voditi računa o dobrobiti sudionika i njihovim emocionalnim stanjima tijekom održavanja grupe. Primijeti li znakove nelagode, moderator je dužan poduzeti odgovarajuće radnje da ukloni uzroke i osigura ugodno okruženje na nastavak održavanja fokus grupe.

Istraživački tim u svakom slučaju mora imati na umu sve standarde određene i pobliže razrađene u etičkim kodeksima istraživanja s djecom usvojenim u pojedinim nacionalnim državama.

3.1.3. Posebne upute vezane za pravnu pismenost kao temu fokus grupa

U provedbi konkretnog istraživanja o pravnoj pismenosti putem fokus grupa moderator mora biti upoznat s pozadinskom idejom tematskih područja razgovora koja je sadržana u *Opisu istraživanja*. Preporuča se da moderator bude osoba koja je ili pravnik po struci, ili posjeduje osnovne pravne kompetencije temeljem drugih oblika formalne ili neformalne edukacije. Posebnu pozornost treba obratiti na smisao i svrhu pojedinih pitanja sadržanih u *Katalogu pitanja* (vidi dolje).

Istraživanje će se provoditi u dvije različite fokus grupe: jedna obuhvaća nastavnike, a druga učenike. Projekt predviđa sudjelovanje najmanje 28 nastavnika (najmanje po 7 iz svake države projektnih partnera) i najmanje 40 učenika (najmanje po 10 iz svake države projektnih partnera).

Pripremljena pitanja za obje fokus grupe, nastavnike i učenike, podijeljena su u tri tematska područja. Iako se ona dijelom preklapaju (konvergentnost područja), postoje i bitne razlike s obzirom na subjekte i cilj svake od ovih fokus grupa.

3.2. Fokus grupa s nastavnicima

Fokus grupu koja za sudionike ima nastavnike valja započeti kratkim predstavljanjem (pitanje br. 1) svakog od sudionika s posebnim naglaskom na predmet koji predaju te utvrđivanjem njihovih interesa izvan profesionalne sfere. Cilj je međusobno upoznavanje i utvrđivanje drugih područja života koja su od interesa za nastavnike kako bi moderator identificirao područja u kojima im pravo može biti poznato

ili potrebno te kako bi, u slučaju potrebe, mogao dati neke primjere iz njima poznatog okruženja.

Uvodno pitanje (pitanje br. 2) o tome kako prepoznaju pravo ima za cilj usmjeravanje razmišljanja sudionika prema njihovoj percepciji prava kao društvene pojave i okvira života, utvrđivanje njihovog pogleda na to što jest, a što nije – po njihovom mišljenju – pravna norma, odnosno gdje sve vide pojavu prava u njihovom svakodnevnom životu.

Prvo tematsko područje, prepoznavanje i primjena prava, okrenuto je osnovnom promišljanju o karakteristikama pravne norme kao različite od moralne ili običajne norme koja uokviruje ljudsko djelovanje. Tako pitanje br. 3 započinje s primjerom načina rješavanja društvenih sukoba („pojedine probleme u odnosima s drugima možemo rješavati na različite načine, primjerice, ako se sporimo sa susjedom zbog preglasne glazbe koju sluša, možemo se sami dogovoriti o rješenju problema“). Moderatora zanima po čemu, prema mišljenju sudionika, razlikujemo takve situacije od onih u kojima posežemo za pravnim stručnjacima. Potom se, pitanjem br. 4 utvrđuje svijest o važnosti utvrđivanja nadležnosti državnih tijela, odnosno razmišljanja sudionika o tome kako znaju kojem se državnom tijelu trebaju obratiti. Slijedi pitanje br. 5 koje ima za svrhu razmatranje dostupnosti pravne norme, odnosno upućenost u postojanje i pronalaženje odgovarajućih izvora prava, tj. postojanje i pronalaženje odgovarajućih pravnih akata. Ujedno će se saznati da li su ikada tražili pravne akte, kako i kada, jesu li ih samostalno proučavali i jesu li ih koristili. U nastavku moderator pitanjem br. 6 želi saznati što sudionici misle o pravnom jeziku, da li ga razumiju te da li su prilikom korištenja pravnim aktima bili suočeni s poteškoćama u razumijevanja tog jezika. Ovdje je važno utvrditi, u slučaju da smatraju pravni jezik nerazumljivim, što identificiraju kao uzrok i/ili razlog nerazumljivosti pravnog jezika te što smatraju da im je potrebno kako bi ga bolje razumjeli.

U drugom tematskom području istraživanje se usmjerava prema iskustvima i razmišljanjima nastavnika o dobrim praksama u podučavanju prava. Tako pitanje br. 7 nastavlja razgovor u pravcu poimanja prava kao zasebne discipline. Temeljem prethodnog razgovora i razmjene mišljenja o tome što je pravo i gdje se primjenjuje te koji su problemi u njegovoj identifikaciji i razumijevanju, moderator ovdje želi saznati koja su posebna znanja i vještine, prema mišljenju sudionika, potrebna za razumijevanje prava. Postavljajući pitanje br. 8 od sudionika se očekuje razmatranje načina na koje se, prema njihovom mišljenju, može podučavati pravo. Primjerice, da li pravo treba biti zaseban predmet ili uključen u postojeće, da li bi se trebalo sastojati od faktografskog učenja (učenje pravnih normi) ili putem raznih oblika prakse ili problemskog učenja, da li pravo trebaju podučavati samo pravnici i sl. Moderator ne usmjerava na neki konkretni zaključak, već želi saznati mišljenja sudionika. Tu je od iznimne važnosti postaviti i pitanje br. 9 kako bi se svakako saznalo gdje sudionici vide prepreke u podučavanju prava te koje to konkretne prepreke vide, bilo sadržajne, bilo formalne (dodatno opterećivanje novim nastavnim sadržajima te kako vide mogućnost uklapanja u postojeće nastavne kurikule).

U završnom trećem tematskom području moderator želi saznati što sudionici misle o pravnoj pismenosti i što vide kao osnovno razumijevanje prava. Pitanje br. 10 usmjerava razgovor prema njihovom poimanju osnovnog razumijevanja prava te prepoznavanju i ocjeni stupnja vlastite pravne pismenosti. U tom smislu važno je saznati

što sudionici smatraju da bi bilo korisno znati o pravu; koji bi za njih bio sadržaj takve poželjne osnovne pravne pismenosti. Tu je ujedno zanimljivo saznati, **pitanjem br. 11** što sudionike osobno privlači, a što odbija od ideje savladavanja prava. Ovdje se pokušava identificirati osobne afektivne stavove prema učenju i podučavanju prava.

Fokus grupu valja zaključiti **pitanjem br. 12** koje uokviruje cjelokupni razgovor o pravu. Naime, temeljem svega izrečenog i promišljanog u dotadašnjem razgovoru od sudionika se traže oblikovanje njihovih prijedloga koje bi, da budu za to zaduženi, oni pojedinačno uputili nadležnom ministarstvu u njihovoj zemlji u pravcu uvođenja predmeta ili drugog oblika poučavanja s ciljem podizanja pravne pismenosti učenika. Tu svakako valja ostaviti prostora za dodatne komentare ili sugestije koje bi sudionici mogli imati o ovoj temi, a nisu izrekli tijekom razgovora.

3.2.1. Katalog pitanja

Otvarajuće pitanje

1. Molim vas da nam se kratko predstavite (što predajete) i kažete nešto o vašim interesima izvan onih profesionalnih.

Uvodno pitanje

2. Kako prepoznajete pravo?

Prvo područje: prepoznavanje i primjena prava

3. Čini se da pojedine probleme u odnosima s drugima možemo rješavati na različite načine. Primjerice, ako se sporimo sa susjedom zbog preglasne glazbe koju sluša, možemo se sami dogovoriti o rješenju problema. Po čemu razlikujemo takve situacije od onih u kojima posežemo za pravnim stručnjacima?

4. Ako smatramo da nam je potrebna pomoć države, kako znamo kojem se njezinom tijelu obratiti?

5. Katkada imamo potrebu pronaći pravila koja uređuju pojedine situacije. Kako znamo gdje ih potražiti?

6. Koliko je pravni jezik razumljiv?

Drugo područje: podučavanje prava

7. Vidjeli smo da pravo smatramo zasebnom disciplinom koja traži posebna znanja i vještine. Što mislite, koja su to znanja i vještine?

8. Na koje se načine pravo može podučiti?

9. Koje prepreke vidite u podučavanju prava?

Treće područje: savladavanje prava

10. Jedna bi temeljna sposobnost pravne pismenosti trebala biti mogućnost nekog osnovnog razumijevanja prava. Što bi takvo osnovno razumijevanje za vas značilo? Kako biste prepoznali da ste pravno pismeni u tom pogledu?

11. Što vas privlači, a što odbija kada razmišljate o mogućnosti savladavanja prava?

Zatvarajuće pitanje

12. Kada biste nakon ovog našeg razgovora trebali ministru znanosti i obrazovanja dati prijedloge o tome što treba napraviti da bi se uvelo predmet pravne pismenosti u škole, što biste rekli?

3.3. Fokus grupa s učenicima

Fokus grupu koja za sudionike ima učenike također valja započeti kratkim predstavljanjem (pitanje br. 1) svakog od sudionika te s upitom o njihovim interesima (hobijima i sl.). Cilj je međusobno upoznavanje, opuštanje, stvaranje ugodne atmosfere te utvrđivanje aktivnosti ili područja koja su od interesa za učenika kako bi se utvrdile sfere u kojima im pravo može biti poznato ili potrebno. Moderatoru ovo može biti od koristi u slučaju da pojedina pitanja mora primjerima dodatno pojasniti.

Uvodno pitanje (pitanje br. 2) traži od učenika da promisle da li su se do sada u svom životu uopće susreli s pravom, odnosno koje situacije vide kao one u kojima su bili u doticaju s pravom. Ovdje se želi saznati koliko su sudionici uopće do sada razmišljali o pravu i uočili ga u svom svakodnevnom životu. Ono vodi prema prvom tematskom području i utvrđivanju u kojoj mjeri i kako sudionici prepoznaju pravo te kako ga razlikuju u odnosu na druga pravila. Pitanje br. 3 traži od sudionika da objasne kako znaju da se moraju ponašati po nekom pravilu, tko im je ukazao na to pravilo, odakle im spoznaja o postojanju tog pravila, zašto slijede takvo pravilo i sl. Sljedeće što moderator želi saznati od sudionika putem pitanja br. 4 jest po čemu razlikuju situaciju kućnih pravila (npr. kada roditelji ne dopuštaju pojesti nešto slatko poput čokolade ili kolača) od situacije da se ne smije prijeći cestu na crveno svjetlo. Ovdje se sudionici usmjeravaju prema razmišljanju o izvoru određenih pravila, razlozima njihova postojanja te o personalnom dosegu djelovanja pojedinih pravila. Potom se u pitanju br. 5 želi saznati kako sudionici gledaju na način rješavanja sporova te njihova promišljanja o tome kada je sporove moguće rješavati sporazumno, a kada je potreban neki vanjski autoritet. Moguće je i vjerojatno je da sudionici imaju određene dojmove, ideje i spoznaje o tome što pravo jest, odnosno kako ono djeluje, temeljem prikazanog u medijima. Stoga ih valja pitati (pitanje br. 6) da li su zamijetili pravo gledajući televizijske programe, surfanjem na internetu ili na društvenim mrežama. Moderatorsa zanima što su pri tome zaključili o pravu, što na temelju toga misle o pravu, što je na temelju toga za njih pravo. Na kraju ove tematske cjeline pitanjem br. 7 od sudionika se traži da navedu što su, po njihovom mišljenju, o pravu naučili u školi. Time se namjerava saznati postojanje pravnih sadržaja u školskom programu, ali i eventualno susretanje s pravom u okviru škola, ali izvan uskog nastavnog procesa (npr. saznanje o pravnim pravilima uslijed organizacije nekog druženja, kulturne ili sportske manifestacije u okviru škole, eventualne sankcije prema učenicima i sl.).

U drugoj tematskoj cjelini istražuju se razmišljanja sudionika o koristima koje bi mogli imati od učenja prava. Tako se pitanjem br. 8 traže mišljenja o tome koje konkretne koristi bi mogli imati od poznavanja prava, posebno pitanjem da ukažu na to što po njihovom mišljenju mogu one osobe koje poznaju pravo, a ne mogu osobe koje ga ne poznaju. Tu valja posebno utvrditi pitanjem br. 9 da li se mogu sjetiti neke situacije koja bi se za njih drugačije odigrala da su u tom trenutku poznavali pravo. Moguće je saznati primjere u kojima je netko njima blizak poznao pravo te je stoga imao određene koristi od toga. Ovdje je moderatoru važno usmjeriti pažnju sudionika prema neposrednim životnim aktivnostima učenika u cilju saznavanja koje pravne grane i koja pravna pravila bi bilo važno poznavati u toj dobi. Tematska cjelina se zaokružuje pitanjem br. 10, tj. izravnim pitanjem

o tome što sudionici misle da bi njima osobno bilo najvažnije znati o pravu. Od ovih se odgovora očekuje sadržaj, a moguće je saznati ponešto o tome kako misle da bi trebali saznati nešto o pravu (roditelji, škola, razrednik i sl.).

Treća tematska cjelina usmjerena je na istraživanje razmišljanja učenika o najboljim ili njima poželjnim načinima učenja i savladavanja prava. Tu moderatora zanima (pitanje br. 11) što učenike privlači, a što odbija od učenja prava. Potom se pitanjem br. 12 traži razgovor o načinu na koje se uopće može učiti o pravu, a želi saznati kako oni vide poželjne i zanimljive načine poučavanja prava. Kao završno pitanje u ovoj tematskoj cjelini, pitanje br. 13 navodi sudionike da daju svoje mišljenje o tome kada bi se trebalo početi učiti o pravu.

Na samom kraju, posljednjim pitanjem br. 14, moderator želi saznati kakve je učinke imao ovaj razgovor na sudionike. Zanima ga što im se sviđjelo, a što ne. Uz to, iznimno je važno da pita učenike za dodatne komentare ili sugestije na ovu temu, a koje nisu izrekli tijekom razgovora, odnosno koje dojmove imaju nakon cjelokupnog razgovora.

3.3.1. Katalog pitanja

Otvarajuće pitanje

1. Molim da se kratko predstavite, ime, škola/smjer, u koji razred idete/koliko imate godina, što vas zanima/što volite raditi.

Uvodno pitanje

2. Jeste li se susreli s pravom do sada u svom životu?

Prvo područje: prepoznavanje prava

3. Kako znate da se morate ponašati po nekom pravilu?

4. Po čemu se razlikuje situacija kada vam roditelji ne dopuste pojesti nešto slatko (čokoladu, kolač) od situacije da se ne smije prijeći cestu na crveno svjetlo?

5. Kako rješavate situaciju nesuglasica, nesporazuma, svađe s prijateljima? (Zašto ne zovete policiju?)

6. Gledajući tv, portale, youtube...knjige itd. jeste li zapazili pravo? što ste naučili o pravu?

7. Jeste li u školi naučili nešto o pravu?

Drugo područje: koristi od učenja prava

8. Svako učenje bi trebalo dovesti do neke koristi, baš kao što bavljenje sportom nosi niz dobrobiti, poput boljeg fizičkog izgleda i kondicije. Kako bi učenje prava moglo na vas imati sličan učinak? Što mogu oni koji poznaju pravo od onih kojima je pravo nepoznato?

9. Možete li opisati neku situaciju koja bi se odigrala drukčije da ste poznavali pravo?

10. Što mislite da bi vama bilo najvažnije znati o pravu?

Treće područje: učenje i savladavanje prava

11. Jako dobro znate što znači učiti, imate iskustvo s time. Što vas privlači na učenje prava, a što vas odbija od učenja o pravu?

12. Na koje sve načine možete učiti o pravu?

13. Kada bi trebalo početi učiti o pravu, s koliko godina, u kojem razredu?

Zatvarajuće pitanje

14. Što vam se najviše sviđjelo u ovom razgovoru? Biste li još nešto dodali?

3.4. Analiza podataka dobivenih fokus grupama

3.4.1. Fokus grupa s nastavnicama i nastavnicima

Podaci o provedenim fokus grupama s nastavnicama i nastavnicima

- Mjesto održavanja fokus grupe _____
- Datum i vrijeme (od-do) _____
- Broj sudionika _____
- Naziv škole _____ OŠ/SŠ (zaokružiti)
- Način (razlog) odabira sudionika _____
- Moderator/i (ime i prezime) _____
- Pomoćnik moderatora _____
- Jesu li moderator i pomoćnik moderatora educirani za rad s grupama? _____

Demografski podaci za nastavnike

R.b.	Korišteno ime u fokus grupi**	Dob	Spol	Razina obrazovanja	Područje rada*

* Područje rada se odnosi na predmet ili grupu predmeta koje nastavnik predaje; ** Lažno ime koje se koristi u komunikaciji tijekom fokus grupe radi osiguravanja anonimnosti sudionika.

Analiza fokus grupe sastoji se od pažljivog čitanja **transkripata te fokus grupe** za svaki dio sadržaja fokus grupe te izdvajanja specifičnog sadržaja i elemenata neverbalne komunikacije uz pojedine identificirane sadržaje. Osim transkripata fokus grupe u analizi prikupljenih podataka koriste se i bilješke pomoćnika moderatora o elementima neverbalne komunikacije tijekom održavanja fokus grupe.

Tablice 1., 2., 3. popunjavaju se nakon analize transkripata fokus grupe, a tablice 1a., 2a., 3a. nakon analize bilješki pomoćnika moderatora. U tablicama dodati redova koliko je potrebno.

Uvod i područje 1. Prepoznavanje i primjena prava.

Navesti načine kako nastavnici prepoznaju pravo.

Tablica 1. Načini prepoznavanja i primjene prava kod nastavnika

R.b.	Način prepoznavanja i primjene prava	N= ukupan broj načina prepoznavanja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 1a. Elementi neverbalne komunikacije (ENK) vezane uz sadržaj prepoznavanje i primjena prava

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina prepoznavanja i primjene prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

Sadržaj 2. Podučavanje prava

Navesti koje načine podučavanja prava nastavnici predlažu te koje su vještine i kompetencije potrebne za to. Izraziti brojačano frekvenciju pojavnosti za svaki

predloženi način, identificiranu vještinu, kompetenciju.

Tablica 2. Načini podučavanja prava, potrebne vještine i kompetencije

R.b.	Načini podučavanja prava, potrebne vještine i kompetencije	N= ukupan broj načina prepoznavanja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 2a. Elementi neverbalne komunikacije (ENK) vezane uz sadržaj podučavanja prava

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina podučavanja prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

Sadržaj 3. Načini savladavanja prava

Navesti identificirane načine savladavanja prava kod učenika te izraziti brojčano frekvenciju pojavnosti za svaki način

Tablica 3. Načini savladavanja prava

R.b.	Načini savladavanja prava	N= ukupan broj načina prepoznavanja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 3a. Elementi neverbalne komunikacije (ENK) vezane uz sadržaj načini savladavanja prava

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina svladavanja prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

5.2. Fokus grupa s učenicima

Podaci o provedenim fokus grupama s učenicima i učenicima

- Mjesto održavanja fokus grupe _____
- Datum i vrijeme (od-do) _____
- Broj sudionika _____
- Naziv škole _____ OŠ/SŠ (zaokružiti)
- Način (razlog) odabira sudionika _____
- Moderator/i (ime i prezime) _____
- Pomoćnik moderatora _____
- Jesu li moderator i pomoćnik moderatora educirani za rad s grupama? _____

Demografski podaci za učenike

R.b.	Korišteno ime u fokus grupi*	Dob	Spol

*Lažno ime koje se koristi u komunikaciji tijekom fokus grupe radi osiguravanja anonimnosti sudionika.

Analiza fokus grupe sastoji se od pažljivog čitanja **transkripata te fokus grupe** za svaki dio sadržaja fokus grupe te izdvajanja specifičnog sadržaja i elemenata neverbalne komunikacije uz pojedine identificirane sadržaje. Osim transkripata fokus grupe u analizi prikupljenih podataka koriste se i bilješke pomoćnika moderatora o elementima neverbalne komunikacije tijekom održavanja fokus grupe.

Tablice 1., 2., 3. popunjavaju se nakon analize transkripata fokus grupe, a tablice 1a., 2a., 3a. nakon analize bilješki pomoćnika moderatora. U tablicama dodati redova koliko je potrebno.

Sadržaj 1. Prepoznavanje prava

Navesti načine kako su učenici identificirali pravo te izraziti brojčano frekvenciju pojavnosti za svaki način

Tablica 1. Identificirani načini prepoznavanja prava

R.b.	Način prepoznavanja prava	N= ukupan broj načina prepoznavanja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 1a. Elementi neverbalne komunikacije (ENK) vezane uz sadržaj prepoznavanje prava.

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina prepoznavanja prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

Sadržaj 2. Koristi od učenja prava

Navesti koje su učenici prepoznali koristi od učenja prava te izraziti brojčano frekvenciju pojavnosti za svaku korist

Tablica 2. Koristi od učenja prava

R.b.	Koristi učenja prava	N= ukupan broj načina prepoznavanja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 2a. Elementi neverbalne komunikacije vezane uz sadržaj koristi od učenja prava

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina koristi učenja prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

Sadržaj 3. Načini učenja prava

Navesti identificirane načine učenja prava kod učenika te izraziti brojčano frekvenciju pojavnosti za svaki način.

Tablica 3. Načini učenja prava

R.b.	Načini učenja prava	N= ukupan broj načina učenja prava	
		f	%

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja; % – postotak pojavljivanja

Tablica 3a. Elementi neverbalne komunikacije vezane uz sadržaj načini učenja prava

R.b.	ENK	R.b. identificiranog načina učenja prava	N= ukupan broj ENK	
			f	%

Posebno zanimljivi komentari ili izjave: _____

3.5. Dokumenti za organizaciju i provedbu fokus grupa

U ovom dijelu Vodiča donosimo dokumente koje treba koristiti u organizaciji i provedbi fokus grupa, a podijeljeni su na dokumenti koji se odnose na moderatore, odnosno njihove pomoćnike (5.1.), nastavnike (5.2.) te učenike (5.3.).

3.5.1. Dokumenti za moderatore i njihove pomoćnike

3.5.1.1. Izjava o povjerljivosti podataka

IZJAVA O POVJERLJIVOSTI PODATAKA (moderatori i pomoćnici moderatora)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevicu
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka
- Mjesto istraživanja: _____ (dodati mjesto)
- Vrijeme istraživanja: _____ (navesti vrijeme)
- Partner u projektu koji provodi istraživanje: _____ (navesti pravnu osobu, broj telefona, e-mail adresu)

Poštovani,

za sudjelovanje u istraživanju kao moderator, odnosno pomoćnik moderatora u okviru projekta *Pravo u svakodnevicu*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*) potrebno je da pisanim putem izrazite svoju suglasnost s obvezom čuvanja povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja (Izjava o povjerljivosti podataka). Poseban dokument čini Izjava – Privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, koju je, u skladu s Općom uredbom o zaštiti osobnih podataka (GDPR) također potrebno potpisati.

Istraživanje u kojem sudjelujete kao moderator, odnosno pomoćnik moderatora, opisano je u Opisu istraživanja, a provodi se na način i u skladu s Uputama za moderatore fokus grupa.

Rasprava u kojoj ćete sudjelovati kao moderator, odnosno pomoćnik moderatora će biti snimana, snimka će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anonim i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Prije održavanja fokus grupe sudionike će se zamoliti da popune kratki upitnik s podacima o dobi, spolu, školi i ostalim podacima, sukladno obrascu ankete za nastavnike, odnosno učenike.

Kao moderator, odnosno pomoćnik moderatora u ovom istraživanju u obvezi ste čuvati povjerljivost svih informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Svojim potpisom potvrđujem da sam upoznat/upoznata i suglasan/suglasna s obvezom na čuvanje povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ime i prezime: _____ / Potpis: _____ / Datum: _____

3.5.1.2. Izjava/privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____ (u daljnjem tekstu: voditelj zbirke osobnih podataka)

IZJAVA/PRIVOLA ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA (moderatori i pomoćnici moderatora)

OPĆENITE INFORMACIJE

Ova Izjava – privola opisuje koje podatke prikuplja Voditelj zbirke osobnih podataka, na koji ih način obrađuje te u koje ih svrhe upotrebljava, kao i Vaša prava povezana s Vašim podacima.

Za obradu podataka odgovoran je:

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____
- Povjerenik za zaštitu osobnih podataka je _____ i dostupan je putem adrese e-pošte: _____.

VRSTE OSOBNIH PODATAKA

Sljedeći osobni podaci su predmet obrade: **Vaši temeljni osobni podaci** (ime i prezime, adresa prebivališta/boravišta, datum rođenja, spol, naziv, mjesto i adresa škole/institucije, broj mobitela, e-mail, audio/video snimka Vaših objašnjenja, pitanja i drugih izjava danih u fokus grupi i anonimizirani transkripti audio/vide snimke Vaših objašnjenja, pitanja i drugih izjava danih u fokus grupi) te **ostali osobni podaci** koje Vi ili treće osobe stavljate na raspolaganje. Pod to ne potpadaju podaci osjetljivi s aspekta zaštite podataka posebice podaci o rasnoj ili etničkoj pripadnosti, političkih ili vjerskim nadzorima ili svjetonazoru, genetički podaci, podaci o zdravstvenom stanju ili seksualnoj orijentaciji.

RAZDOBLJE ČUVANJA

Vaši temeljni osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Vaši ostali osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Audio snimke rasprave na fokus grupi će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neka od vaših objašnjenja, pitanja i drugih izjava biti citirani bez navođenja vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja.

NAČIN I SVRHE OBRADE OSOBNIH PODATAKA

Kod obrade Vaših osobnih podataka dijelom se primjenjuje i automatizirani proces za obradu. Također se može raditi i obrada i analiza podataka tako da se isti obrađuju u anonimiziranom obliku te ih nije moguće povezati s konkretnom fizičkom osobom.

Sve vrste Vaših osobnih podataka obrađuju se u svrhu provođenja projekta *Pravo u svakodnevici*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH –

Cooperation partnership in school education), posebice: izrade nastavnih materijala, definiranja nastavnih kompetencija iz područja prava, istraživanja i pisanja stručnih i znanstvenih radova i ostalih svrha koje proizlaze iz ciljeva navedenog Projekta.

UPRAVLJANJE PRIVOLAMA

Privolu koju ste dali možete opozvati u bilo kojem trenutku. Promjenu privole možete izvršiti na način utvrđen točkom 6. ove Izjave, e-mailom, pozivom ili osobnim dolaskom na adresu Voditelja zbirke osobnih podataka.

Ako opozovete danu privolu ili prigovorite obradi Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2., navedeni osobni podaci više neće biti upotrebljavati u navedenu svrhu. Povlačenje privole ne utječe na zakonitost obrade koja se temeljila na privoli prije nego što je ona povučena.

PRAVA ISPITANIKA

Pravo na ispravak: Ako Voditelj zbirke osobnih podataka obrađuje Vaše osobne podatke koji su nepotpuni ili netočni, u bilo kojem trenutku možete zatražiti da se izvrši ispravak ili dopuna.

Pravo na brisanje: U svakom trenutku možete zatražiti brisanje svojih osobnih podataka ako su se obrađivali protupravno ili ta obrada predstavlja nerazmjerno zadiranje u Vaše zaštićene interese.

Pravo na mogućnost prijenosa podataka: U svakom trenutku možete zatražiti da Vam Voditelj zbirke osobnih podataka podatke koje ste povjerovali, radi arhiviranja dostavi u strukturiranom obliku, u uobičajenom strojno čitljivom formatu: ako se ti podaci obrađuju na temelju suglasnosti koju ste dali i koju možete opozvati i ako se obrada vrši s pomoću automatiziranih procesa.

Pravo na prigovor/žalbu: Ako ste mišljenja da je prilikom obrade Vaših podataka došlo do kršenja hrvatskih ili europskih propisa o zaštiti podataka, možete se obratiti Voditelju zbirke osobnih podataka radi razjašnjavanja eventualnih pitanja ili imate pravo uložiti pritužbu Agenciji za zaštitu podataka, odnosno u slučaju promjene važećih propisa drugom tijelu koje će preuzeti njezinu nadležnost.

Ostvarivanje prava: Ako želite ostvariti neko od navedenih prava, obratite se Voditelju zbirke osobnih podataka koristeći se našim podacima za kontakt iz točke 1.

Potvrda identiteta: U slučaju dvojbe Voditelj zbirke osobnih podataka može zatražiti dodatne informacije radi provjere Vašeg identiteta. To služi zaštiti Vaših prava i privatne sfere.

Molimo Vas da pažljivo pročitate ovu IZJAVU/PRIVOLU ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA.

Prihvatanjem ove Izjave – privole za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka i ustupanjem Vaših osobnih podataka potvrđujete da ste istu pročitali i razumjeli te dopuštate da Voditelj zbirke osobnih podataka, kao Voditelj zbirke osobnih podataka i korisnik, obrađuje i koristi Vaše osobne podatke. Ovim putem izričito izjavljujete da imate više od 18 godina i da zakonski možete dati privolu za obradu osobnih podataka kako je to navedeno u ovoj Izjavi.

Mjesto: _____, datum: _____. / Ime i prezime: _____. / Potpis: _____

3.5.2. Dokumenti za nastavnice i nastavnike

3.5.2.1. Poziv na sudjelovanje u istraživanju

POZIV NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU (nastavnici)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevici
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka
- Mjesto istraživanja: _____ (dodati mjesto)
- Vrijeme istraživanja: _____ (navesti vrijeme)
- Partner u projektu koji provodi istraživanje: _____ (navesti pravnu osobu, broj telefona, e-mail adresu)
- Moderator: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)
- Pomoćnik moderatora: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)

Poštovani,

u nastavku Vam ukratko dajemo prikaz projekta *Pravo u svakodnevici*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), s posebnim osvrtom na dio istraživanja u kojem se ispituje shvaćanje pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka, a s ciljem osmišljavanja kurikuluma za program poučavanja elementarne pravne pismenosti. Naime, svrha je Projekta istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti.

Vaše sudjelovanje je važno kako bi na temelju Vaših razmišljanja o pravnoj pismenosti uopće i njezinom značaju mogli utvrditi područja u kojima je potrebno educirati djecu kako bi savladala temeljne kompetencije iz pravne pismenosti, kao i izazove koje uvođenje takvog programa i njegovo podučavanje nosi sa sobom.

Za provođenje istraživanja potrebno je da pisanim putem izrazite svoju suglasnost za sudjelovanje u istraživanju - Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju s Izjavom o povjerljivosti podataka, a koji se nalazi u nastavku ovog Poziva. Poseban dokument čini Izjava – Privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, koju je, u skladu s Općom uredbom o zaštiti osobnih podataka (GDPR) također potrebno potpisati.

Ako imate dodatnih pitanja o ovom istraživanju ili trebate dodatne podatke i pojašnjenja o projektu, Informiranom pristanku na sudjelovanje u istraživanju, Izjavi o povjerljivosti podataka ili Izjavi – Privoli za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, slobodno se obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

3.5.2.2. Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju i izjava o povjerljivosti podataka

INFORMIRANI PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU I IZJAVA O POVJERLJIVOSTI PODATAKA (nastavnici)

Molimo Vas pažljivo pročitajte ovaj Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju u kojem su dana pojašnjenja o načinu provedbe istraživanja, načinu prikupljanja i čuvanja podataka, potencijalnim rizicima te prednostima sudjelovanja u istraživanju.

U slučaju da ne razumijete bilo koji dio Informiranog pristanka molimo Vas da se za objašnjenje obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

Pristanak na sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno i možete ga u bilo kojem trenutku povući. Ako u bilo kojem trenutku odlučite odustati od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju, molimo da o tome obavijestite partnera u Projektu koji provodi istraživanje, moderatora ili pomoćnika moderatora.

Istraživanje se provodi u okvirima i u skladu s međunarodnim i nacionalnim etičkim pravilima o istraživanjima s djecom.

Istraživanje će se provoditi kroz razgovor u fokus grupi, koja će okupiti 5 do 8 sudionika. Razgovor će voditi moderator postavljanjem pitanja i usmjeravanjem rasprave. Predviđeno vrijeme razgovora je oko 45-60 minuta. Prije održavanja fokus grupe sudionike će se zamoliti da popune kratki upitnik (spol, dob, razina obrazovanja, ustanova rada, područje rada).

Sudionicima se neće isplaćivati naknada za sudjelovanje u istraživanju.

Rasprava će biti snimana, snimka će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od Vaših odgovora biti citirani bez navođenja Vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

Radi se o istraživanju minimalnog rizika, odnosno o istraživanju u kojem je vjerojatnost da veličina neugode koja se može predvidjeti u istraživanju nije veća od one koja se uobičajeno doživljava u svakodnevnom životu. Jedan od rizika sudjelovanja u fokus grupi je da će ostali sudionici istraživanja saznati osobne stavove sudionika. Taj rizik će se prevladati potpisivanjem Izjave o povjerljivosti podataka, kao i uništenjem snimki te anonimnim transkriptima. Vaše ime bit će poznato samo istraživačima. Kao sudionik istraživanja u obvezi ste čuvati povjerljivost informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ne postoji jamstvo da ćete osobno imati koristi od sudjelovanja u istraživanju. Izravna korist od sudjelovanja u istraživanju jest da sudionici mogu podijeliti iskustva i doprinijeti istraživanju i uvođenju programa poučavanja pravne pismenosti. Neizravnu korist imat će svi učenici koji će pohađati program pravne pismenost, koji će biti krajnji rezultat ovog projekta.

Potvrđujem da sam pročitao/pročitala ovaj Informirani pristanak te sam imao/imala priliku zatražiti dodatna pojašnjenja. Razumijem da je moja suglasnost na sudjelovanje u istraživanju dobrovoljna te je mogu povući u bilo koje vrijeme, bez navođenja razloga. Također dajem dozvolu za snimanje razgovora i prikupljanje podataka na način kako je opisano u ovom dokumentu.

Svojim potpisom dajem suglasnost na sudjelovanje u opisanom istraživanju te da sam upoznat/upoznata i suglasan/suglasna s obvezom na čuvanje povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ime i prezime: _____ / Potpis: _____ / Datum: _____

3.5.2.3. Izjava/privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____ (u daljnjem tekstu: Voditelj zbirke osobnih podataka)

IZJAVA/PRIVOLA ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA (za nastavnike)

OPĆENITE INFORMACIJE

Ova Izjava – privola opisuje koje podatke prikuplja Voditelj zbirke osobnih podataka, na koji ih način obrađuje te u koje ih svrhe upotrebljava, kao i Vaša prava povezana s Vašim podacima.

Za obradu podataka odgovoran je:

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____
- Povjerenik za zaštitu osobnih podataka je _____ i dostupan je putem adrese e-pošte: _____.

VRSTE OSOBNIH PODATAKA

Sljedeći osobni podaci su predmet obrade: temeljni osobni podaci (ime i prezime, adresu prebivališta/boravišta, datum rođenja, spol, naziv, mjesto i adresu škole/institucije, broj mobitela, e-mail, audio/video snimku Vaših izjava danih u fokus grupi, anonimizirane transkripte audio/video snimke Vaših izjava danih u fokus grupi) i ostale osobne podatke koje Vi ili treće osobe stavljate na raspolaganje. Pod to ne potpadaju podaci osjetljivi s aspekta zaštite podataka posebice podaci o rasnoj ili etničkoj pripadnosti, političkih ili vjerskim nadzorima ili svjetonazoru, genetički podaci, podaci o zdravstvenom stanju ili seksualnoj orijentaciji.

RAZDOBLJE ČUVANJA

Vaši temeljni osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Vaši ostali osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Audio/video snimke rasprave na fokus grupi će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od vaših odgovora biti citirani bez navođenja vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

NAČIN I SVRHE OBRADE OSOBNIH PODATAKA

Kod obrade Vaših osobnih podataka dijelom se primjenjuje i automatizirani proces za obradu. Također se može raditi i obrada i analiza podataka tako da se isti obrađuju u anonimiziranom obliku te ih nije moguće povezati s konkretnom fizičkom osobom.

Sve vrste Vaših osobnih podataka obrađuju se u svrhu provođenja projekta *Pravo u svakodnevici*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), posebice: izrade nastavnih materijala,

definiranja nastavnih kompetencija iz područja prava, istraživanja i pisanja stručnih i znanstvenih radova i ostalih svrha koje proizlaze iz ciljeva navedenog Projekta.

UPRAVLJANJE PRIVOLAMA

Privolu koju ste dali možete opozvati u bilo kojem trenutku. Promjenu privole možete izvršiti na način utvrđen točkom 6. ove Izjave, e-mailom, pozivom ili osobnim dolaskom na adresu Voditelja zbirke osobnih podataka.

Ako opozovete danu privolu ili prigovorite obradi Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2., navedeni osobni podaci više neće biti upotrebljavati u navedenu svrhu. Povlačenje privole ne utječe na zakonitost obrade koja se temeljila na privoli prije nego što je ona povučena.

PRAVA ISPITANIKA

Pravo na ispravak: Ako Voditelj zbirke osobnih podataka obrađuje Vaše osobne podatke koji su nepotpuni ili netočni, u bilo kojem trenutku možete zatražiti da se izvrši ispravak ili dopuna.

Pravo na brisanje: U svakom trenutku možete zatražiti brisanje svojih osobnih podataka ako su se obrađivali protupravno ili ta obrada predstavlja nerazmjerno zadiranje u Vaše zaštićene interese.

Pravo na mogućnost prijenosa podataka: U svakom trenutku možete zatražiti da Vam Voditelj zbirke osobnih podataka podatke koje ste povjerali, radi arhiviranja dostavi u strukturiranom obliku, u uobičajenom strojno čitljivom formatu: ako se ti podaci obrađuju na temelju suglasnosti koju ste dali i koju možete opozvati i ako se obrada vrši s pomoću automatiziranih procesa.

Pravo na prigovor/žalbu: Ako ste mišljenja da je prilikom obrade Vaših podataka došlo do kršenja hrvatskih ili europskih propisa o zaštiti podataka, možete se obratiti Voditelju zbirke osobnih podataka radi razjašnjavanja eventualnih pitanja ili imate pravo uložiti pritužbu Agenciji za zaštitu podataka, odnosno u slučaju promjene važećih propisa drugom tijelu koje će preuzeti njezinu nadležnost.

Ostvarivanje prava: Ako želite ostvariti neko od navedenih prava, obratite se Voditelju zbirke osobnih podataka koristeći se našim podacima za kontakt iz točke 1.

Potvrda identiteta: U slučaju dvojbe Voditelj zbirke osobnih podataka može zatražiti dodatne informacije radi provjere Vašeg identiteta. To služi zaštiti Vaših prava i privatne sfere.

Molimo Vas da pažljivo pročitate ovu **IZJAVU – PRIVOLU ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA**. Prihvatanjem ove Izjave – privole za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka i ustupanjem Vaših osobnih podataka potvrđujete da ste istu pročitali i razumjeli te dopuštate da Voditelj zbirke osobnih podataka, kao Voditelj zbirke osobnih podataka i korisnik, obrađuje i koristi Vaše osobne podatke. Ovim putem izričito izjavljujete da imate više od 18 godina i da zakonski možete dati privolu za obradu osobnih podataka kako je to navedeno u ovoj Izjavi.

Mjesto: _____, datum: _____ / Ime i prezime: _____ / Potpis: _____

3.5.2.4. Anketa za sudionice i sudionike fokus grupe

ANKETA ZA SUDIONIKE FOKUS GRUPE (nastavnici)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevicu
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod
- 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka

Molimo Vas da odgovorite na pitanja u nastavku.

1. Spol: (molimo Vas zaokružite)

- a) ženski
- b) muški
- c) ne želim se izjasniti

2. Koliko imate godina? (upišite brojčano Vaš odgovor) _____

3. Koju ste razinu obrazovanja završili? (molimo Vas zaokružite)

- a) preddiplomski studij
- b) diplomski studij
- c) integrirani studij
- d) poslijediplomski specijalistički studij
- e) poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij

4. Ustanova rada: (molimo Vas zaokružite)

- a) osnovna škola
- b) srednja škola

5. Naziv škole: (molimo Vas upišite Vaš odgovor) _____

6. Navedite Vaše područje rada. (Područje rada se odnosi na predmet ili grupu predmeta koje predajete) (molimo Vas upišite Vaš odgovor) _____

3.5.3. Dokumenti za učenice i učenike (mlađi od 18 godina)

3.5.3.1. Poziv na sudjelovanje u istraživanju (roditelji/skrbnici)

POZIV NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU (roditelji/skrbnici djece koja sudjeluju u istraživanju)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevicu
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka
- Mjesto istraživanja: _____ (dodati mjesto)
- Vrijeme istraživanja: _____ (navesti vrijeme)
- Partner u projektu koji provodi istraživanje: _____ (navesti pravnu osobu, broj telefona, e-mail adresu)
- Moderator: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)
- Pomoćnik moderatora: _____ broj telefona, e-mail adresa)

Poštovani,

u nastavku Vam ukratko dajemo prikaz projekta *Pravo u svakodnevicu*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), s posebnim osvrtom na dio istraživanja u kojem se ispituje shvaćanje pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka, a s ciljem osmišljavanja kurikuluma za program poučavanja temeljne pravne pismenosti. Naime, svrha je Projekta istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti.

Sudjelovanje Vašeg djeteta je važno kako bi na temelju razmišljanja učenika i njihovog shvaćanja pravne pismenosti mogli utvrditi područja u kojima je potrebno educirati djecu kako bi savladala temeljne kompetencije iz pravne pismenosti.

Za provođenje istraživanja potrebno je da su roditelji, odnosno skrbnici djeteta informirani o sudjelovanju djeteta u istraživanju te je u okvirima ovog istraživanja predviđeno da roditelji, odnosno skrbnici djeteta pisanim putem izraze svoju suglasnost za sudjelovanje djeteta u istraživanju (Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju), kao i da potpišu Izjavu o povjerljivosti podataka, koje se nalaze u nastavku ovog Poziva. Poseban dokument čini Izjava – Privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, koju je također potrebno potpisati, u skladu s Općom uredbom o zaštiti osobnih podataka (GDPR).

Ako imate dodatnih pitanja o ovom istraživanju ili trebate dodatne podatke i pojašnjenja o projektu, Informiranom pristanku na sudjelovanje u istraživanju, Izjavi o povjerljivosti podataka ili Izjavi – Privoli za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, slobodno se obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

3.5.3.2. Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju i izjava o povjerljivosti podataka (roditelji/skrbnici)

INFORMIRANI PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU I IZJAVA O POVJERLJIVOSTI PODATAKA (roditelji/skrbnici djece koja sudjeluju u istraživanju)

Molimo Vas pažljivo pročitajte ovaj Informirani pristanak za sudjelovanje Vašeg djeteta u istraživanju u kojem su dana pojašnjenja o načinu provedbe istraživanja, načinu prikupljanja i čuvanja podataka, potencijalnim rizicima te prednostima sudjelovanja u istraživanju.

U slučaju da ne razumijete bilo koji dio Informiranog pristanka molimo Vas da se za objašnjenje obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

Pristanak na sudjelovanje Vašeg djeteta u ovom istraživanju je dobrovoljno i možete ga u bilo kojem trenutku povući. Ako u bilo kojem trenutku Vi ili Vaše dijete odlučite odustati od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju, molimo da o tome obavijestite partnera u Projektu koji provodi istraživanje, moderatora ili pomoćnika moderatora.

Istraživanje se provodi u okvirima i u skladu s međunarodnim i nacionalnim etičkim pravilima o istraživanjima s djecom.

Istraživanje će se provoditi kroz razgovor u fokus grupi, koja će okupiti 5 do 8 sudionika. Razgovor će voditi moderator postavljanjem pitanja i usmjeravanjem rasprave. Predviđeno vrijeme razgovora je oko 45-60 minuta. Prije održavanja fokus grupe sudionike će se zamoliti da popune kratki upitnik (spol, dob, škola).

Sudionicima se neće isplaćivati naknada za sudjelovanje u istraživanju.

Rasprava će biti snimana, snimka će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od odgovora Vašeg djeteta biti citirani bez navođenja njegovih osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

Radi se o istraživanju minimalnog rizika, odnosno o istraživanju u kojem je vjerojatnost da veličina neugode koja se može predvidjeti u istraživanju nije veća od one koja se uobičajeno doživljava u svakodnevnom životu. Jedan od rizika sudjelovanja u fokus grupi je da će ostali sudionici istraživanja saznati osobne stavove sudionika. Taj rizik će se prevladati potpisivanjem Izjave o povjerljivosti podataka, kao i uništenjem snimki te anonimnim transkriptima. Ime Vašeg djeteta bit će poznato samo istraživačima. Vaše dijete kao sudionik istraživanja u obvezi je čuvati povjerljivost informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ne postoji jamstvo da će Vaše dijete osobno imati koristi od sudjelovanja u istraživanju. Izravna korist od sudjelovanja u istraživanju jest da sudionici mogu podijeliti iskustva i doprinijeti istraživanju i uvođenju programa poučavanja pravne pismenosti. Neizravnu korist imat će svi učenici koji će pohađati program pravne pismenost, koji će biti krajnji rezultat ovog projekta.

Potvrđujem da sam pročitao/pročitala ovaj Informirani pristanak te sam imao/imala priliku zatražiti dodatna pojašnjenja. Razumijem da je moja suglasnost na sudjelovanje mog djeteta u istraživanju dobrovoljna te je mogu povući u bilo koje vrijeme, bez navođenja razloga. Također dajem dozvolu za snimanje razgovora i prikupljanje podataka na način kako je opisano u ovom dokumentu.

Svojim potpisom dajem suglasnost na sudjelovanje mog djeteta u opisanom istraživanju te da sam upoznat/upoznata i suglasan/suglasna s obvezom djeteta na čuvanje povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ime i prezime djeteta: _____ / Ime i prezime roditelja/skrbnika: _____ / Potpis roditelja/skrbnika: _____ / Datum: _____

3.5.3.3. Izjava/privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka (roditelji/skrbnici)

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____ (u daljnjem tekstu: Voditelj zbirke osobnih podataka)

IZJAVA/PRIVOLA ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA (roditelji/skrbnici djece koja sudjeluju u istraživanju)

OPĆENITE INFORMACIJE

Ova Izjava – privola navodi koje podatke prikuplja Voditelj zbirke osobnih podataka, na koji ih način obrađuje te u koje ih svrhe upotrebljava te pojašnjava Vaša prava povezana s Vašim podacima.

- Za obradu podataka odgovoran je:
- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____
- Povjerenik za zaštitu osobnih podataka je _____ i dostupan je putem adrese e-pošte: _____.

VRSTE OSOBNIH PODATAKA

Sljedeći osobni podaci su predmet obrade: **vaši temeljni osobni podatci** (ime i prezime, broj mobitela, e-mail), **temeljni osobni podatci Vašeg djeteta** (ime i prezime djeteta, adresa prebivališta/boravišta djeteta, datum rođenja djeteta, spol djeteta, naziv, mjesto i adresa škole djeteta, broj mobitela, e-mail djeteta, audio/video snimka izjava djeteta danih u fokus grupi i anonimizirani transkripti audio snimki izjava djeteta danih u fokus grupi) i **ostali osobni podatci** koje Vi ili treće osobe stavljate na raspolaganje. Pod to ne potpadaju podaci osjetljivi s aspekta zaštite podataka posebice podatci o rasnoj ili etničkoj pripadnosti, političkih ili vjerskim nadzorima ili svjetonazoru, genetički podatci ili podatci o zdravstvenom stanju ili seksualnoj orijentaciji.

RAZDOBLJE ČUVANJA

Vaši temeljni osobni podatci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Osobni podatci Vašeg djeteta brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Video i audio snimke rasprave na fokus grupi će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od odgovora Vašeg djeteta biti citirani bez navođenja osobnih podataka Vašeg djeteta. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

Ostali osobni podatci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

NAČIN I SVRHE OBRADE OSOBNIH PODATAKA

Kod obrade Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2. dijelom se primjenjuje i automatizirani proces za obradu. Također se može raditi i obrada i analiza podataka tako da se isti obrađuju u anonimiziranom obliku te ih nije moguće povezati s konkretnom fizičkom osobom.

Sve vrste Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2. obrađuju se u svrhu provođenja projekta *Pravo u svakodnevicu*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), posebice: izrade nastavnih materijala, definiranja nastavnih kompetencija iz područja prava, istraživanja i pisanja stručnih i znanstvenih radova i ostalih svrha koje proizlaze iz ciljeva navedenog Projekta.

UPRAVLJANJE PRIVOLAMA

Privolu koju ste dali možete opozvati u bilo kojem trenutku. Promjenu privole možete izvršiti na način utvrđen točkom 6. ove Izjave, e-mailom, pozivom ili osobnim dolaskom na adresu Voditelja zbirke osobnih podataka.

Ako opozovete danu privolu ili prigovorite obradi Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2., navedeni osobni podaci više neće biti upotrebljavati u navedenu svrhu. Povlačenje privole ne utječe na zakonitost obrade koja se temeljila na privoli prije nego što je ona povučena.

PRAVA ISPITANIKA

Pravo na ispravak: Ako Voditelj zbirke osobnih podataka obrađuje Vaše osobne podatke i osobne podatke Vašeg djeteta iz t. 2. koji su nepotpuni ili netočni, u bilo kojem trenutku možete zatražiti da se izvrši ispravak ili dopuna.

Pravo na brisanje: U svakom trenutku možete zatražiti brisanje svojih osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta ako su se obrađivali protupravno ili ta obrada predstavlja nerazmjerno zadiranje u Vaše zaštićene interese.

Pravo na mogućnost prijenosa podataka: U svakom trenutku možete zatražiti da Vam Voditelj zbirke osobnih podataka podatke koje ste povjerali, radi arhiviranja dostavi u strukturiranom obliku, u uobičajenom strojno čitljivom formatu: ako se ti podaci obrađuju na temelju suglasnosti koju ste dali i koju možete opozvati i ako se obrada vrši s pomoću automatiziranih procesa.

Pravo na prigovor/žalbu: Ako ste mišljenja da je prilikom obrade Vaših podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2. došlo do kršenja hrvatskih ili europskih propisa o zaštiti podataka, možete se obratiti Voditelju zbirke osobnih podataka radi razjašnjavanja eventualnih pitanja ili imate pravo uložiti pritužbu Agenciji za zaštitu podataka, odnosno u slučaju promjene važećih propisa drugom tijelu koje će preuzeti njezinu nadležnost.

Ostvarivanje prava: Ako želite ostvariti neko od navedenih prava, obratite se Voditelju zbirke osobnih podataka koristeći se našim podacima za kontakt iz točke 1.

Potvrda identiteta: U slučaju dvojbe Voditelj zbirke osobnih podataka može zatražiti dodatne informacije radi provjere Vašeg identiteta. To služi zaštiti Vaših i djetetovih prava i privatne sfere.

Molimo Vas da pažljivo pročitate ovu **IZJAVU/PRIVOLU ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA**. Prihvatanjem ove Izjave – privole za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka i ustupanjem Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2. potvrđujete da ste istu pročitali i razumjeli te dopuštate da Voditelj zbirke osobnih podataka, kao Voditelj zbirke osobnih podataka i korisnik, obrađuje i koristi Vaše osobne podatke i osobne podatke Vašeg djeteta iz t. 2. Ovim putem izričito izjavljujete da imate više od 18 godina i da zakonski možete dati privolu za obradu osobnih podataka kako je to navedeno u ovoj Izjavi.

Mjesto: _____, datum: _____ / Ime i prezime: _____ / Potpis: _____

3.5.3.4. Poziv na sudjelovanje u istraživanju - za sudionike istraživanja (mladi do 14 godina)

POZIV NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU (za sudionike istraživanja – mladi do 14 godina)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevi
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka
- Mjesto istraživanja: _____ (dodati mjesto)
- Vrijeme istraživanja: _____ (navesti vrijeme)
- Partner u projektu koji provodi istraživanje: _____ (navesti pravnu osobu, broj telefona, e-mail adresu)
- Moderator: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)
- Pomoćnik moderatora: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)

Poštovani učenici,

u nastavku Vam ukratko dajemo prikaz projekta *Pravo u svakodnevi*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), s posebnim osvrtom na dio istraživanja u kojem se ispituje shvaćanje pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka, a s ciljem osmišljavanja kurikuluma za program poučavanja elementarne pravne pismenosti. Naime, svrha je Projekta istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti.

Vaše sudjelovanje je važno kako bi na temelju prikupljenih razmišljanja učenika i njihovog shvaćanja pravne pismenosti mogli utvrditi područja u kojima je potrebno educirati djecu kako bi savladala temeljne kompetencije iz pravne pismenosti.

Za provođenje istraživanja potrebno je da pisanim putem izrazite svoju suglasnost za sudjelovanje u istraživanju - Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju s Izjavom o povjerljivosti podataka, a koji se nalazi u nastavku ovog Poziva.

Ako imate dodatnih pitanja o ovom istraživanju ili trebate dodatne podatke i pojašnjenja o projektu, Informiranom pristanku na sudjelovanje u istraživanju, Izjavi o povjerljivosti podataka ili Izjavi – Privoli za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, slobodno se obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

3.5.3.5. Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju i izjava o povjerljivosti podataka (sudionici mlađi od 14 godina)

INFORMIRANI PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU I IZJAVA O POVJERLJIVOSTI PODATAKA (sudionici istraživanja mlađi od 14 godina)

Molimo Vas pažljivo pročitajte ovaj Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju u kojem su dana pojašnjenja o načinu provedbe istraživanja, načinu prikupljanja i čuvanja podataka, potencijalnim rizicima te prednostima sudjelovanja u istraživanju.

U slučaju da ne razumijete bilo koji dio Informiranog pristanka molimo Vas da se za objašnjenje obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

Pristanak na sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno i možete ga u bilo kojem trenutku povući. Ako u bilo kojem trenutku odlučite odustati od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju, molimo da o tome obavijestite partnera u Projektu koji provodi istraživanje, moderatora ili pomoćnika moderatora.

Istraživanje se provodi u okvirima i u skladu s međunarodnim i nacionalnim etičkim pravilima o istraživanjima s djecom.

Istraživanje će se provoditi kroz razgovor u fokus grupi, koja će okupiti 5 do 8 sudionika. Razgovor će voditi moderator postavljanjem pitanja i usmjeravanjem rasprave. Predviđeno vrijeme razgovora je oko 45-60 minuta. Prije održavanja fokus grupe sudionike će se zamoliti da popune kratki upitnik (spol, dob, škola).

Sudionicima se neće isplaćivati naknada za sudjelovanje u istraživanju.

Rasprava će biti snimana, snimka će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od Vaših odgovora biti citirani bez navođenja Vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

Radi se o istraživanju minimalnog rizika, odnosno o istraživanju u kojem je vjerojatnost da veličina neugode koja se može predvidjeti u istraživanju nije veća od one koja se uobičajeno doživljava u svakodnevnom životu. Jedan od rizika sudjelovanja u fokus grupi je da će ostali sudionici istraživanja saznati osobne stavove sudionika. Taj rizik će se prevladati potpisivanjem Izjave o povjerljivosti podataka, kao i uništenjem snimki te anonimnim transkriptima. Vaše ime bit će poznato samo istraživačima. Kao sudionik istraživanja u obvezi ste čuvati povjerljivost informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ne postoji jamstvo da ćete osobno imati koristi od sudjelovanja u istraživanju. Izravna korist od sudjelovanja u istraživanju jest da sudionici mogu podijeliti iskustva i doprinijeti istraživanju i uvođenju programa poučavanja pravne pismenosti. Neizravnu korist imat će svi učenici koji će pohađati program pravne pismenost, koji će biti krajnji rezultat ovog projekta.

Potvrđujem da sam pročitao/pročitala ovaj Informirani pristanak te sam imao/imala priliku zatražiti dodatna pojašnjenja. Razumijem da je moja suglasnost na sudjelovanje u istraživanju dobrovoljna te je mogu povući u bilo koje vrijeme, bez navođenja razloga. Također dajem dozvolu za snimanje razgovora i prikupljanje podataka na način kako je opisano u ovom dokumentu.

Svojim potpisom dajem suglasnost na sudjelovanje u opisanom istraživanju te da sam upoznat/upoznata i suglasan/suglasna s obvezom na čuvanje povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ime i prezime: _____ / Potpis: _____ / Datum: _____

3.5.3.6. Anketa za sudionike fokus grupe (učenice i učenici od 14 i 18 godina)

ANKETA ZA SUDIONIKE FOKUS GRUPE (učenici od 14 i 18 godina)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevici
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka

Molimo Vas da odgovorite na pitanja u nastavku.

1. Spol: *(molimo Vas zaokružite)*

- a) ženski
- b) muški
- c) ne želim se izjasniti

2. Koliko imate godina? *(upišite brojčano Vaš odgovor)* _____

3. Pohađate li osnovnu ili srednju školu? *(molimo Vas zaokružite)*

- a) osnovnu školu
- b) srednju školu

4. Vaše lažno ime u fokus grupi: _____

3.5.4. Dokumenti za učenice i učenike (osamnaestogodišnjaci)

3.5.4.1. Poziv na sudjelovanje u istraživanju

POZIV NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevicu
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-godišnjaka i 18-godišnjaka
- Mjesto istraživanja: _____ (dodati mjesto)
- Vrijeme istraživanja: _____ (navesti vrijeme)
- Partner u projektu koji provodi istraživanje: _____ (navesti pravnu osobu, broj telefona, e-mail adresu)
- Moderator: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)
- Pomoćnik moderatora: _____ (ime, prezime, broj telefona, e-mail adresa)

Poštovani,

u nastavku Vam ukratko dajemo prikaz projekta *Pravo u svakodnevicu*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), s posebnim osvrtom na dio istraživanja u kojem se ispituje shvaćanje pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka, a s ciljem osmišljavanja kurikulumu za program poučavanja elementarne pravne pismenosti. Naime, svrha je Projekta istražiti poželjni stupanj pravne pismenosti u nizu europskih država te sukladno rezultatima izraditi resurse potrebne za uvođenje programa poučavanja elementarne pravne pismenosti.

Vaše sudjelovanje je važno kako bi na temelju prikupljenih razmišljanja učenika i njihovog shvaćanja pravne pismenosti mogli utvrditi područja u kojima je potrebno educirati djecu kako bi savladala temeljne kompetencije iz pravne pismenosti.

Za provođenje istraživanja potrebno je da pisanim putem izrazite svoju suglasnost za sudjelovanje u istraživanju - Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju s Izjavom o povjerljivosti podataka, a koji se nalazi u nastavku ovog Poziva. Poseban dokument čini Izjava – Privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, koju je, u skladu s Općom uredbom o zaštiti osobnih podataka (GDPR) također potrebno potpisati.

Ako imate dodatnih pitanja o ovom istraživanju ili trebate dodatne podatke i pojašnjenja o projektu, Informiranom pristanku na sudjelovanje u istraživanju, Izjavi o povjerljivosti podataka ili Izjavi – Privoli za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka, slobodno se obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

3.5.4.2. Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju i izjava o povjerljivosti podataka

INFORMIRANI PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU I IZJAVA O POVJERLJIVOSTI PODATAKA - za sudionike istraživanja – mladi od 18 godina -

Molimo Vas pažljivo pročitajte ovaj Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju u kojem su dana pojašnjenja o načinu provedbe istraživanja, načinu prikupljanja i čuvanja podataka, potencijalnim rizicima te prednostima sudjelovanja u istraživanju.

U slučaju da ne razumijete bilo koji dio Informiranog pristanka molimo Vas da se za objašnjenje obratite partneru u Projektu koji provodi istraživanje, moderatoru ili pomoćniku moderatora.

Pristanak na sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno i možete ga u bilo kojem trenutku povući. Ako u bilo kojem trenutku odlučite odustati od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju, molimo da o tome obavijestite partnera u Projektu koji provodi istraživanje, moderatora ili pomoćnika moderatora.

Istraživanje se provodi u okvirima i u skladu s međunarodnim i nacionalnim etičkim pravilima o istraživanjima s djecom.

Istraživanje će se provoditi kroz razgovor u fokus grupi, koja će okupiti 5 do 8 sudionika. Razgovor će voditi moderator postavljanjem pitanja i usmjeravanjem rasprave. Predviđeno vrijeme razgovora je oko 45-60 minuta. Prije održavanja fokus grupe sudionike će se zamoliti da popune kratki upitnik (spol, dob, škola).

Sudionicima se neće isplaćivati naknada za sudjelovanje u istraživanju.

Rasprava će biti snimana, snimka će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od Vaših odgovora biti citirani bez navođenja Vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

Radi se o istraživanju minimalnog rizika, odnosno o istraživanju u kojem je vjerojatnost da veličina neugode koja se može predvidjeti u istraživanju nije veća od one koja se uobičajeno doživljava u svakodnevnom životu. Jedan od rizika sudjelovanja u fokus grupi je da će ostali sudionici istraživanja saznati osobne stavove sudionika. Taj rizik će se prevladati potpisivanjem Izjave o povjerljivosti podataka, kao i uništenjem snimki te anonimnim transkriptima. Vaše ime bit će poznato samo istraživačima. Kao sudionik istraživanja u obvezi ste čuvati povjerljivost informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ne postoji jamstvo da ćete osobno imati koristi od sudjelovanja u istraživanju. Izravna korist od sudjelovanja u istraživanju jest da sudionici mogu podijeliti iskustva i doprinijeti istraživanju i uvođenju programa poučavanja pravne pismenosti. Neizravnu korist imat će svi učenici koji će pohađati program pravne pismenost, koji će biti krajnji rezultat ovog projekta.

Potvrđujem da sam pročitao/pročitala ovaj Informirani pristanak te sam imao/imala priliku zatražiti dodatna pojašnjenja. Razumijem da je moja suglasnost na sudjelovanje u istraživanju dobrovoljna te je mogu povući u bilo koje vrijeme, bez navođenja razloga. Također dajem dozvolu za snimanje razgovora i prikupljanje podataka na način kako je opisano u ovom dokumentu.

Svojim potpisom dajem suglasnost na sudjelovanje u opisanom istraživanju te da sam upoznat/upoznata i suglasan/suglasna s obvezom na čuvanje povjerljivosti informacija saznatih tijekom provedenog istraživanja.

Ime i prezime: _____ / Potpis: _____ / Datum: _____

3.5.4.3. Izjava/privola za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka - za sudionike istraživanja – mladi od 18 godina

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____ (u daljnjem tekstu: voditelj zbirke osobnih podataka)

IZJAVA/PRIVOLA ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA - za sudionike istraživanja – mladi od 18 godina -

OPĆENITE INFORMACIJE

Ova Izjava/privola opisuje koje podatke prikuplja Voditelj zbirke osobnih podataka, na koji ih način obrađuje te u koje ih svrhe upotrebljava, kao i Vaša prava povezana s Vašim podacima.

Za obradu podataka odgovoran je:

- Voditelj zbirke osobnih podataka: _____
- Adresa: _____
- Broj telefona: _____
- E-mail: _____
- Povjerenik za zaštitu osobnih podataka je _____ i dostupan je putem adrese e-pošte: _____.

VRSTE OSOBNIH PODATAKA

Sljedeći osobni podaci su predmet obrade: vaši temeljni osobni podatci (ime i prezime, adresu prebivališta/boravišta, datum rođenja, spol, naziv, mjesto i adresu škole/institucije, broj mobitela, e-mail, audio/video snimku Vaših izjava danih u fokus grupi i anonimizirane transkripte audio snimke Vaših izjava danih u fokus grupi) i ostale osobne podatke koje Vi ili treće osobe stavljate na raspolaganje. Pod to ne potpadaju podaci osjetljivi s aspekta zaštite podataka posebice podaci o rasnoj ili etničkoj pripadnosti, političkih ili vjerskim nadzorima ili svjetonazoru, genetički podaci ili podaci o zdravstvenom stanju.

RAZDOBLJE ČUVANJA

Vaši temeljni osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Vaši ostali osobni podaci brišu se čim se ostvari svrha istraživanja, a najkasnije nakon isteka (10) deset godina od dana njihova prikupljanja odnosno do trenutka Vašeg povlačenja privole za njihovu obradu.

Audio snimke rasprave na fokus grupi će se transkribirati te nakon toga uništiti. Transkript će biti anoniman i kao takav će se koristiti za analizu prikupljenih podataka i pisanje izvještaja i znanstvenih publikacija. Moguće je da će neki od vaših odgovora biti citirani bez navođenja vaših osobnih podataka. Transkript će se čuvati dok se ne ostvari svrha istraživanja, a najduže 10 godina od provođenja istraživanja, odvojeno od Informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju.

NAČIN I SVRHE OBRADE OSOBNIH PODATAKA

Kod obrade Vaših osobnih podataka dijelom se primjenjuje i automatizirani proces za obradu. Također se može raditi i obrada i analiza podataka tako da se isti obrađuju u anonimiziranom obliku te ih nije moguće povezati s konkretnom fizičkom osobom.

Sve vrste Vaših osobnih podataka obrađuju se u svrhu provođenja projekta *Pravo u svakodnevici*, financiranog sredstvima Erasmus+ programa (KA220-SCH – *Cooperation partnership in school education*), posebice: izrade nastavnih materijala, definiranja nastavnih kompetencija iz područja prava, istraživanja i pisanja stručnih i znanstvenih radova i ostalih svrha koje proizlaze iz ciljeva navedenog Projekta.

UPRAVLJANJE PRIVOLAMA

Privolu koju ste dali možete opozvati u bilo kojem trenutku. Promjenu privole možete izvršiti na način utvrđen točkom 6. ove Izjave, e-mailom, pozivom ili osobnim dolaskom na adresu Voditelja zbirke osobnih podataka.

Ako opozovete danu privolu ili prigovorite obradi Vaših osobnih podataka i osobnih podataka Vašeg djeteta iz t. 2., navedeni osobni podaci više neće biti upotrebljavati u navedenu svrhu. Povlačenje privole ne utječe na zakonitost obrade koja se temeljila na privoli prije nego što je ona povučena.

PRAVA ISPITANIKA

Pravo na ispravak: Ako Voditelj zbirke osobnih podataka obrađuje Vaše osobne podatke koji su nepotpuni ili netočni, u bilo kojem trenutku možete zatražiti da se izvrši ispravak ili dopuna.

Pravo na brisanje: U svakom trenutku možete zatražiti brisanje svojih osobnih podataka ako su se obrađivali protupravno ili ta obrada predstavlja nerazmjerno zadiranje u Vaše zaštićene interese.

Pravo na mogućnost prijenosa podataka: U svakom trenutku možete zatražiti da Vam Voditelj zbirke osobnih podataka podatke koje ste povjerovali, radi arhiviranja dostavi u strukturiranom obliku, u uobičajenom strojno čitljivom formatu: ako se ti podaci obrađuju na temelju suglasnosti koju ste dali i koju možete opozvati i ako se obrada vrši s pomoću automatiziranih procesa.

Pravo na prigovor/žalbu: Ako ste mišljenja da je prilikom obrade Vaših podataka došlo do kršenja hrvatskih ili europskih propisa o zaštiti podataka, možete se obratiti Voditelju zbirke osobnih podataka radi razjašnjavanja eventualnih pitanja ili imate pravo uložiti pritužbu Agenciji za zaštitu podataka, odnosno u slučaju promjene važećih propisa drugom tijelu koje će preuzeti njezinu nadležnost.

Ostvarivanje prava: Ako želite ostvariti neko od navedenih prava, obratite se Voditelju zbirke osobnih podataka koristeći se našim podacima za kontakt iz točke 1.

Potvrda identiteta: U slučaju dvojbe Voditelj zbirke osobnih podataka može zatražiti dodatne informacije radi provjere Vašeg identiteta. To služi zaštiti Vaših prava i privatne sfere.

Molimo Vas da pažljivo pročitate ovu **IZJAVU/PRIVOLU ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I OBJAVU OSOBNIH PODATAKA**. Prihvatanjem ove Izjave – privole za prikupljanje, obradu i objavu osobnih podataka i ustupanjem Vaših osobnih podataka potvrđujete da ste istu pročitali i razumjeli te dopuštate da Voditelj zbirke osobnih podataka, kao Voditelj zbirke osobnih podataka i korisnik, obrađuje i koristi Vaše osobne podatke. Ovim putem izričito izjavljujete da imate više od 18 godina i da zakonski možete dati privolu za obradu osobnih podataka kako je to navedeno u ovoj Izjavi.

Mjesto: _____, datum: _____ / Ime i prezime _____ / Potpis: _____.

3.5.4.4. Anketa za sudionike fokus grupe – učenice i učenici od 14 i 18 godina

ANKETA ZA SUDIONIKE FOKUS GRUPE (učenici od 14 i 18 godina)

- Naslov projekta: Pravo u svakodnevici
- Nositelj projekta: Forum za slobodu odgoja, Zagreb, Hrvatska
- Naslov istraživanja u projektu: Istraživanje shvaćanja pravne pismenosti kod 14-ogodišnjaka i 18-ogodišnjaka

Molimo Vas da odgovorite na pitanja u nastavku.

1. Spol: *(molimo Vas zaokružite)*

- a) ženski
- b) muški
- c) ne želim se izjasniti

2. Koliko imate godina? *(upišite brojčano Vaš odgovor)* _____

3. Pohađate li osnovnu ili srednju školu? *(molimo Vas zaokružite)*

- a) osnovnu školu
- b) srednju školu

4. Vaše lažno ime u fokus grupi: _____

4. Upitnik

4.1. Upute za korištenje upitnika za ispitivače

Pri korištenju ovog upitnika za istraživanje pravne pismenosti treba voditi računa o sljedećem:

Kategorije u upitniku posložene su tako da su njima obuhvaćeni bitni društveni odnosi za koje se smatra da je neki stupanj pravne pismenosti od posebne važnosti. Pritom su kategorije definirane od općenitih prema užima. Zbog toga upitnik otvaraju skupine pitanja vezanih za osnove pravnog poretka i državne organizacije te osnovna prava i obveze vezane za život u državi. Kasnije su pak kategorije posvećene spektru užih problema, povezanih s ugovornim odnosima, radom, obitelji, poduzetništvom, virtualnom stvarnosti te zabavom. U tome dolazi do određenog preklapanja između pojedinih pitanja. Primjerice, u drugoj se kategoriji ispitanike traži da ocijene važnost slobode govora u političkim pitanjima za pravnu pismenost općenito. Ovim se poglavito misli na kritički govor usmjeren na državne institucije i javne politike, ali i govor koji se hoće nametnuti takvim a zapravo je problematičan iz vizure temeljnih prava, kao što je govor mržnje. Kasnije kategorije donose uža pitanja koja, iako se dotiču slobode govora, zapravo traže od ispitanika da ocijeni njezinu važnost u specifičnim kontekstima, kao što je to problem klevete ili uvrede, ili pak internetskog govora. Bez obzira na preklapanje između tih pojedinih pitanja, ona su usmjerena na različite segmente iste teme te ih stoga ne bi trebalo isključivati iz istraživanja.

Upitnik je namijenjen dvama povezanim svrhama. Prvo, treba ga uputiti određenom broju pravnih praktičara koji rade s djecom i mladima u svakoj od država iz koje su partneri u Projektu. Mora ih biti najmanje dvadeset po državi. Nadalje, potrebno je izabrati do pet istaknutih praktičara s kojima se temeljem upitnika provodi strukturirani intervju. Ovo je bitno što na taj način, uz kvantitativne pokazatelje, dobivamo detaljnije informacije o potrebi poznavanja pojedinih pravnih pojmova za elementarnu pravnu pismenost.

Rezultate upitnika treba prikazati brojčano, ali bitno je u njih uključiti i slobodne komentare koje sudionice i sudionici ostavljaju na kraju svake od kategorija i na kraju upitnika općenito. Ovo je važno zbog toga što se njima ispravljaju moguća slijepa mjesta koja su ostala kada se sadržaj upitnika izvorno osmišljavalo. Time se osigurava iscrpnost istraživanja i veća kvaliteta kompetencijskog okvira koji će iz njega proizaći. U upitniku su predviđena mjesta za dodatne komentare.

4.2. Tekst upitnika

Pitanja su posložena prema identificiranim bitnim društvenim odnosima i sferama života mladih, a u kojima bi moglo biti važno posjedovati temeljnu pravnu pismenost. Upitnik je stoga podijeljen na sljedeće kategorije:

- Osnove pravnog poretka i državne organizacije,
- Osnovna prava i obveze vezane za život u državi,
- Odnosi u obitelji,
- Osnove građanskog prava,
- Poduzetništvo i rad,
- Virtualna stvarnost,
- Privatni život i zabava.

Molim Vas da označite da li smatrate da je pojedino temeljno znanje važno za 14 godina, 18 godina ili uopće ne smatrate važnim za te dvije dobi. Označite samo jedan odgovor, npr. ako smatrate da je važno za 14 godina, jasno je da podrazumijevate da je važno i za 18 godina. Ako pak smatrate da je važno tek za 18 godina, a ne i za 14 godina, označite samo 18 godina. Ako uopće ne smatrate važnim, molimo da označite „ne smatram važnim“.

Podaci o ispitaniku/ci

- Dob: _____ (brojčano)
- Spol: _____ (ponuditi muško, žensko, ne želim se izjasniti)
- Godine rada u struci: _____ (brojčano)
- Radim u: _____ (ponuditi odvjetništvo, sudstvo, državno odvjetništvo, centar za socijalnu skrb, pravobraniteljska institucija, pravni fakultet, ostalo te potom ponuditi upišite dodatni komentar ako smatrate potrebnim)

Osnove pravnog poretka i državne organizacije

1. Razlika između prava, morala i običaja
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
2. Hijerarhija pravnih propisa
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
3. Razlika između različitih metoda tumačenja prava (npr. gramatička, sustavna, teleološka)
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
4. Dioba vlasti
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
5. Odnos domaćeg i nadnacionalnog prava (npr. prava Europske unije, Vijeća Europe, UN-a)
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost.
6. Osnove organizacijske strukture i nadležnosti tijela Europske unije
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.

7. Pojam i osnove funkcioniranja državnog proračuna
- trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
8. Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere života: _____

Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi

- Sadržaj i ograničenja političke slobode govora
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći objasniti učenici od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost.
- Sadržaj sloboda javnog okupljanja i mirnog prosvjeda te udruživanja
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći objasniti učenici od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost.
- Sadržaj i mogućnost korištenja prava na pristup informacijama u odnosu na tijela javne vlasti
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći objasniti učenici od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Značenje presumpcije nedužnosti i prava koja iz nje proizlaze
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost.
- Putevi pravne zaštite pred sudovima i upravnim tijelima (uključujući njihovu nadležnost i relevantne pravne lijekove)
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Uvjeti pod kojima je moguće obratiti se pučkom pravobranitelju/pravobraniteljici ili specijaliziranim pravobraniteljima/pravobraniteljicama
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Dobra od općeg interesa i javnog interesa
 - trebaju moći prepoznati i razlikovati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći prepoznati i razlikovati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Pojam javne uprave
 - trebaju moći opisati učenici od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost.
- Tijela s javnim ovlastima te njihov odnos s državnom upravom
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Osnove pojma lokalne samouprave i sistematizacija jedinica lokalne samouprave
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
- Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere života: _____

Odnosi u obitelji

- Prava djeteta priznata međunarodnim pravom
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.

2. Pojmovi očinstva i majčinstva (utvrđivanje i dokazivanje)
 - a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći definirati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
3. Roditeljska skrb i posvojenje
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
4. Prava i obveze djeteta u odnosu na roditelje
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
5. Bračna sposobnost
 - a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnom za elementarnu pravnu pismenost.
6. Ograničenje kretanja izvan doma bez pratnje
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
7. Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere života: _____

Osnove građanskog prava

1. Temeljna načela građanskog prava (načelo dispozitivnosti, stranačke ravnopravnosti, prometnosti prava, savjesnosti i poštenja)
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
2. Pravna i poslovna sposobnost
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
3. Pojam i vrste pravnih poslova
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
4. Osnovno o najčešće zaključivanim ugovorima (ugovor o kupoprodaji, posudbi, zamjeni, darovanju)
 - a) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
5. Internetska kupoprodaja
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
6. Ugovor o najmu stana
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
7. Ugovori o osiguranju, ugovori o štednji
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
8. Temeljno o zaštiti potrošača i mogućnosti prigovora na kvalitetu usluge/proizvoda
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.

9. Adhezijski/tipski ugovori (pretplate za telekomunikacijske usluge)
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
10. Odgovornost za štetu
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
11. Temeljno o vlasništvu i posjedu
 - a) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
12. Temeljno o nasljeđivanju (oporučno i zakonsko nasljeđivanje)
 - a) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti i usporediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.

Poduzetništvo i rad

1. Osnove trgovačkih društava (posebno d.o.o.)
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
2. Obiteljsko poduzetništvo
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
3. Osnovno o obrtu
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
4. Temeljno o autorskom pravu i intelektualnom vlasništvu
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
5. Creative Commons
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
6. Temeljno o pravima iz radnog odnosa i pravima povezanima s radnim odnosima (radna prava, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje)
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
7. Rad maloljetnika
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
8. Zaštita maloljetnika na radu
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
9. Nestandardni oblici rada – Uber, Wolt i sl.
 - a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
10. Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere života: _____

Virtualna stvarnost

1. Mogućnosti i izazovi pri upražnjavanju političkih prava na internetu i posebno na

- društvenim mrežama, kao što su sloboda govora i prava na pristup informacijama,
- a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitni za elementarnu pravnu pismenost.
2. Instrumenti pravne zaštite osobnih podataka na internetu
- a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći opisati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitni za elementarnu pravnu pismenost.
3. Zabrana klevete, uvrede, bullyinga i sličnog protupravnog govora na internetu, kao i modaliteti zaštite osobne časti i ugleda od takvih postupanja
- a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nije bitna za elementarnu pravnu pismenost.
4. Zabrana neovlaštenog snimanja i/ili distribucije audio, video ili drugog sadržaja, kao i modaliteti zaštite privatnosti od takvih postupanja
- a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitne za elementarnu pravnu pismenost.
5. Pojam i osnove uređenja kriptovaluta (npr. Bitcoin)
- a) trebaju moći objasniti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći objasniti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) ne treba smatrati bitnima za elementarnu pravnu pismenost.
6. Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere života: _____

Privatni život i zabava

1. Dob za deliktnu sposobnost
 - a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći definirati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nije bitna za elementarnu pravnu pismenost.
2. Pravne granice seksualnosti u maloljetnika
 - a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći definirati učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitne za elementarnu pravnu pismenost.
3. Središnji oblici seksualne delikventnosti, poput prisilnih radnji i silovanja
 - a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitni za elementarnu pravnu pismenost.
4. Kaznenopravne granice povrede privatnosti
 - a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitne za elementarnu pravnu pismenost.
5. Pravno uređenje raspačavanja i korištenja droga
 - a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitne za elementarnu pravnu pismenost.
6. Temeljna pravna pravila ponašanja u prometu (primjerice, odgovornost za krivo parkiranje, pravila povezana s korištenjem bicikala i romobila, postupanje prema sudionicima u prometu s invaliditetom)
 - a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nisu bitna za elementarnu pravnu pismenost.
7. Pravno uređenje remećenja javnog reda i mira, uključujući vandalizam i grafite, navijačko nasilje i preglasno slušanje glazbe
 - a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nije bitno za elementarnu pravnu pismenost.
8. Pravni okvir uređenja i djelovanja kladionica
 - a) trebaju moći opisati učenici u dobi od četrnaest godina,
 - b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
 - c) nije bitan za elementarnu pravnu pismenost.

9. Zabrana neovlaštenog snimanja pojedinih manifestacija i okupljanja, kao što su kazališne predstave, koncerti i predavanja

- a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
- b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
- c) nije bitna za elementarnu pravnu pismenost.

10. Prava sudionika u putničkom prijevozu

- a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
- b) trebaju moći definirati učenici u dobi od osamnaest godina,
- c) nisu bitna za elementarnu pravnu pismenost.

11. Uređenje polaganja vozačkog ispita

- a) trebaju moći odrediti učenici u dobi od četrnaest godina,
- b) trebaju moći odrediti učenici u dobi od osamnaest godina,
- c) nije bitno za elementarnu pravnu pismenost.

12. Uvjeti stjecanja dozvole za upravljanje brodicom

- a) trebaju moći definirati učenici u dobi od četrnaest godina,
- b) trebaju moći definirati učenici u dobi od osamnaest godina
- c) nisu bitni za elementarnu pravnu pismenost.

13. Dopišite ono što smatrate da je dodatno važno za pravnu pismenost iz ove sfere život: _____

Završno otvoreno pitanje

1. Jesmo li štogod propustili, dopišite: _____

4.3. Obrazac za obradu rezultata ispitivanja

Demografski podaci

godine	
dob (broj)	učestalost

spol	
spol	učestalost
ženski	
muški	
ne želim se izjasniti	

godine rada u struci	
broj godina	učestalost

mjesto rada	
mjesto rada	učestalost
odvjetništvo	
državno odvjetništvo	
centar za socijalnu skrb	
pravobraniteljska institucija	
pravni fakultet	
ostalo	

Osnove pravnog poretka i državne organizacije

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Razlika između prava, morala i običaja		
	Hijerarhija pravnih propisa		
	Razlika između različitih metoda tumačenja prava (npr. gramatička, sustavna, teleološka)		
	Dioba vlasti		
	Odnos domaćeg i nadnacionalnog prava (npr. prava Europske unije, Vijeća Europe, UN-a)		
	Osnove organizacijske strukture i nadležnosti tijela Europske unije		
	Pojam i osnove funkcioniranja državnog proračuna		
Komentari:			

Osnovna prava i obveze vezana uz život u državi

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Sadržaj i ograničenja političke slobode govora		
	Sadržaj sloboda javnog okupljanja i mirnog prosvjeda te udruživanja		
	Sadržaj i mogućnost korištenja prava na pristup informacijama u odnosu na tijela javne vlasti		
	Značenje presumpcije nedužnosti i prava koja iz nje proizlaze		
	Putevi pravne zaštite pred sudovima i upravnim tijelima (uključujući njihovu nadležnost i relevantne pravne lijekove)		
	Uvjeti pod kojima je moguće obratiti se pučkom pravobranitelju/ pravobraniteljici ili specijaliziranim pravobraniteljima/pravobraniteljicama		
	Dobra od općeg interesa i javnog interesa		
	Pojam javne uprave		
	Tijela s javnim ovlastima te njihov odnos s državnom upravom		
	Osnove pojma lokalne samouprave i sistematizacija jedinica lokalne samouprave		
Komentari:			

Odnosi u obitelji

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Prava djeteta priznata međunarodnim pravom		
	Pojmovi očinstva i majčinstva (utvrđivanje i dokazivanje)		
	Roditeljska skrb i posvojenje		
	Prava i obveze djeteta u odnosu na roditelje		
	Bračna sposobnost		
	Ograničenje kretanja izvan doma bez pratnje		
Komentari:			

Osnove građanskog prava

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Temeljna načela građanskog prava (načelo dispozitivnosti, stranačke ravnopravnosti, prometnosti prava, savjesnosti i poštenja)		
	Pravna i poslovna sposobnost		
	Pojam i vrste pravnih poslova		
	Osnovno o najčešće zaključivanim ugovorima (ugovor o kupoprodaji, posudbi, zamjeni, darovanju)		
	Osnove ugovora o najmu stana		
	Ugovori o osiguranju, ugovori o štednji-osnove		
	Temeljno o zaštiti potrošača i mogućnosti prigovora na kvalitetu usluge/proizvoda		
	Adhezijski/tipski ugovori (pretplate za telekomunikacijske usluge)		
	Odgovornost za štetu – temeljni pojmovi		
	Temeljno o vlasništvu i posjedu		
	Temeljno o nasljeđivanju (oporučno i zakonsko nasljeđivanje)		
	Osnove <i>online</i> kupoprodaje		

Poduzetništvo i rad

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Rad maloljetnika		
	Zaštita maloljetnika na radu		
	Osnove trgovačkih društava (posebno d.o.o.)		
	Obiteljsko poduzetništvo		
	Osnovno o obrtu		
	Temeljno o autorskom pravu i intelektualnom vlasništvu		
	Creative Commons		
	Osnovne informacije o pravima iz radnog odnosa i pravima povezanim s radnim odnosima (radna prava, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje)		
	Nestandardni oblici rada (tj. zapošljavanje putem agencija ili platformi kao što su Uber ili Wolt, uključujući zapošljavanje na temelju ugovora na određeno vrijeme, projekta ili zadatka)		

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)
	Zabrana neovlaštenog snimanja i/ili distribucije audio, video ili drugog sadržaja, kao i modaliteti zaštite privatnosti od takvih postupanja		
	Zabrana krađe identiteta, uključujući predstavljanje pod tuđim imenom na internetu i kupovinu s ukradenom kreditnom karticom ili podacima o plaćanju		
	Zabrana klevete, uvrede, <i>bullyinga</i> i sličnog protupravnog govora na internetu, kao i modaliteti zaštite osobne časti i ugleda od takvih postupanja		
	Instrumenti pravne zaštite osobnih podataka na internetu		
	Mogućnosti i izazovi pri upražnjavanju političkih prava na internetu i posebno na društvenim mrežama, kao što su sloboda govora i prava na pristup informacijama		
	Pojam i osnove uređenja kriptovaluta (npr. <i>Bitcoin</i>)		

Privatni život i zabava

broj pitanje	trebaju moći opisati učenici u dobi od 14 godina (učestalost)	trebaju moći opisati učenici u dobi od 18 godina (učestalost)	ne treba smatrati bitnim za elementarnu pravnu pismenost (učestalost)	
	Gradacija kaznene odgovornosti u odnosu na dob	67%	24%	8%
	Pravne granice seksualnosti maloljetnika, posebice u odnosu na značaj seksualnog pristanka	80%	18%	2%
	Različiti oblici seksualne delikvencije, uključujući teže oblike (npr. prisilne spolne radnje, silovanje) i seksualno uznemiravanje	76%	22%	2%
	Kaznenopravne granice povrede privatnosti	67%	29%	4%
	Zabrana uporabe i distribucije droga	92%	8%	0%
	Temeljna pravna pravila ponašanja u prometu (primjerice, odgovornost za krivo parkiranje, pravila povezana s korištenjem bicikala i romobila, postupanje prema sudionicima u prometu s invaliditetom)	80%	20%	0%
	Pravno uređenje remećenja javnog reda i mira, uključujući vandalizam i grafite, navijačko nasilje i preglasno slušanje glazbe.	84%	16%	0%
	Ograničenje kladenja, uključujući, ali ne i ograničeno na dobne zahtjeve	80%	16%	4%
	Zabrana neovlaštenog snimanja pojedinih manifestacija i okupljanja, kao što su kazališne predstave, koncerti i predavanja	76%	18%	6%
	Prava sudionika u putničkom prijevozu	63%	29%	8%
	Uređenje polaganja vozačkog ispita	31%	63%	6%

5. Literatura

Ajduković, M. i Keresteš, G. (2020), Etički kodeks istraživanja s djecom u RH, 2. izd. https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/NEPID/Eti%C4%8Dki%20kodeks%20istra%C5%BEivanja%20s%20djecom_%20revidirana%20verzija%202020.pdf, pristup 23. veljače 2022.

Breen, Rosanna L. (2006) *A Practical Guide to Focus-Group Research*, Journal of Geography in Higher Education, vol. 30, br. 3, str. 463-475.

Crick, Bernard (2000) *Essays on Citizenship*. Continuum: London.

Galliot, Natal'ya i Graham Linda J. (2016) *Focusing on what counts: using exploratory focus groups to enhance the development of an electronic survey in a mixed methods research design*, The Australian Educational Researcher, vol. 43, str. 567-585.

Goodale, Mark (2009) *Surrendering to Utopia*. Stanford University Press: Stanford.

Fetters, Michael D.; Curry, Leslie A. i Creswell, John W. (2013) *Achieving Integration in Mixed Methods Designs – Principles and Practices*, Health Services Research, vol. 48, br. 6, str. 2134-2156.

Hennink, Monique M (2007) *International Focus Group Research. A Handbook for the Health and Social Sciences*. Cambridge University Press: Cambridge.

Litosseliti, Lia (2003) *Using Focus Groups in Research*. Continuum: London.

Morsink, Johannes (2019) *The Universal Declaration of Human Rights and the Holocaust: An Endangered Connection*. Georgetown University Press: Washington.

Visković, Nikola (1989) *Jezik prava*. Naprijed: Zagreb.

Watson, Alan (2000) *Legal Transplants and European Private Law*. Pristup 31. siječnja 2022. <https://www.alanwatson.org>.

White, James Boyd, *The Invisible Discourse of the Law: Reflections on Legal Literacy and General Education*, University of Colorado Law Review, vol. 54, br. 2, str. 143-159.

LAW

in everyday life

